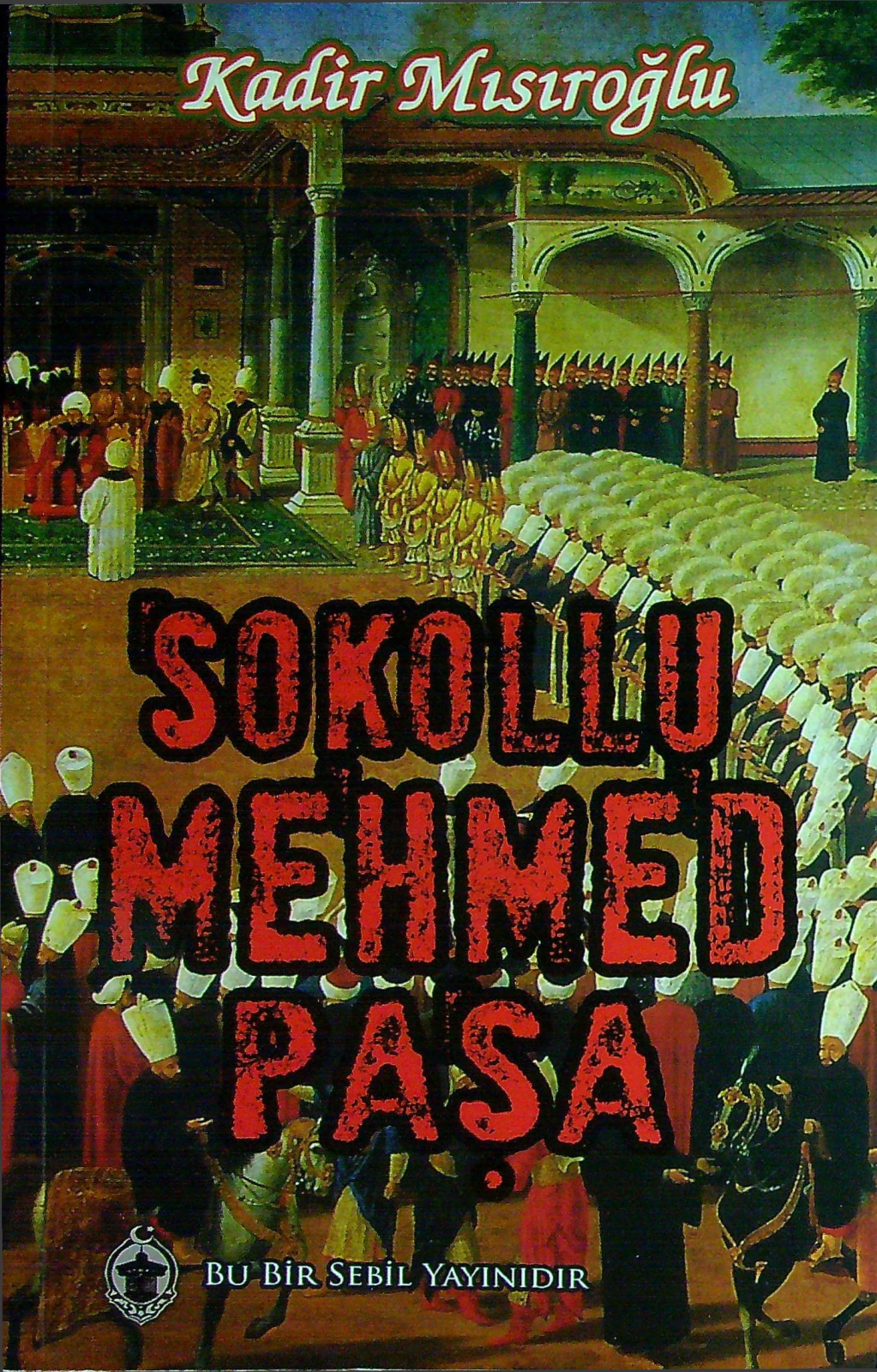
Kadir Mısıroğlu

SOKOLLU MEHMED PAŞA

BU BİR SEBİL YAYINIDIR

SOKOLLU MEHMED PAŞA
(Târihî Roman)

SEBİL YAYINLARI Nu: 268
DİZGİ: Mus'ab CAN
BASKI-CİLD: İhlas Gazetecilik A.Ş.
Tel: 0212 454 30 00
KAPAK: Mehmed Emin Köse
YAYINA HAZIRLAYAN: Ali İhsan Bahadır

©Copyright **SEBİL YAYINEVİ**
ISBN 978-975- 580-045-5

BİRİNCİ BASIM: 2009

İSTANBUL
2019

KADİR MISIROĞLU

SOKOLLU MEHMED PAŞA

-Târihî Roman-

ÜÇÜNCÜ BASIM

SEBİL YAYINEVİ
Tunusbağı Cad. Nu: 16 Doğancılar
ÜSKÜDAR-**İSTANBUL**
Tel: 0216 553 51 51
www.sebilyayinevi.com

SOKOLLU MEHMED PAŞA
(1505-1579)

MÜELLİFİN (YAZARIN) YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- OSMANLI TÂRİHİ c.III (2017)
- BENDEN TARİHE HABERLER (2016)
- ÖZLÜ SÖZLER (2016)
- CHP'NİN GÜNAH GALERİSİNDEN SAYFALAR (2015)
- ERMENİ MESELESİ VE ZULÜMLER (2015)
- OSMANLI TÂRİHİ c.II (2013)
- OSMANLI TÂRİHİ c.I (2013)
- PÎRÎ REİS (Târihî Roman) (2012)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C.III (2012)
- ZORAKİ ÂSİ, ŞEHZÂDE BÂYEZİD (Târihî Roman) (2012)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. II (2011)
- MİMAR SİNAN (Târihî Roman) (2011)
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ, C. II (2010)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. I (2010)
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ, C. I (2009)
- SOKOLLU MEHMED PAŞA (Târihî Roman) (2009)
- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA (Târihî Roman) (2009)
- İSLÂM DÜNYA GÖRÜŞÜ (2008)
- MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA (Târihî Roman) (2008)
- VELİ BÂYEZİD'İN BEDDUÂSI (Târihî Roman) (2008)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN ABDÜLHAMİD (2007)
- CEM SULTAN'IN PAPAĞANI (Târihî Roman) (2006)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN ABDÜLAZİZ (2006)
- ZAĞANOS PAŞA (Târihî Roman) (2006)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN VAHİDEDDİN (2005)
- HAYAT FELSEFESİ YAHUD YAŞAMAK SANATI (2005)
- DÜZMECE MUSTAFA (Târihî Roman) (2005)
- KAVUKLU İHTİLÂLCİ (Târihî Roman) (2005)
- İTHAFLI FIKRALAR (2005)
- FİLİSTİN DRAMI'NIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ (2004)
- GURBET İÇİNDE GURBET (2004)
- ÜÇ HİLÂFETÇİ ŞAHSİYET (1995)
- ÂŞIKLAR ÖLMEZ!.. (1994)

- GEÇMİŞ GÜNÜ ELERKEN C. I (Hâtırât) (1993)
- GEÇMİŞ GÜNÜ ELERKEN C. II (Hâtırât) (1995)
- BİN UYDURMA KELİMEYİ BOYKOT (1993)
- İSLÂM YAZISINA DÂİR (1993)
- ÜSTÂD NECİP FÂZIL'A DÂİR (1993)
- GEÇMİŞİ VE GELECEĞİ İLE HILÂFET (1993)
- CEMRE (Şiir) (1992)
- HİCRET (Hâtırât) (1990)
- İSLÂMCI GENÇLİĞİN EL KİTABI (1981)
- KANLI DÜĞÜN (Târihî Roman) (1972)
- UZUNCA SEVİNDİK (Târihî Roman) (1973)
- KIRIK KILIÇ (Târihî Roman) (1973)
- ALİ ŞÜKRÜ BEY (1978)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. I (1965)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. II (1974)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. III (1977)
- OSMANOĞULLARI'NIN DRAMI (1974)
- MUSUL MES'ELESİ ve IRAK TÜRKLERİ (1972)
- MOSKOF MEZÂLİMİ (1970)
- AMERİKA'DA ZENCİ MÜSLÜMANLIK HAREKETİ (1967)
- KURTULUŞ SAVAŞI'NDA SARIKLI MÜCÂHİDLER (196
- YUNAN MEZÂLİMİ (TÜRK'ÜN SİYAH KİTABI) (1966)
- MACAR İHTİLÂLİ (1966)

CÜNEYD EMİROĞLU TAKMA ADI İLE

- YAHUDİ (İngilizce'den Terc.) (1974)
- PERİLİ KÖŞK (Masal) (1972)
- OF LALA (Masal) (2012)

ÇIKACAK OLANLAR

- DEVLET-İ EBED MÜDDET
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. IV
- TANIDIKLARIM (Hâtırât)
- BİR DEMET KARDELEN
- GÜNEŞ BATIDAN DOĞARKEN!..
- KANLI NEY (Târihî Roman)
- TİRYAKİ HASAN PAŞA (Târihî Roman)

v.s.

İTHAF :

Kalem ve kelâm sahibi büyük bir mücâhid olacağını ümid ve temennî ettiğim,

Sevgili

EMRE GÜMÜŞSU BEY

Evlâdıma!..

-kalb-i pâk-i Muhammediyesinden öperek-

قادر مصر اوغلی

Kadir Mısıroğlu

Not: Maâlesef bu temennimizin gerçekleşmesini imkânsız kılacak bir tecelli ile bu güzel genç 21.12.2012 tarihinde rahmet-i Rahmana kavuşmuştur. Aziz ruhu için bir Fatiha okuyucularımdan hâlisane bir ricamdır. **K.M.**

Üstâd
KADİR MISIROĞLU
'nun Kaleminden
Târihî Romanlar Serisi

1- KANLI DÜĞÜN
2- UZUNCA SEVİNDİK
3- KIRIK KILIÇ
4- KAVUKLU İHTİLÂLCİ
5- DÜZMECE MUSTAFA
6- ZAĞANOS PAŞA
7- CEM SULTAN'IN PAPAĞANI
8- MALKOÇOĞLU KARDEŞLER
-BÂLÎ BEY VE YAHYA PAŞA-
9- VELÎ BÂYEZİD'İN BEDDUÂSI
10-MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA
11- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA
12- SOKOLLU MEHMED PAŞA

İÇİNDEKİLER

I- BİR KEHÂNET VEYA BAHT OKUMA 11
II- KİLİSE KOROSUNDAN KAPTAN-I DERYÂLIĞA.....25
III- VEZİRLİĞE GİDEN YOLDA ÜST ÜSTE BAŞARILAR..47
IV- ŞEHZÂDELER KAVGASI ANAFORUNDAN SADRAZAMLIĞA..65
V- KÂNÛNÎ'DEN YÂDİGÂR BİR SADRAZAM.....93
VI-SED ÇEKİLEN DÂHİYÂNE EMELLER.....121
VII-MES'ÛD BİR SON: ŞEHÂDET!.....147

YENİÇERİ GÜLBANGİ

Allah Allah eyvallâh
Baş uryân, sîne püryân, kılıç al kan
Bu meydanda nice başlar kesilir hiç olmaz soran!..
Eyvallâh!.. Eyvallâh!..
Kahrımız, kılıcımız düşmana ziyan
Kulluğumuz Padişah'a ayân...
Üçler, Yediler, Kırklar
Gülbank-i Muhammedî, nûr-i nebî, kerem-i Ali
Pîrimiz, hünkârımız Hacı Bektaş-ı Velî
Demine devrânına hû diyelim!..
Huuuuuuuuu!..

-I-
BİR KEHÂNET VEYA BAHT OKUMA!

Cenâb-ı Hakk'ın bazen lütfu bir kahrın, bazen de kahrı bir lütfun içinde saklı olur. Bir muammâ gibi olan böyle oluşların gerçeği zamanla ortaya çıkar. Buna tarihten en iyi misâl, **"Moğol İstilâsı"**dır.

Gerçekten İslâm Medeniyeti zirvede iken ortaya çıkan mâhud (kötü şöhretli) **"Moğol İstilâsı"** İslâm Âlemi'nin yakılıp yıkılmasına, medenî mâmurelerin harâbeye çevrilmesine sebep olan dehşetli bir kahır tecellisi idi. Zulüm denince ilk akla gelen isimlerden biri olan **Hulâgû**, tarihlerin rivâyetine nazaran, o zaman olan Hilâfet merkezi Bağdat'ta dînî ve ilmî eserleri kerpiç gibi kullanarak kendisine bir saray yaptırmıştı. Ancak bu müthiş kahır ve zulüm istilâsı, önüne katıp sürüklediği **"Müslüman Türk"** kitleleriyle Anadolu'nun türkleşmesi ve islâmlaşması gibi mes'ud bir neticeye de âmil olmuştur. Böylece, zaafa uğramış İslâm Dünyası'na bir **"taze kan"** olarak Türk unsurunun katılmasını sağlamıştır. Bu durum, kahır içinde saklanmış olan bir lütuf demekti.

Zîrâ Osmanlı Devleti'ni kurmuş olan **"Kayı Han Aşireti"** de bu sûretle Türkistan'ın **"Mahan Bölgesi"**nden çıkarak Batı'ya yönelmişti. İlk istikametleri an'anevî göç hedefi Ceziretü'l-Arab (Arab Yarımadası) idi. Bu maksadla Suriye'ye geçerlerken reisleri **Süleyman Şah**, Fırat Nehri'nde akıntıya kapıldı. Ayağının atın üzengisine takılması yüzünden kurtulamayarak şehid oldu. Aşîret mâteme gark oldu. Bu da şüphesiz bir kahır tecellî idi. **Süleyman Şah**'ı, Câber'de toprağa verdikten sonra istikametlerinin uğursuzluğuna hükmederek geri dönüp Ahlat'a geldiler. Eğer Suriye'ye gitselerdi, daha önceki birçok Türk aşîreti gibi orada kaybolup gidecekleri muhakkaktı. Kiminle mücâdele edip de yükseleceklerdi?! Etraf hep müslümandı. Ama Ahlat'ta kendisine müracaat ettikleri Selçuklu Sultanı, onlara yerleşmeleri için Söğüt ve Domaniç'i hedef göstermişti. İhtimal, buna da canları sıkılmıştı. Zira sürüleriyle bütün bir aşîret, takriben bin kilometre bir mesâfeyi katetmek mecbûriyetinde kalmıştı. Hâlbuki, önü küffâr (kâfirler) olan bu mıntıkada onların cihâd gayret ve kaabiliyetlerine -sevk-i kaderle- engin bir saha açılmış oluyordu. Bu kahrın içine saklanmış bir lütuftu. Meknûz (saklı) ve mestûr (örtülü) bir murâd-ı ilâhî idi.

Etrafı kâfirlerle çevrili bulunan bu bölgede tutunabilmek için gece-gündüz cihad etmek mecburiyetinde idiler. Esâsen her samimi Müslüman gibi ruhları **"i'lâ-yı kelimetullâh"** (Kur'ân-ı Kerim'i yüceltmek ve hâkim kılmak) arzusu ile doluydu. Lâkin nüfusları azdı. Diğer taraftan reisleri **Osman Gâzi** Hazretleri'nin etrafındaki mücâhidler, daimî asker değildiler. Bunların çoğu, akın veya sefer zamanlarında toplanır, sonra tekrar işlerinin başına dönerlerdi. İlk zamanlarda bu durum ihtiyaca

kâfî geliyordu. Zamanla fetih hareketi genişleyip işler çoğalınca, devamlı ve muntazam bir orduya ihtiyaç duyuldu.

Devletin velîbânîsi (kurucusu) **Osman Gâzi** Hazretleri'nin oğlu **Orhan Gâzi** zamanında Çanakkale Boğazı'ndan **"Rumeli"** dediğimiz Avrupa Yakası'na geçilince, bu ihtiyaç daha belirgin bir hâle geldi. Zira O'nun oğlu **Murad Hüdâvendigâr** zamanında baş döndürücü bir hızla gelişip genişleyen fetihler, bölgede zaten azınlık olan Müslüman Türk unsurunun sel gibi akan kanı bahasına gerçekleştiriliyordu.

Bunu gören devrin âlimlerinden **Karamanlı Molla Kara Rüstem**, Padişah'ın Kazaskeri (başvekil ve adliye vekili) **Çandarlı Kara Halil**'e:

"-Fetihlerde ele geçen esirlerin beşte biri Allâh'ın emri üzere Padişah'a âid olduğu hâlde niçin bu sûretle taksim etmiyorsunuz?!" diye sordu.

Çandarlı Kara Halil:

"-Bunu Padişaha arz edeyim!.." karşılığını verdi.

Padişah ise bu teklif karşısında:

"-Allâh'ın emri ne ise gereğini yapın!.. Şimdiye kadar yapmadığımız hata!.." deyince her akıncı gâzinin elindeki esirlerden beşte biri, padişah adına alınarak bunlar asker yapıldı ve O'nun korunmasına tahsis edildiler.

Kendilerine **"yeni asker"** manasına **"yeni çeri"** denildi. Bugünkü **"muhâfız kıt'ası"** mâhiyetinde olmak üzere **"ocak"** hâline getirildiler. Böylece esir hıristiyan çocuklarının teşkil eylediği **"yeniçeri ocağı"** kurulmuş oldu.

Bu esnada **Hacı Bektaş-ı Velî**'nin gelerek bu yeni askerlerin sırtlarını sıvazlayıp onlara duâ ettiği hakkın-

da yaygın bir kanaat mevcutsa da bu doğru değildir. Fakat her nedense yerleşmiş olan bu kanaat sebebiyledir ki, gülbanglarında (hep birlikte okunan duâlarında **"Pirimiz, hünkârımız Hacı Bektaş-ı Veli"** ibâresi yer aldığı gibi, ortadan kaldırıldıkları 1826 yılına kadar bunlar **"Zümre-i Bektaşiyân"** veya **"Dudman-ı Bekteşiyân"** (Bektâşîler Ocağı) olarak anılmışlardır.

Bir esirin kıymeti, 125 akçe kabul edilmişti. Bundan dolayı gâzilerin, ellerinde bulunan her esir için Padişah'a 25 akçe ödemeleri esâsı benimsenmişti. Buna göre bir gâzinin elinde iki esir varsa, bunların kıymeti 250 akçe ettiğine göre, ondan bu rakamın beşte biri olan elli akçe alınırdı. O iki esir de Padişah adına alınacaksa, kendisine bunların bedeli olan ikiyüz elli akçeden elli akçelik vergi düşülerek kendisine iki yüz akçe ödenirdi. Eğer onun elinde on esir varsa, bunların ikisi (beşte bir) bedelsiz olarak alınırdı ki, buna **"Pençik Kaanunu"** adı verilmiştir. Bilindiği üzere **"penç"** farsça beş, **"pençik"** ise **"beşte bir"** demektir. İslâmî bir hükme dayanan bu âdet, Selçuklularda da mevcuddu. Fakat Osmanlılar bunu daha da geliştirmişlerdir.

Bu sûretle asker yapılan esir hristiyan çocuklarına **"Pençik Oğlanları"** denilirdi. Bunlar, hürriyetlerini kazandıkları gibi maaş bile alırlardı.

Padişah payı olan beşte bir esiri, Padişah bizzat seçip almak hakkını hâizdi. Çünkü O'na, asker olabilecek vasıftaki kimseler lâzımdı. Hâlbuki esirler arasında kadınlar ve çocuklar veya ihtiyar kimseler de bulunurdu. Bundan dolayı kısa bir müddet sonra -genişleyen fetih harekâtı sebebi ile- **"Pençik Kaanunu"** ihtiyaca cevap veremez oldu. Bunun üzerine **"Devşirme Kanunu"** adıyla diğer bir kanun kabul edildi.

Yıldırım Bâyezid'in 1402 yılında Ankara yakınlarındaki Çubuk Ovası'nda mel'ûn **Timur** karşısında uğradığı hazîn mağlûbiyetten sonra vezir **Çandarlı Ali Paşa**'nın dâhiyâne buluşuyla ortaya çıkan **"Devşirme Kanunu"**, on yedinci asrın ikinci yarısına kadar üç yüz seneden fazla mer'iyette (yürürlükte) kaldı.

Buna göre:

1- Rumeli'deki belli şehir ve kasabalarda yaşayan hristiyan reâyâdan (teb'adan) yaşları sekiz ilâ on sekiz yaş arasındaki, gürbüz, sıhhatli ve vücudca askerliğe elverişli olan çocuklar devşirme usûlü ile toplanıyordu. İstisnâî olarak aranan şartları fevkalâde bir sûrette hâiz olan yirmi yaşında çocuklar da devşirilebilirdi.

2-Devşirilecek çocuk sayısı, yeniçeri ocağına beşerî kaynak olan acemî oğlanlar ocağının ihtiyacına göre, yeniçerilerin en büyük kumandanı olan **"yeniçeri ağası"**nın bildirmesi ile tesbit olunur. Sayı belli olduktan sonra devşirme yapılacak mıntıka tespit edilirdi. Yani devşirme, muayyen zamanlarda yapılmayıp ihtiyaç duyuldukça gerçekleştirilirdi.

3-Devşirilecek çocuk sayısı ve bunun gerçekleştirileceği bölge tespit edilince, bir devşirme fermanı hazırlanarak **Turnacıbaşı Ağa**'ya verilirdi. Devşirme için bu ferman hazırlanması mutlak bir şarttı. Toplanacak çocuklar, bir turna kuşu sürüsüne benzetildiği için bu vazife ona verilirdi.

4-Devşirme yapılacak mıntıkanın mülkî ve askerî memurları, durumdan haberdar edildikten sonra Turnacıbaşı Ağa emrindeki bir heyet oraya gider, davul zurna şenliği ile her tarafa bayraklar asılmış olduğu hâlde sancak merkezi konağı önünde toplanılırdı. Oranın papazı da vaftiz defterini alıp gelir, devşirilecek çocuklar

bu defterdeki kayıtlara göre tespit edilirdi. Yaş ve kardeş sayısı bu kayıtlara nazaran belli olurdu. Turnacıbaşı Ağa'nın yanında devşirilecek çocukların sayısına göre bir veya birkaç **"sürücü başı"** denilen ve devşirilen çocukları alıp götürecek olan insan da bulunurdu.

5-Her kırk hâneden bir çocuk devşirilir. Tek çocuk asla alınmazdı. Devşirilecek çocuğun en az geride bir kardeşi daha olması gerekirdi.

6-Evli olanlar asla devşirilmezdi. Çünkü evli insanların âile endişesi taşımaktan dolayı pek fazla gözü kara hareket edemeyecekleri düşünülürdü.

7-Aynı şekilde **"Peygamber Sünneti"** denilen, doğuştan sünnetli çocuklar da devşirilmezdi. Çünkü böylelerinin müslüman olma ihtimali vardı. Bu sebeple devşirilecek çocuklar, anadan doğma bir sûrette çırılçıplak muâyeneden geçirilir ve vücudca bir ârızaları, frengi gibi bir hastalığa müptelâ olup olmadıklarından emin olunmak istenirdi.

8-Bazı âileler, çocuklarının geleceğini düşünerek onları bu heyet önüne gönüllü olarak getirir, devşirme olmalarını isterlerdi. Ama bazıları çocuklarını gizler, onları îlân olunan gün ve saatte sancak merkez binası önüne getirmeyip saklar veya başka bir mıntıkaya kaçırırdı. Hatta heyet başkanına rüşvet teklif edildiği bile olurdu. Bununla beraber hiçbir direnme fayda vermez, Turnacıbaşı Ağa'nın tercih ve kararı ne ise, o mutlaka yerine getirilirdi.

9-Müslüman çocuklarının devşirme olmaları yasak olduğu hâlde, **"Boşnaklar"** bu hususta bir istisnâ teşkil etmekteydi. **Fâtih Sultan Mehmed Han** zamanında toptan islâmlaşmış olan Boşnaklar, kendi çocuklarının istisnâî bir sûrette yeniçeri ordusuna alınmasını ricâ

etmişler, Padişah da onların bu ricâlarını kabul ederek onlara istisnâî olarak bir hak tanımıştı.

10-Turnacıbaşı Ağa, seçtiği oğlanları vaftiz defterine göre kendine âid bir deftere kaydeder ve devşirilen çocukları yanındaki **"Sürücü Ağa"**ya teslim ederdi. Sürücü Ağaların da kendilerine mahsus bir defterleri olurdu. O da bunları kendi defterine kaydederek yola girer ve Edirne'ye gelirdi. Yol boyu bu devşirmelere en küçük bir zarar vermenin cezâsı idamdı.

11-Kafile yola çıkmadan bir sened tanzim edilir, Turnacıbaşı'nın seçtiği oğlanlar tafsilâtlı künyeleri ile birer birer yazılır ve hangi Sürücü Ağa'ya teslim edildiği de kaydedilerek bu kâğıd, papazlar ve tımar sahipleri tarafından imzalanıp mühürlenerek mahallî mahkeme-i şeriyyesince tescil ettirilirdi.

12-Devşirilen çocuklar, önce sünnet ettirilir, sonra da bunlara bir müslüman adı verilirdi. En sür'atli bir şekilde Türkçe öğrenmeleri sağlanırdı.

13-Bunların bir kısmı Türk örf ve âdetlerini kavramaları için Anadolu'da bir âile yanına verilir, burada üç-dört yıl kaldıktan sonra, alınarak askerlik hizmetini îfâ edebilecek bir eğitim görüp yeniçeri olurlardı. Diğer bir kısmı ise, saray hizmetleri için ayrılırdı ki, bunlara **"iç oğlanları"** denilirdi.

14-Yeniçeriler, tamamen bekârdılar. Ancak kırk yaşından sonra emekli olur ve âile bağı kurabilirlerdi.

15-Yeniçeri ordusu, **"orta"** denilen tabur mâhiyetindeki yüz doksan altı kısma ayrılmıştı. Birinci orta'nın bir numarasında dâima devrin Padişahı kayıtlı bulunurdu. Bu ordu, **"Hassa Ordusu"** idi. Yani padişahı korumakla mükelleflerdi. Hıristiyan çocuklarını toplayıp islâmlaştırdıktan sonra Padişahı onların korumasına

havâle etmek, sistemin mükemmelliğine, tarihte eşi emsâli görülmemiş olan bir hâdisedir.

Devşirmecilik, yukarıda belirtilmiş olduğu üzere devam edip giderken **Kanunî Sultan Süleyman Han**'ın saltanatının (1520-1566) üçüncü yılı olan 1523'ün Mayıs ayının parlak güneşli ılık bir bahar gününde Bosna'daki **Sokoloviç Köyü**'nde büyük bir şenlik vardı. Her taraf Osmanlı-Türk bayrakları ile donatılmıştı. Evlerinden çıkan Boşnak köylüleri, daha önce tellâllar vasıtasıyla îlân edilmiş olduğu üzere, erkek çocuklarını yanlarına alarak köyün meydanını doldurmuş bulunuyorlardı.

Sokoloviç, Bosna bölgesinde şipşirin bir köydü **"Sokol"** Sırpça **"şâhin"**; **"sokoloviç"** ise **"şâhin yuvası"** demek olduğundan, geleceğin sadrazamı **Sokollu Mehmed Paşa**'nın âilesi **"Şahinoğulları"** olarak anılacaktı. Bu köy, sırtını bir dağa dayamış olarak küçük bir ırmak olan **"Lem Suyu"** kenarına kurulmuştu Irmak boyunca daha başka köyler de vardı. Bunların sâkinleri de erkek çocukları ile gelip Sokoloviç Köyü'nün küçük meydanını doldurmuşlardı.

Çocuk devşirmeye gelen Osmanlı heyetinin başında **Yayabaşı Yeşilce Mehmed Bey** adında, dürüst ve tecrübeli bir turnacıbaşı vardı. Piyâde, yani yaya askerlerin kumandanlarına **"Yayabaşı"** denilirdi. Daha önce birçok kereler bu hizmeti görmüş ve tecrübe edinmiş olan **Yeşilce Mehmed Bey**, meydan, halk tarafından doldurulmadan önce köy papazı ile başbaşa vererek vaftiz defterindeki kayıtları incelemiş ve sekiz ilâ on sekiz yaş arasındaki çocukların tam bir listesini hazırlamıştı.

Günlerce önceden tellâllar bağırtılarak dâvet edilen halk, meydanı doldurunca **Yeşilce Mehmed Bey,**

köyün papazına:

"-Herkes geldi mi? Artık başlayabilir miyiz?" diye sordu.

O da ayağa kalkıp kalabalığa bir göz gezdirdikten sonra Boşnakça:

"-Gelmeyen var mı?" diye sordu. Hep bir ağızdan:

"-Yoktur!" karşılığı verilince, Papaz, **Yeşilce Mehmed Bey**'e:

"-Başlayabiliriz." dedi. O da elinde devşirme olmaya namzed (aday) çocukların listesi olduğu hâlde ayağa kalktı ve:

"-Cümleten hoş geldiniz. Dâveti kabul edip geldiğiniz için devletimiz adına sizlere teşekkürler ederim." dedi ve sonra da Eûzü Besmele çekerek Kur'ân-ı Kerîm'den şu âyet-i kerîmeyi okudu:

"Vemâ tevfîkî illâ billâh, aleyhi tevekkeltü ve ileyhi ünîb"

Bu âyet-i kerîmenin mânâsı meâlen: *"Muvaffakıyetim sadece Allâh'ın yardımıyladır. Ben, O'na tevekkül ettim ve O'na döneceğim."* demekti. (Kur'ân-ı Kerîm, Hûd Sûresi, âyet 88)

Yeşilce Mehmed Bey, pek mükemmel bir sûrette **"ilm-i yed"** ve **"ilm-i sîmâ"** biliyordu. **"İlm-i Yed"** elden, **"İlm-i Sîmâ"** ise yüz hatlarından karakteri anlamayı sağlayan birer ilim şûbesi idiler.

Bu ilimler sâyesinde bilinebilenlerin falcılıkla alâkası yoktu. Falcılık, yüce İslâm şeriatinde reddedilmiş bir bâtıl iştir. Hâlbuki **"ilm-i yed"** ve **"ilm-i sîmâ"** ile bir insanın fıtrî (yaratılıştan gelen) husûsiyet ve temâyüllerini anlamak -ehlince- her zaman kaabildir. Bu hususiyet ve temâyüller ise, o kişinin karakterine

âid temel esasları teşkil ederler. Bir insanın hayatını dolduran faaliyetler ise, mutlaka onun karakterine göre şekillenir. Kısaca söylemek gerekirse, karakter, bir öz veya tohum gibidir. Hayâtî faaliyetler ise, o tohumun bir nevî açılımı, yani neşv ü nemâ bulmasıdır. Nasıl bir bitkinin tohumunda kendi cinsinin bütün husûsiyetlerine âid istîdadlar meknûz (depolanmış) ise, karakter de bir insan için aynı durumdadır.

Bütün bu bilgilere ziyâdesiyle vâkıf bulunan **Yeşilce Mehmed Bey**, elindeki listeden sırayla okumaya başladı. Her ismi okunan çocuk, öne çıkıp:

"-Benim!" diyordu.

Yeşilce Mehmed Bey, onu yanına çağırıyor ve önce yüz çizgilerini inceliyor, sonra da elini eline alarak bu elin bütün hatlarını inceleyip onun listedeki isminin karşısına birtakım notlar düşüyordu. Bu şekilde bütün çocuklar sıradan geçtikten sonra alınan notlar incelenir ve en meziyetlileri kırk hâneden bir kişi olarak tercih edilirdi. Daha sonra bu çocuklar, çırıl çıplak olarak sünnetli ve sıhhatli olup olmadıkları yönünden bir kere daha incelenirdi.

Yeşilce Mehmed Bey, bu ilk incelemesini yaparken elindeki listenin ortalarında:

"-**Dimitriye** oğlu **Bayo**!" diye seslendiğinde toplulukta hiçbir kımıldanma görülmedi. **Yeşilce Mehmed Bey**, bu dâveti üç kere tekrarladığı hâlde ortaya çıkıp da:

"-Benim!" diyen olmadı.

Yeşilce Mehmed Bey, bu çocuğun saklandığını anlamakta gecikmedi. Fakat acaba kendisi mi gelmek istememiş, yoksa âilesi mi onu kaçırıp saklamıştı? Hâlbuki bu gibi hareketler **"Devşirme Kanunu"**na

göre ağır bir suçtu.

Yeşilce Mehmed Bey, listedeki müteâkip isme geçmeden, bu işi mutlaka hâlletmeliydi. Bu sebeple **"Bayo"**nun babası **"Dimitriye"**yi huzuruna dâvet etti. Bu dâvet üzerine kalabalık içinden gürbüz, uzun boylu, orta yaşlı bir adam çıkıp seçici heyetin önüne geldi ve:

"-**Bayo**'nun babası benim." dedi.

Bunun üzerine **Yeşilce Mehmed Bey**:

"-Oğlunu neden buraya getirmedin? Böyle çocuk saklama veya kaçırmanın bir suç olduğunu bilmiyor musun?" diyerek ona dik dik baktı.

Dimitriye, başını önüne eğmiş susuyordu. **Yeşilce Mehmed Bey**, sesini biraz daha yükselterek suâlini tekrarlayınca **Dimitriye** kekeleyerek:

"-Efendim..." dedi "Oğlumun yaşı on sekizi biraz geçmiştir de, onu devşirmezsiniz diye düşündük..."

Bunun üzerine vaftiz defteri tekrar açılıp incelendi. **Bayo**'nun on sekiz yaş içinde olduğu, on dokuzdan gün almamış bulunduğunun görülmesiyle **Dimitriye**'nin doğru söylemediği, aslında O'nu vermemek için kaçırıp sakladığı hîlesi ortaya çıkınca da böyle geçersiz bir bahâne uydurmuş olduğu anlaşıldı.

Bu sırada, öğlen namazı yaklaşmış bulunuyordu. **Yeşilce Mehmed Bey**, toplantıya bir saat ara verileceğini bildirirken, **Bayo**'nun babasına da:

"-Böyle bir hîle yoluna başvurduğun için seni cezalandırmam gerekir. Fakat bu defalık câhilliğine bağışlayıp afv ediyorum. Bir saat sonra da oğlun **Bayo**'yu karşımda görmezsem, kuş olup uçsan yine de seni ele geçirip cezalandırırım! Hadi bakalım, git oğlunu nereye sakladıysan çıkar da al gel! Sana sadece bir saat müsaade ediyorum." diyerek kat'î bir talimât verdi.

Sokoloviçler (Şahinoğulları), bölgenin en îtibarlı âilelerinden biriydi. Kaçırılan **Bayo**'nun dayısı, bilgi ve servet sahibi bir keşişti. Vazifeli olduğu Milese Manastırı'nda yeğeni **Bayo**'yu da kendisi gibi keşiş yapmak üzere yetiştirmekteydi. Koroda ilâhîler okumakta pek başarılı olan **Bayo**, dayısı tarafından pek fazla sevilmekteydi. Bu yüzden çocuğunu vermek istemeyen **Dimitriye**, bu zengin kayınbirâderine mürâcaat ederek O'ndan **Yeşilce Mehmed Bey**'e rüşvet olarak verilmek üzere borç para istedi. Fakat bu teklif ve yalvarıp yakarmalar, yalçın kayalara çarpan deniz dalgalarından farksız bir şekilde geri tepti. Zira **Yeşilce Mehmed Bey**, gâyet dürüst ve istikamet sahibi bir kimse olduğu gibi aynı zamanda yüksek bir vazîfe şuuru ve mes'ûliyet duygusuna da sahipti.

Âile, çaresiz olarak oğullarını **Yeşilce Mehmed Bey**'in huzuruna getirdi. İçlerinde hâlâ bir ümit ışığı vardı. Öyle ya, kırkta bir evden bir çocuk alınacağına göre, belki de bu kendi oğullarına isâbet etmezdi. Hem **Bayo**, yaşına nazaran oldukça uzun boyluydu. Gâyet bilgili olan keşiş dayısı, babasını ümitlendirmek için:

"-Türkler..." demişti "Çok uzun boyluluğu da, çok kısa boyluluğu da pek makbul saymazlar."

Gerçekten halk arasında bu hususta yaygın bir darb-ı mesel vardır. ***"Küllü tavîlün ahmakun illâ Ömer, küllü kasîrun fitnetün illâ Ali."*** yani *"Bütün uzun boylular ahmaktır,* ***Hazret-i Ömer*** *müstesnâ... Bütün kısa boylular fitneci olur,* ***Hazret-i Ali*** *hâriç."*

Lâkin bu ümit de boşa çıktı. Zira **Yeşilce Mehmed Bey**, levend endâmlı **"Bayo"**nun avuçlarını ve çehresini uzun uzun inceledikten sonra, O'nda fevkalâde üstün meziyetlerin ipuçlarını görmüş olacak ki, çocuğun anne

ve babasına dönerek:

"-Siz..." dedi, "Az kalsın bu çocuğun başına konacak bir hümâ kuşunu kaçıracaktınız."

Tabiî, onlar bu sözden bir şey anlamadılar. Çünkü *"bir kimsenin başına **Hümâ Kuşu** konmasının ne demek olduğunu"* bilmiyorlardı.

Hâlbuki şark efsânelerine göre, güyâ **"Hümâ"** adında bir kuş varmış ki, o kimin başına konarsa, o kral olurmuş. Tabiî, bu bir masal... Buna rağmen halk arasında bir kimsenin başına Hümâ Kuşu kondu denmekle, o kimsenin büyük bir nâiliyete mazhar olacağı ifade edilmek istenir.

Yeşilce Mehmed Bey, devşirmeye karar verdiği **Bayo**'nun ana ve babasına çocuğun önünde şu sözleri söyledi:

"-Bakınız! Sizin âilenizden daha önce de bir çocuk devşirilmişti. O çocuk, saray hizmetine alındı. O, şu anda **"Deli Hüsrev Paşa"** adıyla üç tuğlu bir vezirdir. Sizin oğlunuzun yüz ve el çizgilerini inceledim. Bunun da büyük bir istikbâle namzed olduğunu gördüm. Bu da yarın belki **Deli Hüsrev Paşa** gibi ânlı şanlı bir vezir olacaktır."

Sözün burasında, çocuğundan ayrılmak istemeyen **Bayo**'nun annesi atılarak:

"-Bakın, «Belki...» diyorsunuz. Buna nasıl güvenilip bel bağlanılabilinir?!" dedi. Bunun üzerine **Yeşilce Mehmed Bey**:

"-Gâibi, ancak Allah bilir. Bizim sözlerimiz sadece bir tahmindir. Fakat sırf sizi tesellî için yapılmış bir tahmin değil!.. Her insanın karakteri yüzünden ve elinden okunabilir. Bu bir ilimdir. Kader ise, herkes için karaktere göre tecellî eder." dedi ve ilâve etti.

"-Benim bu seferki vazîfem, saray hizmetleri için gürbüz, sıhhatli, güzel yüzlü ve asîl kırk çocuk devşirmektir. Sizin oğlunuz, tam da benim aradığım vasıfları hâiz olan bir gençtir. Size, onun saray hizmetleri için alındığını söyledim. Sarayda yetiştirilen gençler, devletimizde padişahlıktan sonraki en yüksek makam olan sadrazamlığa kadar yükselebilirler. Bu, kendilerinin istîdâd ve kabiliyetlerine bağlıdır.

Sizin çocuğunuzun sağlam karakterli, çalışkan ve bahtı açık olduğunu görüyorum. Ona mâni olmaya çalışmayınız. Hem sizin ihtiyarlığınızda o makam sahibi, elinde geniş imkânlar olan bir devlet adamı sıfatıyla size maddî ve mânevî yardımda bulunur."

Yeşilce Mehmed Bey, bu **"mânevî yardım"** kelimelerini sözün gelişi olarak söylemişti. Maddî yardım, her zaman mümkün ve muhtemeldiyse de, mânevî yardım nasıl olabilirdi? O ânda bunu düşünmemişti. Fakat bu sözler, aslında kehânet gibi bir baht okuyuşu idi. Zira bu genç **Bayo**, **Mehmed** adını alacak ve sadrazamlığa kadar yükseldikten sonra başta ana ve babası olmak üzere birçok yakınına maddî muâvenette (yardımda) bulunmaktan mâada, bir de onları İstanbul'a celbederek İslâm'la şereflenmelerini sağlayacaktı. Ancak o gün, bundan haberi olmayan **Yeşilce Mehmed Bey**'in bilmeden sarfettiği bu sözler, **"bir kehânet yahud baht okuma"** mâhiyetinde idi ki, çok geçmeden gerçekleştiği görülecekti.

-II-
KİLİSE KOROSUNDAN KAPTAN-I DERYALIĞA

Sokollu Mehmed Paşa, Yayabaşı Yeşilce Mehmed Bey tarafından devşirilinceye kadar hatırı sayılır bir papaz olan dayısının yanında hem dinî eğitim alıyor ve hem de kilisenin korosunda ilâhî söylüyordu. Yaşı devşirilmek için azamî yaş olan on sekizdi. Bu bakımdan gerek dinî ve gerekse mûsikî eğitiminde bir hayli mesâfe almış bulunuyordu.

Bu defa O'nunla birlikte devşirilen çocukların sayısı kırktı. Bunlar, saray hizmetleri için devşirilmişlerdi ve **"İç oğlanları"** denilen zümreye dâhil olacaklardı. **"Sürücü"** denilen kafile başkanına teslim edilen bu çocuklar, yollarda konaklaya konaklaya Edirne'ye getirildiler. Önce isimleri değiştirildi. Bu sokollu gence, **Mehmed** adını verdiler. Lâkin o, hayatının sonuna kadar menşeini belirten **Sokollu** adıyla anılacaktı. Önce **Sokollu Mehmed Ağa** daha sonra da **Sokollu Mehmed Paşa** olarak meşhur olacak ve O'nun asıl adı olan **Bayo**'yu bir daha hiç kimse hatırlamayacaktı.

Bu kırk Hıristiyan evlâdı, Edirne Sarayı'na geldiklerinin ilk Cum'a günü merâsimle sünnet edildiler. Sünnetten önce Edirne kadısının önünde Kelime-i Şehâdet getirerek Müslüman oldular. Kadı, karşısına sünnet çocuğu kıyafetiyle getirilmiş olan bu kırk delikanlıya karşı kısa ve öz bir konuşma yaptı ve **"Âmentü"**yü şöylece anlattı:

"-Evlâtlar!" dedi. "Allah katında bir tek din vardır. O da İslâm'dır. İlk insan ve ilk peygamber olan **Âdem** -aleyhisselâm-'dan âhir zaman peygamberi **Muhammed Mustafa** -sallallâhu aleyhi ve sellem-'e kadar Cenâb-ı Hakk'ın bütün peygamberlere vahiy yoluyla tebliğ buyurduğu din, -muhteva itibariyle- hep aynıdır. Bu muhtevânın üssü'l-esâsı (en temel esası) **"vahdâniyet"**, yani Allâh'ın birliğidir. Hâşâ, O'nun ortağı ve nazîri (benzeri) yoktur. Doğmamış ve doğurmamıştır. O, var olmak için başka bir varlığa muhtaç olmaktan ve sonradan yaratılmış olan herhangi bir şeye benzemekten münezzehtir. Sizin ana ve babalarınızın **Hazret-i İsa** -aleyhisselâm-'ı, -hâşâ- Allâh'ın oğlu ve ortağı kabul etmeleri mutlak bir sapıklıktır. O, şüphesiz büyük bir peygamberdir. Lâkin sadece bir peygamber!.. Evet, sadece bir peygamberdir, o kadar!..

Bakın biz, **Muhammed** Aleyhisselâm'ın risâletini, Allâh'ın varlığı ve birliğinden hemen sonra tasdîk ve o sûretle ifâde ediyoruz. Hem de o yüce peygamberin adını **«Rasul»** yani "kitaplı peygamber" olarak zikretmeden önce **«abdühû»,** O'nun yani Allâh'ın kulu olduğunu söylüyoruz ki, Hıristiyanlarda görülen tarzda bir hataya düşmekten korunalım."

Kadı Efendi, bu minval üzere daha birçok söz söyledi. Gençlere, İslâm'ın altı îman esâsının esbâb-ı

mûcibeleri (gerekçeleri) üzerinde muhtasar (kısaltılmış) bilgiler sunduktan sonra, Kelime-i Şehadeti, kelime be kelime tekrarlatarak sözlerini tamamladı.

İman, şehâdet kelimesinin tasdîkinin arkasından dil ile ikrârı sûretiyle gerçekleşir. Bir kimse dilsiz değilse, mutlaka şehâdet cümlesini dil ile söylemesi şarttır.

Sünnet merâsimi başlamadan önce Kadı Efendi, îman telkin ettiği bu çocuklara usûlen:

"-Anlamadığınız bir mes'ele var mı?" diye sordu.

Henüz Türkçe bilmeyen bu devşirme çocuklara, Kadı Efendi'nin sözleri Boşnakça'ya tercüme edilerek naklolunuyordu. Galiba İslâm'daki **"kader"** bahsinin ağırlığı ve nisbeten mücerred (soyut) olması sebebiyle pek iyi anlaşılamamış olmalıydı ki, sorulan suâllerin hepsi de bu mes'ele ile ilgiliydi.

Bunun üzerine sünnet için acele eden sünnetçiden müsaade istenerek bu hususta biraz daha tafsîlât verilmesi uygun görüldü.

Kadı Efendi, İslâm inançları arasında en ehemmiyetli bir mes'ele olan **"kader"**in izâhı için söze başlarken yanlış bir şey söylememek için istiâze, yani Eûzü ve Besmele'den sonra şöyle dedi:

"-Evlatlarım!..

İslâm'da altı îman umdesinden (prensibinden) biri olan ve Kâinat'taki her oluşa şâmil bulunan **"kader"**, **"mutlak"** ve **"mukayyed"** veya **"muallak"** olmak üzere ikiye ayrılır. Kader-i Mutlak, ilâhî irâdenin dilemesi ve buna zâhirî sebebin inzimâmıyla (eklenmesi ile) vukûa gelen oluşlarda tezâhür eder. Böyle oluşların bir kısmında mahlûkun irâdesi mevcud olmakla beraber **"ihtiyar"**, yani o fiili tercih edip et-

meme mevzuubahis değildir. Bundan dolayı mutlak kader îcâbı olan işler sebebiyle fâile bir mükâfât veya mücâzât (cezalandırma) terettüp etmez!.. Böyle oluşlar, varlıklar arasında irâde ve ihtiyar ile techiz buyrulmuş olan sırf insanlar ve cinler için ilâhî mîzanda sadece mes'ûliyetin nisâbını teşkil etmek hususunda bir rol oynarlar.

Muallak kader ise, Allâh'ın akıl ve irâde sahibi olarak yarattığı insanlar ve cinlerin dileyip tercih etmeleri üzerine halk ettiği oluşlarda tezâhür eder. Bu tercih sebebiyledir ki, kaderin bu muallak kısmına dâhil olan fiillerden dolayı fâile mükâfât veya mücâzât terettüp eder. Buna göre, varlıkların irâde ve ihtiyar sahibi olmayan kısmı mutlak kaderin, irâde ve ihtiyar sahibi olanları (insanlar ve cinler) ise hem mutlak ve hem de mukayyed veya muallak kaderin ihâtası (kuşatması) altındadır. Buna göre, Kainat'taki her oluş, mutlak sûrette bir kader îcâbıdır!.."

Sözün burasında, adı artık **Mehmed** olan **Sokollu Bayo** sordu:

"-Hocaefendi Hazretleri!.. Bir oluşun mutlak kader îcâbı mı, yoksa mukayyed ve muallak kader îcâbı mı olduğunu nasıl anlayabiliriz?!"

Kadı Efendi, bu suâle şöyle cevap verdi:

"-Bir çok kereler, bir oluşa vücud veren kaderin mutlak mı, yoksa mukayyed mi olduğu anlaşılamaz!.. Meselâ bir insanın, Dünya'ya geliş zamanı, ana veya babasının kim olacağı nerede ve ne şekilde doğacağı veya öleceği gibi hususların **"mutlak kader îcâbı"** olduğu tereddüde mahal vermeyecek bir sûrette kabul edildiği hâlde bir kazayla gelen ölümde bunu tâyin aslâ mümkün olamaz!.. Çünkü o ölüm, mutlak kader

îcâbı ise, tedbir fayda vermemiş veya veremeyecek bir durum mevzuubahis olmuş demektir. Bu ise, kaderin mutlak kısmının mahlûk için meçhul kılınmış olmasının bir neticesidir. Bu da iyi düşünülürse bir rahmettir. Zira kaderin mutlak kısmı önceden bilinebilseydi, insanların huzurdan nasipleri olamazdı. Mutlak ölümünü bilen birisi, ölmeden az önce muzdarip olacağı gibi acaba neler yapmazdı?!

Bununla beraber şu husus da belirtilmelidir ki, irâde izhârı ile gerçekleşen fiillerde hâsıl-ı netice fâil için **"kader-i mutlak"** olmakla beraber o fiilin başkasına taalluku nispetinde bu oluş, o başkaları için **"kader-i mutlak"**tır.

Diğer taraftan, Allâh'ın sıfat tecellîlerinin terkibi ile vücûda gelen mâsivaullâh, yani Allah'tan gayri her şeyin teşkil eylediği âlem, ebediyyen **"fânî"**likle mahkûmdur. Zira bu tecellîlerde O'nun beka sıfat-ı ilâhiyesinden bir zerre bile yoktur. Zuhûrunun **"zât"** itibariyle şiddetinden dolayı gâib olan o yüce varlık, bu sıfatı, zât-ı uluhiyetine tahsis buyurmuş ve zât tecellîsine mütehammil bir mekân yaratmamıştır.

Bütün bu gerçeklerin neticesi; her fânî varlığın kudret kalemiyle yazılmış bir senaryonun, gönüllü veya gönülsüz bir aktörü olduğu gerçeğidir. Hiç şüphesiz sizin hepiniz de bu umûmî hükme tâbîsiniz!.." dedi.

Büyük Osmanlı Devleti'nin Sadrazamlık Makamı'nı on dört yıldan ziyâde dirâyetle işgal edecek olan **Sokullu Mehmed Paşa** da bu istisnâsız hükme tâbî olacaktı.

Bunun nasıl gerçekleştiğini anlamak için Kadı Efendi'nin bu izahatının devamına dikkat etmek ge-

rektir. O daha sonra demişti ki:

"-Bu âlem, -aynen çok sesli bir mûsiki korosu gibi- sayısız senaryonun cereyan ettiği bir tiyatro sahnesi gibidir. Sizinle birlikte bütün varlıklar, kaderin hem memuru ve hem de mağlûbudurlar.

Nasıl, bir senaryoda onu, tasavvur ve tahayyül eden kimse tarafından tespit edilmiş bir ana fikir ve esas gâye mevcud olursa, bu Âlem'de de böylece bir temel maksad vardır. Vukuât (vak'alar) o, ilâhî olan gâye veya murâd-ı ilâhî çerçevesinde ezelden ebede sebep-netice münâsebeti içinde, sonsuz bir cereyan ve teselsüle me'mur olarak akıp gider! Ancak bu akış, üstün bir me'muriyeti olan ins ü cin idrâki ile kavranabilen ve kavranamayan birtakım temel kaanun ve kaidelere tâbî kılınmıştır. İlâhî tâyinle gerçekleşen ve hep bâkî kalan bu kaidelere biz bazen **"meşiyyet-i ilâhiye"**, bazen de **"tabiat kanunları"** der, geçeriz. Bunlara **"sünnetullâh"** veya **"âdetullâh"** da denilir. Bütün varlıkların bunlara -yoluna döşenmiş raylara tâbi olmak mecburiyetindeki trenler gibi- uymak zorunda bulunduğu bedâhat (apaçık) derecesinde bir gerçektir.

Eşya (şeyler) ve vukuâtın tanınması da bu kaanun ve kaidelerin keşfi nispetindedir. Bütün ilmî faaliyetler ise, bu keşfin hududlarını genişletmeye çalışmaktan ibarettir.

Şu temel görüş çerçevesinden bakıldığında, sayısız vukuât ve şuunâtın (oluşum) hay-huyu arkasında ilâhî tâyinle mevcud ve cârî, bütün âleme şâmil ve hâkim birtakım kaanun ve kaidelerin mevcud olduğu görülür. Bunlardan biri de **"ebedî zıtlık"** ve bunlar arasındaki galebenin münâvebesi, yani nöbetleşme

ve dâimî bir tahavvülât ve tebeddülâttır. İlâhî tecellî de bazen **"celâl"** ve bazen de **"cemal"**e revaç vererek bu mütemâdi değişikliğin en temel sebebini teşkil eder.

Fizikî ve tabiî hadiselerde olduğu kadar, sosyal ve beşerî faaliyetlerde de aynen vâki olan şu keyfiyet, lâyıkı ile kavrandığı zaman vukuâtın hikmetine nüfuz edilebilir ve binnetice birçok gereksiz telâş ve endişelerden kurtulmak imkânı elde edilir. Zira bu takdirde değişme seyrinin **"celâl"**den **"cemal"**e mi yoksa **"cemal"**den **"celâl"**e mi olduğu kavranır. Murâd-ı ilâhî berraklaşır. Allâh'ın takdirinin gerçekleşmesine hiç bir mahlûkun güç yettirebilmesi mümkün olmadığına göre, buna sa'y etmenin hacâlet (aşağılık) ve sefâletine düşülmez. Sabır ve tevekkülün kemâline ulaşılır. Tecellî nöbeti **"cemal"**de ise şükrün, **"celâl"**de ise sabrın bereket ve huzuruna nâil olunur.

Bununla birlikte şu gerçeğe de işaret edilmelidir ki, vukuâtın asıl sebebi olan murâd-ı ilâhî, bir tek vak'a veya vukuat zincirinin tek bir kesitinin müşâhedesi ile kavranamaz. Belli bir zaman parçası içindeki gelişme seyri takip ve tahlil edilmelidir. Zira her türlü tahavvülât ve tebeddülâtta (değişiklikte) bir tedrîc kaanunu (yavaş yavaş gerçekleşme) câridir. Bu keyfiyet zelzele gibi âni oluşlarda bile onların hazırlık safhasında yine bâkî ve câridir. Diğer taraftan bazen bir tecellînin zâhiri ile bâtını arasında fark da olabilir. Zâhiri **"kahır"**, bâtını **"lütuf"** veya bunun aksi olan hâdise ve oluşlar da az değildir. Bunları da zaman çözer!.. Bir eriğe, bir de cevize bakınız!.. Birinin kabuğu taş gibi sert, içi lezzetli meyvedir. Erikte ise, bu durum tersinedir. Gündüzden geceye geçişte, karanlıkların âniden Dünya'mızı istilâ

edemeyip tedrîcen ve perde perde gerçekleşmesi, bu Âlem'deki bütün tahavvülât ve tebeddülâta hâkim bir meşiyyet-i ilâhiyedir. Sabahleyin şafak sökmesi de öyle değil mi?!.

Bir de şu var ki, bu Âlem'in bir **"dâr-ı imtihan"** (imtihan âlemi) olmasını dileyen Cenâb-ı Hakk'ın asıl sebep olan zâtî irâde ve ihtiyarı -pek az istisna ile- mestûr (örtülü) ve meknûzdur. Her şey zâhirde mahlûka kaabil-i izâfe birtakım esbâb ile gerçekleşir. Bunu bilen âkıl ve ârifler, vukuâta röntgen gibi derinlere işleyen ve böylece meknûz ve mestûr olanı görebilen bir nazarla bakarlar."

Bu sözleri söyleyen Kadı Efendi, daha başka suâlleri de cevaplandırdıktan sonra:

"-Bakınız!.." dedi. "Sizler, ana ve babalarınızdan ayrıldınız. Bu durum, hem sizin ve hem de âile efrâdınız için üzüntü vericidir. Yani sizler hakkında bir celâl veya kahır tecellîdir. Lâkin bu keder veren hâdisenin hayatınızdaki ilk mes'ud meyvesi **"hidâyet"** olmuştur. Bu da Allâh'ın en büyük bir lütfudur. Sizleri tebrik ediyorum ve Cenâb-ı Hak'tan, bu ikrar ile hayatınızı tamamlamanızı lütfetmesini niyaz eyliyorum!.."

Bundan sonra sünnet merâsimine geçildi. Kırk çocuk için döşekler hazırlatılmıştı. Hokkabaz çeşitli maskaralıklarla herkesi gülmekten kırıp geçirirken çocuklar, birer birer sünnet edildiler. Edirne halkının ileri gelenleri de bu merâsime dâvetliydiler.

Dâvetlilerin her biri, sünnet olan çocuklara birer kıymetli hediye getirmişlerdi. Bunlar dağıtıldıktan sonra hep bir ağızdan ilâhîler söylendi. Sünnet olan çocuklar, henüz Türkçe öğrenememişlerdi. Onun için Boşnakça bilen birisi, söylenen sözleri ve okunan

ilâhîleri, Boşnakça'ya tercüme ediyordu.

Bu ilâhîlerden tekrâren söylenen Yûnus Emre'nin: **"Arayu arayu bulsam izini İzinin tozuna sürsem yüzümü"** diye başlayan şu meşhur ilâhisiydi:

"Arayu arayu bulsam izini,
İzinin tozuna sürsem yüzümü,
Hak nasib eylese görsem yüzünü,
Yâ Muhammed, canım arzular seni!..

Bir mübârek sefer olsa da gitsem,
Kâbe yollarında kumlara batsam,
Hûb cemâlin bir kez düşte seyretsem,
Yâ Muhammed, canım arzular seni!..

Zerrece kalmadı kalbimde hîle,
Sıdk ile girmişem ben bu hak yola,
Ebu Bekir, Ömer, Osman'da bile,
Yâ Muhammed, canım arzular seni!..

Ali ve Hasan, Hüseyin anda,
Sevdâsı gönüllerde, muhabbet canda,
Yarın mahşer günü Hak dîvânında,
Yâ Muhammed, canım arzular seni!..

Yunus medheyledi seni dillerde,
Dillerde dillerde, hem gönüllerde,
Arayı arayı gurbet illerde,
Yâ Muhammed, canım arzular seni!.."

Sünnet eğlenceleri, üç gün üç gece devam ettikten sonra nihayet buldu. Ondan sonra Enderun Mektebi'ndeki eğitim başladı.

Enderun Mektebi, Saray'da kurulmuş bir üniversite demekti. Osmanlı Devlet Teşkilâtı'nın saraya âid kısmına **"Enderun"**, bunun hâricindekine ise **"Bîrûn"** denirdi.

Enderun Mektebi, sarayın zengin ve karmaşık teşkilâtı için de çok esaslı bir müessese idi. Bunu ilk olarak **Hüdâvendigâr**, yani **"yiğit"** lâkabıyla anılan **Sultan I. Murad Han**, Edirne Sarayı'nda te'sis etmişti. Burada tahsil (eğitim), on dört senede tamamlanırdı. Mektep, koğuş adıyla üç sınıftı. Birinci sınıfa **"Seferli Koğuşu"**, ikinci sınıfa **"Kiler Koğuşu"**, üçüncü sınıfa **"Hazine Koğuşu"** adı verilirdi. Burada sadece devşirilmiş olan çocuklar değil, aynı zamanda yüksek devlet ricâlinin (adamlarının) çocukları da okutulurdu. Çünkü bu mektepten yetişenlerin gelecekleri pek parlaktı. Enderun talebeleri, gösterdikleri kabiliyetlere göre sadrazamlığa kadar yükselebilirlerdi. Enderun Mektebi talebeleri (şâkirtler), tefsir, hadis, fıkıh ve akâid gibi bütün dînî bilgiler yanında, tarih ve zamanına göre fennî ilimleri de tahsil ederler ve saray âdâbını öğrenirlerdi. Bunların her birine, isimlerinin yanına **"ağa"** kelimesi konularak, **Ali Ağa**, **Mehmed Ağa** tarzında hitâb edilirdi. Bunlar, bütün bu nazarî bilgiler yanında, aynı zamanda askerî bir eğitim de görürler ve harp sanatını bütün incelikleri ile elde ederlerdi. İçlerinde istîdatlı olanlar, fıtrî kabiliyetlerine göre yetiştirilerek bir meslek sahibi olmaları da sağlanırdı.

Devşirme çocukların bir kısmı Türkçe öğrenmesi ve Türk örf ve âdetini benimsemesi için Anadolu'da

üç-dört sene bir çiftçi âilenin yanına verildikten sonra askerî eğitim için Enderun Mektebi'ne alınırdı ki, bunların geleceği **"yeniçeri"** olmaktı. Fakat bir kısmı için böyle yapılmayıp onlar doğrudan doğruya Enderun Mektebi'ne kabul edilirlerdi. Bu gibilerin geleceği ise, saray hizmetlerinde kullanılmaktı. Bunlara **"İçoğlanları"** denilirdi. İçoğlanları'na başlangıçta **"acemî"** denilir ve bunlar kendilerinden kıdemli olan ve **"Lala"** (tecrübeli devlet adamı) denilen birinin idâresi altında yetiştirilirlerdi. Bu sınıf insanlar arasında **"kıdem"**, yani eskilik çok önemliydi.

Sokollu Mehmed Ağa, Enderun Mektebi'ndeki on dört yıllık eğitimi gördükten sonra sarayda vazifelendirildi. O, artık bir **"içoğlanı"** idi. Kısa zamanda zekâsı, terbiyesi ve verilen vazifeyi îfâdaki dirâyeti sâyesinde ilk terfî basamağını atlayarak **"rikabdâr"** oldu.

"Rikab" kelime mânâsı olarak **"üzengi"** demekti. Padişah, ata bineceği zaman O'nun atının üzengisini tutmakla vazifeli olanlara **"rikabdâr"** denilirdi. Bu aynı zamanda Has Oda'nın dördüncü büyük zâbiti (subayı) idi.

Has Oda, Padişahın husûsî hizmetlerini görmek üzere **Fâtih Sultan Mehmed Han** tarafından ihdas olunmuştu. Buradaki hizmetlilerin mevcûdu, otuz iki kişi idi. Bunların en büyüğüne, **"hasodabaşı"** denilirdi. Ondan sonra **"silâhdâr"**, **"çuhadâr"** ve **"rikabdâr"** gelirdi. Bu kadroda daha birçok hizmet erbâbı bulunur, bunlar da **"peşkir gulâmı"**, **"hünkâr müezzini"**, **"ibrikdâr"** ve **"berberbaşı"**, **"tüfekçibaşı"**, **"kahvecibaşı"** gibi nâmlarla anılırlardı. Bütün bunlar, padişahın en yakınında bulunan ve O'nun bir

nevî mâiyet erkânı olan kimselerdi.

Sokollu Mehmed Ağa, Sultan Süleyman Han'ın rikabdârı olarak, O'nunla birçok sefere iştirâk etti. Sâdıkâne hizmetleri ile göze girdi. Kendisinden ziyâdesiyle memnun kalan Padişah, bir sefer dönüşü, O'nu çuhâdarlığa terfî ettirdi. Çuhâdar, Has Oda'nın üçüncü sırasında olan bir zâbiti idi. Bu vazifede olanlar, **"çuha"** veya **"çuka"** denilen bir kumaştan mâmül bir elbise giydiklerinden onlara bu ad verilmişti. Bunlar, Padişahın her türlü ayak hizmetlerin me'mur edilmiş kimseler olup emre âmâde bir sûrette dâimâ Padişah ile beraber bulunurlardı. Bugün resmî dâirelerdeki hademeler gibiydiler.

Sokollu Mehmed Ağa, bu çuhadarlık vazifesinde de fevkalâde başarılı oldu. Kendisini her ân beraber olduğu **Sultan Süleyman Han**'a sevdirmeye muvaffak oldu. Kısa bir zaman sonra bir kere daha terfî ederek **"silâhdar"** oldu. Bu devlet kademelerinde çok önemli bir vazifeydi. Padişahın başkalarıyla görüşmeleri, silâhdar vasıtasıyla temin olunurdu. Bu daha sonraları, **"mâbeyn başkâtipliği"** yani **"protokol şefliği"** denilen mühim bir me'murun gördüğü işleri yapmak demekti. Devletin ikinci adamı olan sadrazamın bile Padişah ile görüşmesi, silâhdar tarafından te'min olunurdu. Silâhdar, merâsimlerde at üstünde başında zülüf ile kırmızı kadifeli üsküf ve Padişahın kılıcı sağ omzunda olduğu hâlde O'nun sağ tarafında yürürdü. Zülüf diye iki örgü saçın, perçem gibi iki yanağına sarkmasına denirdi. Üsküf ise yeniçeri serpuşlarından birinin adıydı.

Bu kadar ehemmiyetli bir noktaya yükselen **Sokollu Mehmed Ağa**, artık kırk yaşlarında, olgun bir

devlet adamıydı. Yirmi yıldan ziyâde bir zamandan beri âilesi hakkında hiçbir bilgi sahibi olamamıştı. Acaba annesi, babası ve kardeşleri hayatta mıydılar? Yaşıyorlarsa ne hâldeydiler?

Günlerdir bu düşünceler, bir musallat fikir gibi zihnini işgal ediyordu. Acaba bir kolayını bularak onları İstanbul'a celb edebilse, öğrendiği hakikatleri anlatarak hidâyetlerine vesîle olabilir miydi? Zira İslâm'ı mükemmel bir sûrette öğrenip hazmetmiş bulunan **Sokollu Mehmed Ağa** için asıl ehemmiyetli olan, bu nokta idi. O, müşrik yani Allâh'a ortak koşanların, âhirette aslâ afv olunmayarak cehenneme gideceklerini biliyor ve **Hazret-i İsa**'yı hem -hâşâ- **"Allâh'ın oğlu"** ve hem de **"Allah"** olarak tanımanın tereddütsüz bir şirk cürmü teşkil ettiğini hakkıyla biliyordu. Bu bakımdan onların hidâyetlerine vesîle olmak arzusuyla çareler aramaya koyuldu.

Günler ve hattâ aylarca kendisini rahatsız eden bu düşüncelerle hemhâl iken maksadına ulaşmak üzere bir fırsat zuhûr etti: O sırada Bosna eyâletinin haracı toplanacaktı. Buna me'mur edilen ve yola çıkmak üzere bulunan **Ahmed Bey** adında diğer bir Enderunlu kendisine vedâ ziyaretine gelince bunu fırsat bilerek:

"-**Ahmed Bey** kardeşim!..." dedi. "Biliyorsun, ben de aslen Bosnalıyım. Bosna dâhilindeki Vişgrat Kasabası'na tâbi Sokol Köyü'nden devşirilerek takriben yirmi sene evvel buraya getirildim. O zaman anam da babam da sağdı. Başka bir kardeşim daha vardı. Zaten o olmasaydı, devşirme kanununa göre beni alamazlardı. Acaba âilemin bu fertleri hâlen sağ mıdırlar? Çok merak ediyorum. Acaba ben ayrıldıktan sonra başka bir kardeşim daha olmuş mudur? Çünkü ben devşiril-

diğimde annem de, babam da gençtiler. Senden ricâ etsem, hazır oraya gidiyorsun, Sokol Köyü'ne uğrayarak bana anamın, babamın ve kardeşimin hayatta olup olmadıklarına dâir bir bilgi ulaştırsan ve eğer anamı râzı edebilirsen, kardeşimi alıp buraya getirsen... Zira bir Katolik papazı olan dayım, mutaassıp bir Hıristiyan olduğundan şüphesiz benim âile efradımı tesir altında bırakmıştır. Bense bu en yakınlarımın Allah katında geçersiz olan bâtıl bir inanç üzerindeyken âhirete intikal etmeleri endişesi ile dilhûnum; yani içim kan ağlıyor. Onların hidâyetlerine vesîle olmak istiyorum."

Ahmed Bey, O'nun çok iyi görüştüğü bir kimseydi.

"-Seni çok iyi anlıyorum. Biz doğru bir inanca ulaşamadılar diye tanımadığımız insanlara bile acımaktayız. Çünkü îmânın ilk ve en büyük neticesi, merhamettir. Mahrûmiyetlerin en büyüğü ise, hak olan bir inanca ulaşamamaktır. Bir Katolik papazı olan dayından dolayı endişe etme!.. Bir köyde yaşayan insanlar muhakkak ki, fakirdirler ve hayatları basittir. Onlara senin bu en büyük devletteki mevkilerini anlatır ve kendilerine Dünya hayatı îtibariyle bir refah sağlayabileceğini öne sürersem, sanırım kendilerini iknâ edebilirim." dedi.

Sokollu Mehmed Ağa, **Ahmed Bey**'in bu nokta-i nazarını haklı buldu ve:

"-Evet, doğru söylüyorsun." dedi. "Onlara iman küfür meselesinden sakın bahsetme. Dediğin gibi Dünya refahı câzibesiyle kendilerini iknâ etmeye çalış." dedi.

Ahmed Bey, **Sokollu Mehmed Ağa** ile bu sûrette anlaşıp vaadleştikten sonra yola çıkıp en süratli bir şekilde Bosna'ya ulaştı. İşlerini gördükten sonra,

sıranın, arkadaşına verdiği söze geldiğini düşünerek Sokol Köyü'ne gitti. **Mehmed Ağa**'nın ana ve babasını buldu. Her ikisi de hayattaydılar. İki de kardeşi vardı ki, bunların birisi küçüktü. Bunun o Sokol'dan ayrıldıktan sonra doğduğu anlaşılıyordu.

Ahmed Bey, arkadaşıyla kararlaştırmış olduğu üzere îrad-ı kelâm ederek önce bunlara oğullarının selâmını tebliğ etti. Sonra O'nun, devlet idâresinde yükselerek son derece ehemmiyetli bir mevkie geldiğini anlattı. Evlâtlarının, cihan padişahı **Sultan Süleyman Han**'ın her dakika yanında bulunan devletin en selâhiyetli memuriyetlerinden olan silâhdarı mevkiine yükselmiş bulunduğunu îzah etti. O, kendisine yüklü bir emânet vermişti. Bunu çıkarıp kendilerine takdim etti ve O'nun evlâdlarından kendilerine bir hediye olduğunu söyledi.

Sokollu Mehmed Ağa'nın anne ve babası, ömürlerinde hiçbir vakit görmemiş oldukları böyle bir para karşısında, evlâtlarının Osmanlı Devlet idâresinde büyük bir mevkie gelmiş olmasına tereddütsüz inandılar ve gösterdiği hediyeye hem getirene, hem de gönderene karşı hadsiz hududsuz sevinçle kabul ettiler.

Ahmed Bey, onların bu memnûniyet hâllerini görünce:

"-Oğlunuzun sizden bir ricâsı var. Hepinizi İstanbul'a dâvet ediyor. Benimle birlikte İstanbul'a gelir misiniz?" diye sordu.

Sokollu'nun annesi, bu teklifi şiddetle reddetmiş olmasına rağmen babası teklife karşı daha az muhâlefet ettiği gibi sonunda karısını da iknâ etmeye çalıştı. Lâkin buna muvaffak olamadı. Uzun münakaşa sonunda **Sokollu Mehmed Ağa**'nın babası **Dimitri-**

ye evlâdlarından birini yanına alarak İstanbul'a gitmeye râzı oldu. En küçük evlâdını ise, orada bırakmaya karar verdiler. Zira kadın yıllardan beri büyük oğlunun hasretiyle yanıp yakılırken bir de geriye kalan iki evlâdından ayrılmak istemiyordu. Kocası, İstanbul'a gidişinin muvakkaten olacağı yolunda O'nu iknâ etmeye çalıştıysa da kadın, bu en küçük evlâdını göndermemekte ısrar etti. Onun yerine bir amca çocuğunu yanına alan **Dimitriye**, İstanbul'da bu çocuğu, oğluna en küçük kardeşi olarak tanıtıp bildirecekti. Bu husus, küçük amcazâdaye de sıkı sıkı tembihlenerek ağzından yanlış bir söz çıkmaması için peşînen ikaz edildi. O da **Sokollu Mehmed Ağa**'ya karşı kendisinin küçük kardeşi olduğunu söylemek ve o rolü oynamak husûsunda ikna edildi.

Böyle bir karar ve anlaşma hâsıl olunca Bosna dâhilindeki işlerini bitirmiş olan **Ahmed Bey** yola revân olarak İstanbul'a geldi. **Sokollu Mehmed Ağa**, dört gözle **Ahmed Bey**'in getireceği haberi bekliyordu. Günün birinde, O'nun İstanbul'a avdet ettiğini öğrenince daha yol yorgunluğu çıkmadan koşup **Ahmed Bey**'in köşküne vardı.

O'nun misafirleri arasında bulunan babası ve ortanca kardeşini tanımakta güçlük çekmedi. Önce babasının elini öptü, sonra ortanca kardeşiyle kucaklaştı. Yanlarındaki amcazâdesini de ona:

"-Bu da sen Sokol'dan ayrıldıktan sonra doğan küçük kardeşindir." diye takdim etti.

Silâhdarlık vazifesini görmekte olan **Sokollu Mehmed Ağa**'nın şahsî bir evi yoktu. O'nun yatıp kalktığı yer, Topkapı Sarayı idi. Bu sebeple bu değerli misafirlerin bir müddet **Ahmed Bey**'in evinde ikamet

etmesi hususunda ev sahibinden bir ricâda bulundu. Bunun kabulü üzerine bir müddet orada kalıp hasret giderdikten sonra saraydaki vazifesine döndü.

Birkaç gün sonra **Sokollu Mehmed Ağa**, babası ve kardeşlerini her dem beraber olduğu Padişah'ın huzuruna çıkardı. Bundan önce, onlara padişah huzuruna girip çıkmanın âdâbını bir iyice anlatıp öğretti.

Sultan Süleyman Han, çok sevdiği silâhdarının âile efradına kavuşmasından ziyâdesiyle memnun oldu. Annesinin de gelip gelmediğini sordu. **Sokollu Mehmed Ağa**, annesinin direnişini **Ahmed Bey**'den öğrendiği şekilde anlatınca Padişah:

"-O da gelir, o da gelir. Kadınlar, evlâtlarından ayrı duramaz. Sabret, o da gelir. Bir müddet bekledikten sonra gelmezse, sen ikinci bir teşebbüs yaparsın; birisiyle onu aldırtmayı denersin." dedi.

Dimitriye'ye ikamet etmesi için bir ev tahsis etti. **Sokollu Mehmed Ağa**, işinden fırsat buldukça bu eve gidiyor, babası ve kardeşlerine İslâm'ı anlatıyordu. Çok sürmeden onlar da hakîkati kavrayarak gönüllü bir sûretle müslüman olma arzusunu izhâr ettiler. Bu duruma çok memnun olan **Mehmed Ağa**, evvelâ onlar için şaşaalı bir sünnet düğünü tertip etti. Bu düğün merâsiminde dâvetliler önünde kendileri için seçtiği Müslüman adlarını ilân etti. Buna göre babasına artık "**Cemâleddin Sinan Bey**" denilecekti. Kardeşi olarak bildiği amcazâdesine ise "**Mustafa**" adını verdi.

Küçük **Mustafa**'yı, diğer kardeşiyle birlikte oldukça küçük yaşta bulunmalarından dolayı Enderun Mektebi'nin bir şûbesi olmak üzere tâ **Veli Bâyezid** zamanında tesis edilmiş bulunan Galatasaray Mektebi'ne kaydettirdi. Terbiyeli, halûk ve çalışkan bir çocuk olan

Mustafa, burada islâmî esasları öğrendikten sonra genç yaşta öldüğünden **Sokollu Mehmed Ağa**, öteki kardeşine de "**Mustafa**" adını verdi.

Sultan Süleyman Han'ın, **Mehmed Ağa**'nın anası için:

"-Sabret, o da gelir, gelmezse uygun biriyle onu aldırmaya teşebbüs edersin." demesinin üzerinden birkaç ay geçmişti ki, ikinci bir dâvete hâcet kalmadan anası da Bosna'dan İstanbul'a gelmekte olan birilerine katılarak çıkageldi.

Sokollu Mehmed Ağa, Dünyalar kendisinin olmuşçasına sevindi. Kadıncağız âdetâ teftişe gelmiş gibiydi. En küçük oğlunu Sokol'da akrabaları yanına bırakmıştı. Bütün evlâtlarının İstanbul'a toplanmasını istemeyen bu kadın, oğluna:

"-Başka kardeşin yoktur!.." dediyse de **Mehmed Ağa**, O'nun bu sözleri söylerken gözlerini kendisinden kaçırdığına dikkat ederek şüphelendi ve ısrar etti.

Bunun üzerine iş meydana çıktı. Galatasaray'daki tahsilini tamamlayarak Enderun'da vazifeye başlayan ve bundan dolayı da artık "**Mustafa Ağa**" nâmıyla anılan amcazâdesini çağırtarak annesinin huzurunda istintak etti:

"-Siz benim kardeşim değil, amcazâdemmişsiniz. Bunu şimdiye kadar neden benden saklayarak gerçek kardeşimin Sokol'da küfür ve dalâlet içinde kalmasına sebep oldunuz? Ne kadar câhilsiniz! Cehennem yolunun yolcuları!.." diyerek onu azarladı. Oğlunun kızdığını gören anne, söze karışarak:

"-O'na kızma oğlum!.. O'nu ben böyle yönlendirdim. Evlâdımdan ayrılmak istemediğim için O'na bu yalanı söylemesini ben tembihledim. Kızacaksan bana

kız!.." deyince **Sokullu Mehmed Ağa**:

"-Benim güzel anam!.. Sana nasıl kızabilirim? Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de ana-babaya **"Üff!.."** demeyi bile men ediyor. Fakat doğru yapmamışsın. Bak!.. Birkaç ay evvel vefât eden öz kardeşim âhirete müslüman olarak gitti. O şimdi cennettedir. Ya senin Sokol Köyü'nde bıraktığın diğer kardeşim, O ne olacak? Dayısının anlattığı palavralara inanarak aslında sadece bir peygamber olan **Hazret-i İsa**'ya, Allah diyerek müşrik olacak, değil mi? Ben, Allâh'ın izniyle O'nu da getirteceğim. Fakat getirinceye kadar emri hak vâkî olursa, vay hâline!.. Senin henüz İslâm'dan haberin olmadığı için bunları takdir edemezsin. Özür dilerim, ama sen de babam gibi her şeyden önce hak dini öğrenmelisin!.." dedi.

Sonra amcazâdesine dönerek:

"-Hatırına kötü bir şey gelmesin! Ben, seni bugüne kadar kardeşim bildim. Bundan sonra da öyle bilmeye devam edeceğim. Müsterih ol!.." diyerek O'nu tesellî etti.

İlk fırsatta Bosna'ya bir dâvetçi göndererek küçük kardeşi ile birlikte diğer amcazâdelerini de aldırıp İstanbul'a getirtti. Bunların hepsini önce sünnet ettirip sonra kendilerine birer müslüman adı taktı. Bunlar **Ferhat Bey**, **Ali Bey**, **Derviş Bey** ve **Mehmed Bey** adlarıyla Enderun Mektebine kaydedildiler. Bunlarla birlikte amcazâdesinin bir kızı da İstanbul'a gelmişti. O'nu da müslümanlaştırarak bir tanıdığı ile evlendirdi. Bu kadıncağızın üç çocuğu Dünya'ya geldi. Bunlar **Çivili İbrahim Efendi**, **Hüsrev Bey** ve **Kara Mustafa Bey** adıyla şöhretli birer devlet ricâi oldular. Böylece İstanbul'da **Sokollular "Şahinoğulları"** adıyla dal-

budak salacak ve bunların her biri devlette mühim birer mevkilere geleceklerdi ki, bunların en şöhretlisi **Sokollu Mehmed Ağa** olacaktı.

Sokollu Mehmed Ağa, Sultan Süleyman nezdinde büyük bir îtibar sahibiydi. Bu sebeple mevkî îtibariyle sür'atle yükselmeye devam etti. Has Oda subayları arasında, silâhtarlık ikinci derecede bir mevkî idi. Ondan sonra gelen bir üst mevki, **"Has Oda Başlık"**tı. Bu makama terfiini beklerken **Sultan Süleyman Han** ile birçok seferlere katıldı. Önce **"Çeşnigîr Başı"** az bir müddet sonra da **"Kapıcılar Kethüdası"** oldu. **Çeşnigir**, darphânede para basımına nezâret eden ve basılan paraların ayarını kontrol etmekle mükellef bulunan kimselere denilirdi ki, böyle bir vazîfede bulunmak, en güvenilir bir kimse olmak demekti. Kapıcılar Başı ise, saray kapılarında hizmet görenlerin kumandanı demek olduğundan, bu da devlette en mühim vazifelerden biri idi.

Mohaç Meydan Muharebesi'nden itibaren **Sultan Süleyman Han**'ın birçok seferlerine katılan **Sokollu Mehmed Ağa, Bâlî Bey** ve **Yahya Paşa** gibi nâmlı akıncı kumandanları ile tanıştı. Budin Seferi'nde **Şeyhülislam Ebussuud Efendi**'nin okuduğu zafer hutbesini büyük bir sürûr ile dinledi. Bütün bu müddet zarfında, başta Padişah olmak üzere tanıştığı herkesin gönlünde taht kuran bir büyük devlet ricâli olarak temâüz etti.

O böyle gerek Padişah ve gerekse sâir devlet adamları nezdinde el üstünde tutulmakta iken 1547 yılında denizlerin pîri **Barbaros Hayreddin Paşa,** Hakk'a yürüdü. O'nun cenâze merâsiminden dönüldüğünde Padişah kendisini huzura çağırdı ve:

"-**Hayreddin Paşa** merhûmun vefâtıyla boşalan **"Kaptan-ı Deryâlık"** makamını sana ihsan ettim!.. Hayırlı olsun! "dedi.

Sokullu Mehmed Ağa'nın hatırına:

"-Bendeniz denizci değilim, bu makamın hakkını veremem!.." demek geldiyse de Padişah tevcihlerine karşı böyle îtirazların yakışıksız olacağını düşünerek bundan vazgeçti ve:

"-İhtirâmât-ı fâikamı maa'l-teşekkür (teşekkürle) arz ederim!.." dedi.

Padişah, bu söze rağmen yüz ifâdesinden âdetâ gönlünü okuyarak:

"-Merak buyurmayınız, Paşa Hazretleri! Siz her vazifeyi lâyıkıyla îfâ edebilecek dirâyettesiniz. Ben, **Hayreddin Paşa**'dan boşalan yeri dolduramam diye düşünmenize mahal yoktur. O, geride çok dirâyetli birçok kaptan bırakmıştır. Deniz muhârebelerini onlar idâre ederler, siz bu harplerin siyâsî gerekçelerini takdir husûsunda bir dirâyet gösterirseniz, o kâfîdir. Baksanıza, daha şimdiden O'nun yetiştirdiği **Pîrî Reis** ve emsâli kaptanlarımız, devletimizi Akdeniz hâkimiyeti merhâlesinden Hint Okyanusu merhâlesine yükseltmiştir!.." dedi.

Sokollu Mehmed Ağa, Padişah'ın bu sözlerinden rütbesinin **"Ağalık"**tan **"Paşalık"**a yükseltildiğini anlamış olarak ayrıca memnun olduğu gibi, Hünkâr'ın bu son sözleri de zihninde beliren tereddütü izâleye (ortadan kaldırmaya) kâfî geldi.

"-Allah ömrünüzü müzdaat (ziyâde) bulunsun. Devletimize ve milletimize zevâl vermesin!.." diye duâ edip yarı beline kadar eğildi. Doğrulduğunda, Padişah'ın bir el hareketiyle artık:

"-Çıkabilirsin!.." demek istediğini anlayarak huzurdan çıktı.

O, artık azametli Osmanlı Devleti'nin bir **"Kaptan-ı Deryası"** idi.

"Kilise Korosundan Kaptan-ı Deryalığa", bu nâgihâni (beklenmedik bir sûretle) yükselişinin heyecanı ile kalbi "Küt, küt!!" çarpmakta olduğu hâlde, Kaptan-ı Deryâlık Makamı olan Kasımpaşa'daki tersânenin yolunu tuttu.

-III-
VEZİRLİĞE GİDEN YOLDA ÜST ÜSTE BAŞARILAR!

"Kaptan-ı Deryâlık" makamına getirilmesi, Sokollu'nun saraydan ayrılması demekti. Bu, ilk defa oluyordu. Bu yüzden o hem seviniyor ve hem de başta Padişah olmak üzere, bütün sevdiklerinden ayrılacağı için üzülüyordu.

O zaman Kaptan-ı Deryâlar, aynı zamanda Gelibolu Sancakbeyi idiler. Hatta bu sebeple Gelibolu'ya **"Paşa Sancağı"** deniliyordu. Bu sancak dâhilinde birçok **"zeâmet"** ve **"Timar"** mevcuttu. **"Zeâmet"** diye, senelik geliri yirmi bin ilâ yüz bin akçe olan dirliklere denirdi. Geliri yirmi bin akçeye kadar olan dirliklere ise, **"Timar"** deniliyordu. Timar ve zeâmet sahipleri, gelirlerine göre belli bir miktarda asker besler ve sefer zamanında bunlarla birlikte orduya katılırlardı.

Hayreddin Paşa'nın yetiştirdiği tecrübeli kaptanlar, **Sokollu**'nun Kaptan-ı Deryâlığa tâyininden pek de memnun olmadılar. Zira O, şimdiye kadar denizle hiçbir alâkası olmamış biriydi. Fakat bu keskin zekâlı, çalış-

kan ve en uzun boylu leventten bile uzun olan yakışıklı adamı, kısa zamanda benimseyip kendisine büyük bir hürmet ve muhabbetle bağlandılar.

Barbaros Hayreddin Paşa, birçok zafer kazanmış ve Akdeniz'i, âdeta, bir **"Türk Gölü"** hâline getirmişti. Fakat alaydan yetişmiş olan bu büyük adam, askerî eğitim almamış olduğu için donanma personeli arasında bir hiyerarşi ve disiplin te'sis edememişti. **Sokollu**, ilk olarak bu eksiği giderdi. Sonra da Haliç Tershânesi'ni büyüterek daha hızlı ve daha ağır tonajlı kaliteli gemiler inşâsına koyuldu. Bu sırada vezir-i âzam Hırvat asıllı **Rüstem Paşa** idi.

O'nun sonradan sadrazam denilen vezir-i âzâm oluşu, bir talih eseri idi. Şöyle ki, 1544 yılı Mart'ında yapılan bir dîvân toplantısında vezir-i âzâm olan **Süleyman Paşa** ile ikinci vezir **Deli Hüsrev Paşa** arasında bir münâkaşa çıkmıştı. Tarihte cesâreti ile ünlü olan **Sokollu Mehmed Paşa**'nın âilesinden olup daha evvel devşirilmiş bulunan **Hüsrev Paşa** hançerini çekerek yerine geçmek istediği **Süleyman Paşa**'nın üzerine yürümüş, bunu haber alan **Sultan Süleyman Han,** bunların her ikisini de azlederek üçüncü vezir **Rüstem Paşa**'yı, ertesi gün vezir-i âzâm tâyin etmişti.

Gururuna son derece düşkün olan **Hüsrev Paşa,** bu hadiseden sonra Çatalca'daki çiftliğine çekildi.

Azlinden birkaç gün sonra atına binmek istedi. Vezir iken dalkavuk bir zümre, O'nun etrafını hâle gibi sarar, kimi atının dizginini tutar, kimisi üzengisine yapışır ve öperken, o gün yanında kimse kalmamıştı. Samimiyetine inandığı en yakınları bile kendisinden uzaklaşmışlardı. Atına binmişken etrafındaki hüzün verici boşluğu görünce tekrar indi ve:

"-Bu hâl ile ata binmekten ise, ölmek yeğdir. Bâri kimseler beni bu hâlde görmesin!.." dedi.

Husûsî odasına çekildi ve açlık grevine başladı. Tam on yedi gün yemedi ve içmedi. Devrince bilinen sun'î gıdalandırmayı da kabul etmedi ve nihayet öldü. Osmanlılar'da açlık grevi sonunda ölen tek adam olarak tarihe geçti.

Yenibahçede, Bâlî Paşa Câmii'nin yakınına gömüldü. **Mîmar Sinan**, mezarının başına muhteşem bir türbe yaptı. Kapısının üstünde hicrî 952 yılında öldüğünü gösteren şu mısralar yazılıdır:

"Hak kıyamette inâyet eylesün!..
Mustafa ana şefaat eylesün!..
İşitenler dediler tarihini,
Dâim Allah ana rahmet eylesün!.."

Bu bahtı açık adam olan **Rüstem Paşa**'nın, Padişah'a damad oluşu da yine böyle bir tâlih eseri olmuştu. Şöyle ki;

Rüstem Paşa'nın **Sultan Süleyman Han**'ın kızı **Mihrimah Sultan**'la evlenmeleri mevzuubahs olduğu bir zamanda, O'nun vebalı olduğuna dair ortaya bir söylenti çıkmıştı. Padişah, bu söylentinin aslı olup olmadığını nasıl öğrenilebileceğini, hekimbaşı ile konuşurken Harem'den **Rüstem Paşa**'nın gelin adayı için gönderdiği elbiselerde bit bulunduğuna dâir bir haber gelmesi üzerine hekimbaşı:

"-Padişah'ım!" dedi. "Bu haber doğru ise, **Rüstem Paşa** hakkındaki isnad yalandır. Zira vebâlılarda bit bulunmaz!..."

Bu sûretle **Rüstem Paşa**'nın nişanı bozulmadı ve O, Padişah damadı olabildi. Bu sebeple kendisine **"Kehle-i İkbal Rüstem Paşa"** denildi. Kehle, Farsça

"bit" demektir.

Devrin bir şâiri de O'nun hakkında şu beyti söyledi:

"Olucak bir kimsenin bahtı kavî** (kuvvetli), **tâlihi yar, Kehlesi dahî ânın** (onun) **vakt olur işe yarar!"

* * *

Sokollu'nun Kaptan-ı Deryâ olduğu sırada bir çok coğrâfî keşif gerçekleşmiş ve Batılılar, Afrika'nın güneyindeki **"Ümit Burnu"**ndan dolaşarak Uzakdoğu'ya gitmeye başlamışlardı. Bu durum, Dünya ticaret yollarının değişmesi ve **"Batı Emperyalizmi"**nin başlaması demekti. Böylece târihî **"İpek Yolu"**nun ehemmiyeti azalıyor ve Dünya ticareti, büyük ölçüde Osmanlı ülkesi dışına taşmış oluyordu.

Bunu fark eden ileri görüşlü **Sultan Süleyman Han**, ticareti yeniden ülkesi üzerine çekmek için Fransız tüccarlarına **"Kapitülasyon"** denilen ve sonradan pek çok kötüye kullanılacak olan bir kısım imtiyazlar lütfetti. Diğer taraftan Batılılar'ın emperyalist emellerine sed çekmek için, Kızıl Deniz'de ayrıca bir donanma tesis etti ve Uzakdoğu'ya yöneldi ki, bu tamamen **Sokollu**'nun ileri görüşlülüğünün eseri idi.

Barbaros'un yetiştirdiği **Pîrî Reis** gibi bazı denizciler, Aden Körfezi'nden dolaşarak Hind Okyanusu'nda Emperyalist Batılılara karşı 1538'den beri mücadele ediyorlardı. Zira o tarihte Aden ele geçirilmişti. **Sokullu,** bunları disiplinli bir güç hâline getirdi. O'nun Kaptan-ı Derya oluşunun ikinci yılında (1547), Hindistan'dan, oranın hükümdarı **Alaeddin**'in adına İstanbul'a bir heyet gelerek Portekiz işgal ve istilâ hareketine karşı Osmanlılar'dan ciddî bir himâye talep etti.

Elçiler, armağan olarak ender hayvanlar, göz ka-

maştırıcı renkte papağanlar, baharatlar, pahalı parfümler, reçineler, kokulu bitkiler, zencilerle hadımlar ve yalnızca insan etiyle beslenen bir de köle getirmişlerdi. Bu köle, İstanbul'da bir hayli zaman yaşadı ve cellatbaşı'nın îdam ettiği insanların etleri ile hayatını devam ettirdi. Bu zenci, idam edilenlerin ciğeri ile kaba but etine bayılırmış. İnsan etini çiğ çiğ yer ve bir kadehe topladığı kanları da nar şurubu gibi zevkle içermiş!..

1548-1549 İran seferinden sonra, Kızıldeniz'deki Osmanlı Donanması, Hindistan'daki Kathiavar şehrini kuşattı. Bu sırada ikinci vezir **Ahmed Paşa**'nın Gürcistan'da kazandığı parlak zaferlerde de **"İslâm'ın pençe-i şikârına** (av yakalayan pençesine) **dâhil olan" Sokollu**'nun payı büyüktü.

Kaptan-ı Deryalığı, takrîben beş sene dirâyetle îfâ eden Sokollu, böyle sadece merkezde oturup sefer plânı yapmakla iktifâ etmedi. Trablusgarb üzerine tertip edilen seferde, Donanma'nın başında bulunarak burasının fethine muvaffak oldu.

Bu sırada Batı Âlemi'nde iki büyük devlet vardı: İspanya ve Portekiz!.. Bunlar Akdeniz'de Osmanlı ile baş edemeyip üst üste mağlubiyetlere uğrayınca, kendilerine yeni bir hedef bulmuşlardı: Uzakdoğu!.. Bilhassa Portekizliler, bu bölgede uzun sürecek olan Batı Emperyalizmi'ni başlatan ilk güç olarak tarih sahnesine çıkacaktı.

Gerçekten **Vasco de Gama**'nın **"Ümit Burnu"** yolunu keşfetmesinden istifâde eden Portekizliler, Uzak Doğu'ya yönelmiş ve kısa zamanda pek çok stratejik noktayı ele geçirmişlerdi. Bu durumda Osmanlı Cihan Devleti, bir taraftan bu emperyalist batı güçleri ile mücâdele etmeye, diğer taraftan da Şiîlik gayretiyle fır-

sat buldukça arkadan saldıran İran'la uğraşmaya mecbur kalmış oluyordu.

Bilhassa Portekizliler'in ihdâs ettiği tehlike o derecede idi ki, bir defasında Kızıl Deniz'e girmiş ve Cidde'ye saldırmış, Mekke ve Medine'yi tehdit eder bir duruma gelmişlerdi. Hatta **Barbaros**'un Fransa istiklâlinin bekçiliğini yapmak üzere Tülan'da kışladığı sene (1543), Süveyş'teki Osmanlı Donanması'nı yakmaya cür'et edecek kadar ileri gitmişlerdi. **Sokollu Mehmed Paşa**'nın, Kaptan-ı Deryâ olur olmaz Kızıldeniz'deki Osmanlı Donanmasını takviye etmesi ve **Bâbu'-l-Mendeb Boğazı**'nı hem Yemen ve hem de Cibuti cihetlerinden ele geçirmesi, bu gibi hâdiseler sebebiyle idi.

Bu sırada Osmanlı Devleti, Cihan hâkimiyetini te'sis yolunda baş döndürücü bir sür'atle ilerliyordu. Babası **I. Selim**, büyük cihangir **Sultan Süleyman**'a bu istikamette pek çok yarım kalmış iş bırakmıştı. O, daha ziyâde bir **"Doğu Siyaseti"** takip ederek evveliyetle ümmetin birlik ve beraberliğini temin gâyesi peşinde koşmuş, Batı'ya yönelmesine ömrü kifâyet etmemişti. Oğlu ise, Doğu'da olduğu kadar Batı Âlemi'ne karşı da fütûhâta mecbur bir durumda idi. Zira Osmanlılar'ın **"Rumeli"** dedikleri Avrupa toprağına ayak bastıkları andan itibaren onları buradan ve hatta Anadolu'dan sürüp çıkarmak emeli, Hristiyanlarca bir îmân umdesi (prensibi) hâlinde benimsenmiş ve pek çok müşterek **"Haçlı Seferi"** ile tezâhür etmiş olduğu üzere, bu mutaassıbâne emel tuğyan hâline gelmiş bulunuyordu.

Gerçekten bir Sırp darb-ı meseli olan

"Od jadrana do İrana
Nece biti Muslimana"

Yani **"Adriyatik'ten İran'a kadar Müslüman**

kalmayacak", bu gerçeğin tarihî bir tezâhürüdür. Bu gerçeğin Osmanlılar tarafından âşikâr bir sûrette bilindiği ve Rumeli'deki fütûhâtın cihad gayreti kadar aynı zamanda bir **"var olma"** şansını elde tutmak için yapıldığını, nâmlı akıncı **Mihaloğlu Ali Bey**'in şu beyti de açıkça göstermektedir:

"Eğer def olmaz ise bu beliyye
Ne İznik kala, ne Kostantiniyye"

Yani,

"Avrupa'nın bu sıkıştırması defedilemezse,
Elimizde ne İznik kalır, ne de İstanbul"

Bu sebepledir ki, **Sultan Süleyman** ilk seferini Batı'ya karşı tertip etmiş ve çok stratejik bir yer olan Belgrad'ı fethetmişti. (1512) Bir yıl sonra da masonik bir Hristiyan tarikatı olan **"Rodos Şövalyeleri"** üzerine yürümüş ve bu fitne karargâhı adayı ülkesine katmıştır.

Bundan sonra yine Batı Âlemi ile meşgul olarak 1526 tarihinde meşhur **Mohaç Meydan Muhârebesi**'ni kazanarak öteden beri Osmanlılar'a karşı hasmâne tavırları ile bilinen Macaristan'ı kendisine tâbî bir ülke hâline getirmiştir. Buraya **Yanos Zapolya**'yı kral tâyin eden **Sultan Süleyman**, daha sonra bütün Batı Âlemi'ne bir gözdağı olmak üzere Viyana'yı kuşatmıştır. (1529) Viyana'nın tarihte Osmanlılar tarafından bu ilk kuşatması, mevsim şartlarının uygunsuzluğu sebebiyle kaldırılarak İstanbul'a dönülmüştür.

Alman İmparatoru **Şarlken**, O'nun kardeşi ve Avusturya kralı olan **Ferdinand**, rahat durmuyor ve Macaristan'ın kaybına bir türlü râzı olmuyorlardı. Onları yola getirmek için tertiplenen seferlerde **Sultan Süleyman**'ın karşısına çıkmak cesaretini gösteremedi-

ler. Sultan, kendilerine ağır ifâdeli mektuplar gönderdi. O sırada Osmanlı Devleti azamet ve ihtişamın doruk noktasında idi. Artık Batılılarca da **"Muhteşem"** (**Suleyman the Magnificent**) ünvânı ile zikredilmekte olan **Sultan Süleyman**, ecnebî hükümdarlara yazdığı mektuplarda sahip olduğu memleketleri sayıp döktükten sonra:

"...Bunlardan gayri nice memâlik diyar-ı azimü'l-itibarın padişahı ve Sultanı ***Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Bâyezid*** *Han'ın bi-inâyetillâhi'l-meliki'l-ekber inân-ı cihandarı kabze-i kudretime makhur ve zaman-ı kişver-küşayı keff-i kifâyetime müyesser olup arsa-i âfâk ale'l-ıtlak mebâdî diyar-ı şark ve mülk-i Çin'den tabe-Aksa'yı mağrib zemin-i müsahhar şemşir-i cihangir-i kaza-tesirim olmuştur. Bilcümle taht-ı âlî- bahtımın ednâ pâyesi kasr-ı kasîr ve mülk-i mevrûsumun bir katresi mülk-i* ***İskender*** *olmağın sahâif-i rûy-i zemîn zir-i negin-i felek-âyini nüvvab-ı saadet-karinimdir"* diyordu.

Bu nâmelerdeki dil ve ifâdeler de nâm-ı şerifinin gerçekten ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş olan **"muhteşem"** kelimesi ile ifâde edilebilecek bir vasıfta idi. Böyle bir mektup, Fransa'nın bahtsız kralı **Fransuva**'nın Madrid'deki zindandan kurtulmasına kifâyet etmişti. Birçok Avrupa hükümdarı, Osmanlılar'a **"haraç"** veriyor ve onların himâyesini te'mine can atıyordu. O derecede ki, çok sonraları bir türk şâiri

"Donanma, ordu yürürken muzaffer ileri,
Özengi öpmeye hasretti Garb'ın elçileri!"

diyecekti.

Bütün bu ihtişama rağmen **Sultan Süleyman**'ın Macaristan'a kral yaptığı **Yanos Zapolya**, 1540 yılında

ölünce **Ferdinand** bu durumdan istifade için 1541 yılında Budin'i kuşattı. Bunun üzerine **Sultan Süleyman Han**, tekrar Macaristan üzerine bir sefer tertip ederek **Ferdinand**'ı mağlup etti. Kaçmaya çalışan askerlerinin pek çoğunu öldürdü.

Bu defa Macaristan, Osmanlı ülkesine katılarak buranın başına **"Budin Beylerbeyi"** sıfatıyla **Süleyman Paşa** tâyin edildi.

1547 yılında **Ferdinand**'ın tekrar Budin'i kuşatmaya cür'et etmesi üzerine **Sultan Süleyman**, Macaristan hedefli beşinci seferine çıktı. **Ferdinand**'ı bir daha mağlub ederek O'nunla, Alman İmparatoru **Şarlken**, papalık, Venedik ve hatta Fransa'nın bile iştirâkiyle bir sulh anlaşması imzaladı. **Ferdinand**, Osmanlılar'a Avusturya dâhilinde kalan bir kısım eski Macar arâzisi için senelik 30,000 düka altını ödemeyi kabul etti.

Bu sûretle ülkesinin batı hudutlarını sağlama aldığını düşünen **Sultan Süleyman**, İran'ın çıkardığı gâilelerle uğraşırken **Ferdinand**, bu barış anlaşmasını bozarak Erdel'e saldırdı. Beş senelik olan bu anlaşma, müddet dolmadan bozularak sulh hâli ortadan kalkmış oldu.

Bu sırada **Sokullu Mehmed Paşa**, **Semiz Ali Paşa**'nın vezâretle Mısır Valiliği'ne tâyini üzerine **"Rumeli Beylerbeyliği"**ne getirildi. Bu sûretle Kaptan-ı Deryâlıktan terfî etmiş oldu. O, daha önce Padişah'ın maiyyetinde olarak birçok seferlere katılmış ve bir hayli tecrübe edinmişti. Bu defa tek başına seksen bin kişilik bir orduya kumanda edecek ve tarihte **"Erdel Seferi"** denilen harekâtı, O idare edecekti.

Bu seferin sebebi şuydu:

1547 yılında Almanya ve Avusturya ile imzalan-

mış olan sulh muâhedesi bir nevî geçici bir anlaşmaydı. Çünkü beş senelikti. Fakat bu müddet bile dolmadan **Sultan Süleyman Han**'ın ikinci İran Seferi esnasında (1549) ihlâl edilmeye başlanmıştı. Şöyle ki:

1541 yılındaki Macaristan Seferi sonunda, bu ülke ilhak olunduğunda oraya kral yapılmış olan **"Zapolyai-Janos"**'un -bizim sadece **Yanos** olarak andığımız kimsenin- henüz sadece bir yaşında olan oğlu **Sigismund**, Erdel Prensliği'ne tâyin olunmuştu. Kendisine Varadin Piskoposu **Martinuzzi**'nin vâsîlik etmesi kabul edilmişti. Fakat **Yanos**'un kısa bir müddet sonra âniden ölümü üzerine, yerine geçen **Kraliçe İzabelle**'yi dinlememeye başlayan kardinal **Martunizzi**, Erdel Prensliği'ni ele geçirmek için Avusturya İmparatoru **Ferdinand** ile gizlice anlaştı ve ona Transilvanya'yı peşkeş çekti. **Kardinal Martunizzi**'nin Osmanlı devlet adamlarını oyalamak için başvurduğu taktikler netice vermemiş, bu sırada büyük bir Alman-Avusturya müşterek ordusunun Budin'i kuşatması üzerine harekete geçmek mecbûriyeti hâsıl olmuştur.

Bu durumda, kendi harekâtından önce oraya **Vezir Sokollu Mehmed** ve **Hüsrev Paşa**'lar kumandasında bir ordu sevk eden **Sultan Süleyman Han**, daha sonra kendisi de sefere çıkarak üçüncü defa olarak Macaristan'ı düşman işgalinden kurtarıp bu defa daha sık bir sûrette Osmanlı'ya bağlamıştır. 1540 yılında vefat eden **Zapolya Yanos**'un ölüm yıldönümüne tesâdüf eden bu sefere, Padişah'ın oğullarından **Şehzâde Selim** ve **Bâyezid** de katılmış, Manisa Vâlisi olan **Şehzâde Mustafa**'nın babasına karşı -daha o zamanda bile- isyan etmesinden endişe edilmesinden dolayı vezir-i azam **Hadım Süleyman Paşa**, Anadolu'nun

muhâfazası zahirî sebebi ile İstanbul'da bırakılmıştı.

Ayrıca başka bir sebep daha vardı. O da şuydu: O sırada İran Şâhı olan **Şah Tahmasp**'ın Almanya ve İspanya'ya elçiler göndererek Avrupa ile Asya'yı paylaşmak teklifinde bulunduğu öğrenilmişti.

Artık **"İkinci Yanoş"** denilen bir yaşındaki **Sigismund**'u, anası ile birlikte çadırına getirten ve O'nu okşayıp seven **Sultan Süleyman**, Macaristan'ı bir kadın ve bir bebek elinde bırakmayı doğru bulmayarak tamamen ilhak etmiş ve **Yanoş**'a da **Kardinal Martunizzi**'yi vâsî tâyin eyleyerek O'nu anası **İzabelle** ile birlikte Transilvanya (Erdel) prensliğine göndermişti. Fakat bu düzenleme de Macaristan'da istikrarın teessüsünü temin edememiştir. Yukarıda söylediğimiz gibi küçük **Yanos**'un vâsisi **Kardinal Martunizzi**'nin Erdel'i kendi hâkimiyetine geçirmek için giriştiği hareketler ve çevirdiği fırıldaklar, 1551 yılında yeni bir seferi mecbûrî bir hâle getirmiştir.

Zira küçük oğlu **Sigmund Yanos**'la birlikte Erdel Prensliği'ne gönderilen kraliçe **İzabelle**'ye büyük bir serbestî tanınmış olmasından istifâde eden Hırvat asıllı **Kardinal Martunizzi**, kendisini Osmanlı Devleti'ne sezdirmeden **"Vâsîlik"**ten **"Kral Nâibliği"**ne yükseltti. Bu sûretle Kraliçeyi gölgelemiş ve geri plâna atmış oldu. Bundan rahatsız olan **Kraliçe İzabelle** İstanbul'a bir elçi göndererek **Martinuzzi**'nin plânları hakkında gerekli bütün bilgileri metbûuna ulaştırdı ve yardım talep etti.

Bunun üzerine artık **"Rumeli Beylerbeyi"** olmuş bulunan **Sokullu Mehmed Paşa** emrine seksen bin kişilik bir kuvvet verilerek **"Erdel"** üzerine sefere çıkarıldı. Zira bu sırada Alman, Avusturya ve İspanya kuvvet-

lerinden mürekkep bir ordu, Transilvanya üzerine harekete geçmiş bulunuyordu. Budin Vâlisi **Kasım Paşa** ve **Kraliçe İzabelle**'nin elçisinden Rumeli'de olup bitenler günü gününe öğrenilmekte olduğu hâlde **Kardinal Martunizzi**, hâlâ birtakım yalanlarla İstanbul'u oyalamaya çalışıyordu. Bu yalanlara kanmayan Osmanlılar, bir tedbir olmak üzere Avusturya büyükelçisi **Malvezzi**'yi **"Yedi Kule Zindanları"**na göndererek hapsettiler.

Bu durumda **Sokollu Mehmed Paşa**, İstanbul'dan gönderilen iki bin yeniçeri ve yüzeli top da kendisine ulaşınca, verilen emir üzerine 10 Temmuz 1551 tarihinde Sofya'dan emrindeki ordu ile hareket etti. Eylül başında Erdel'e vâsıl oldu. 18 Eylülde Tisza Nehri kenarındaki Beçe Kalesi'ni kuşattı. Kuşatmanın üçüncü günü topların açtığı gediklerden içeri girildi ve müdâfîlerle kanlı sokak çatışmaları sonunda kale fethedildi. Bundan sonra **"Beckerek Kalesi"** üzerine yürüyen **Sokollu**, burasını vire usûlü ile (sulh yolu ile) ele geçirdi. Müteâkiben o bölgenin en müstahkem kalesi olan **"Çanad Kalesi"**ni kuşattı. Kale kumandanı, Osmanlı Ordusu'na karşı bu kalenin bile müdafaa edilemeyeceğini görünce, O da vire usûlü ile **Sokollu Mehmed Paşa**'ya teslim oldu.

Bir kalenin vire usûlü ile alınması demek, onun karşı koyulmadan teslim edilmesi demekti ki, bu takdirde kale halkının malları, asker tarafından yağmalanmaz ve hiçbir can telef edilmezdi. Bölgenin bu en kuvvetli kalesinin böyle müdafaayı göze alamayıp teslim olduğunu gören on iki kale daha aynı yolu tercih ederek teslim bayrağını çekti.

İleri harekâtına devam eden **Sokollu Mehmed**

Paşa, **"Lipova Kalesi"**nden sevk edilen öncü kuvvetleri kılıçtan geçirince, bu kale halkı da savaşsız teslim olmayı tercih etti. Bundan sonra, o güne kadar hiçbir Müslüman ayağı basmamış olan ve Alman, İspanyol ve hatta İtalyan askerleri ile takviye edilmiş olan **"Temeşvar"**ı kuşattı. Bu kuşatma, on beş gün devam ettiği hâlde şehir hâlâ direniyordu. Diğer taraftan mevsim kışa yaklaştığından **Sokollu**, **Sultan Süleyman**'ın da müsaadesi ile kuşatmaya 16 Ekim 1551 de nihayet vererek kışlamak üzere Belgrad'a döndü.

Sokollu'nun böyle hareket etmesinin diğer bir sebebi de şuydu:

Ekim ayı başında yüz bin kişilik bir müşterek haçlı ordusu, Erdel'e girmiş, **Sokollu**'nun daha önce fethetmiş olduğu **"Lipova Kalesi"**ni kuşatmıştı. **Sokollu**, bu kalede emrindeki kumandanlardan aslen İranlı olup Osmanlı'ya iltihak etmiş bulunan **Ulema Paşa**'yı beş bin kişilik bir kuvvetle muhâfız olarak bırakmıştı. **Ulema Paşa** ve emrindeki askerler, kendilerine nazaran yirmi kat fazla olan bu düşman ordusuna karşı efsânevî bir kahramanlıkla mukavemet ediyorlardı.

Beş bin kişinin üç bin beş yüzü şehid olunca, **Ulema Paşa**, şehrin müdafaasından vazgeçerek kaleye çekildi. Lâkin kaledeki yiyecek stokları kısa zamanda tükendi. Çünkü Osmanlılar, Lipova'ya karşı böylesine büyük bir saldırı beklemiyorlardı. Askerler açlıktan kale dâhilindeki at, kedi ve köpek gibi hayvanları kesip yemeye başlayınca **Ulema Paşa**, tam da **Sokollu**'nun Temaşvar kuşatmasından vazgeçtiği 16 Ekim tarihinde düşmanına mütâreke teklifinde bulundu. Buna göre elinde kalan 1.500 kişi ile kaleden çıkıp Osmanlı hudûduna kadar gitmesine müsâade edilecekti. **Kardi-**

nal Martunizzi'nin telkini ile düşman bu teklifi kabul etti. **Martunizzi**'nin bu hareketi, bir kere daha saf değiştirerek ilerde Padişah'ın afvına mazhar olmak ümidinin bir eseri idi. Fakat daima ikiyüzlü hareket etmiş olan bu muhteris papaz, bir hareket daha yaptı. 1.500 askeri ile sağ sâlim çıkıp gitmesine müsaade edilen **Ulema Paşa**'ya Haçlılar'ın yaptığı anlaşmaya riâyet olunmayarak pusuya düşürüleceğini Osmanlılar'a gizlice bildirdi.

Hakikaten bildirdiği gibi de oldu. Yolda pusuya düşüren **Ulema Paşa**, kendi askerlerinde sekiz-on kat kalabalık bir düşmanla gırtlak gırtlağa vuruşmaya mecbur kaldı. Askerlerinin bu defa da bin iki yüzünü şehid vererek sağ kalabilen üç yüz kişi ile Belgrad'da kumandan **Sokollu**'ya mülâkî olabildi.

Diğer taraftan **Papaz Martunizzi**'nin kendi cephesine karşı icrâ ettiği bu ihânet, gizli kalmayıp çabucak öğrenildi. Zira O'nun Osmanlılarla haberleşmekte olduğunu ispat eden bazı mektupları ele geçti. Bunun üzerine O'nun ikametgâh olarak kullandığı müstahkem manastıra bir evrak imzalatmak bahânesi ile girildi. Ve 63 yerinden bıçaklanarak 18 Aralık 1551 tarihinde öldürüldü. Ölümüne bir delil olmak üzere kulakları kesilerek Avusturya hükümdarı **Ferdinand**'a gönderildi.

Sokollu Mehmed Paşa, Belgrad'da kış mevsimini geçirmekte iken 1552 senesi Şubat ayı sonlarında Avusturya ordusu başkumandan **Castaldo**, âni bir baskınla bir Macar şehri olan Segedin'i ele geçirmek teşebbüsünde bulundu. Burada kumandan olarak bulunan **Mihaloğlu Hızır Bey**, bir taraftan müdâfaa tertibatı alırken diğer taraftan da güvercin postası ile hem **Sokollu Mehmed Paşa**'yı, hem de Budin Vâlisi **Hadım Ali Paşa**'yı durumdan haberdar ederek yardım talep etti.

Sokollu, bir kısım kuvvetle Segedin üzerine hareket etmişse de vak'a mahalline daha önce ulaşan **Hadım Ali Paşa** serhadlerden topladığı yeniçerilerle **Hızır Bey**'in imdadına yetişip düşmanı bozguna uğrattı. On bin kişilik saldırgan ordunun, en az beş bini kılıçtan geçirildi. **Sultan Süleyman** kendisine rapor edilen bu zafer üzerine **Hadım Ali Paşa**'yı murassa bir kılıç ve kaftan göndermek sûretiyle taltif etti.

Bu sırada müttefik haçlı ordusunun sayıca fazlalığını gören Padişah, ikinci vezir **Kara Ahmed Paşa**'yı **Sokollu** ile birlikte hareket etmek üzere bir miktar top ve kapıkulu (yeniçeri) askeri ile 22 Nisan 1552 de Edirne'den yola çıkardı. 15 Mayıs 1552 de Belgrad'a vâsıl olup **Sokollu Mehmed Paşa** ile buluşan **Kara Ahmed Paşa**, O'nunla birlikte 27 Haziran'da Temeşvar önüne gelip şehri kuşattı.

Avusturyalılar, daha önceki yarım kalmış muhasaradan dolayı ertesi bahar Osmanlıların bir kere daha karşılarına çıkacağına muhakkak nazarı ile baktıklarından, zaten müstahkem olan kalelerini bütün kış boyunca asker ve silâh îtibariyle daha da takviye etmişlerdi.

Bu sebeple muhâsara şiddetli top atışlarına rağmen uzuyor, askerde bıkkınlık alâmetleri görülüyordu. **Sokollu Mehmed Paşa** ve **Kara Ahmed Paşa** askere cesaret vermek üzere devamlı bir sûrette top mevzilerinde dolaşıyorlardı. Hatta bir seferinde kaleden atılan bir top güllesi, **Sokollu Mehmed Paşa**'nın bindiği ata isâbet etmiş, atın vurulup düşmesine rağmen Paşa hiçbir telâş eseri göstermeyerek, atını değiştirmiş ve mevzîleri dolaşmaya devam etmiştir.

25 Temmuz'da kaleye karşı umûmî bir sûrette hü-

cuma geçildi. Pek çok zâyiata rağmen kale alınamadı. Fakat bu taarruz, ertesi günde devam edince, kalenin bazı burçlarının zaptedildiğini gören düşman kumandanı **"vire"** teklifinde bulundu. Bu teklif kabul edilince de müdâfîlerin sağ sâlim çıkıp gitmesi şartıyla, kaleyi Osmanlılar'a teslim etti. Fakat müdâfîlerin yolda bir yeniçeriyi hiçbir haklı sebep yokken katletmeleri üzerine vire bozuldu. Bu da onlar için bir felâket oldu. Zira toptan kılıçtan geçirildiler.

Temeşvar'ın bu sûretle fethedilmesi, Banat Bölgesi'ndeki irili ufaklı birçok kalenin Türk idâresine geçmesi neticesini doğurdu. Burası, merkezi Temeşvar olmak üzere yeni bir Beylerbeylik hâline getirildi. Buraya Beylerbeyi olarak da tâ **"Mohaç Meydan Muharebesi"**nden beri pek çok yararlık göstermiş ve iyi bir kumandan olduğunu ispat etmiş olan **Kasım Paşa** tâyin edildi.

Bu sırada Budin Vâlisi olan **Hadım Ali Paşa** da civardaki pek çok kaleyi zaptettikten sonra güzergahta yedi bin kişilik bir düşman kuvveti ile karşılaşarak onları mağlup etti. Avusturya İmparatoru **Ferdinand** nâmına hareket eden bu ordunun dört bin askerini esir ederek Budin'e götürüp haraç-mezat sattırdı. Esir olan kumandanları **Erasmus Tevfel**'i de **Sultan Süleyman**'a gönderdi.

Bundan sonra harekâta devam edilerek daha birçok kale zaptedildi. Sadece Eğri Kalesi kuşatılmışsa da ele geçirilemedi. Müdâfîlerin çokluğu ve kalenin iyice tahkim edilmiş olması gibi sebepler yanında bir de havaların soğuması ve kar yağmaya başlaması sebebiyle 6 Ekim 1552'de kuşatmadan vazgeçildi.

Ertesi yıl baharla birlikte askerî harekât devam

etti. Küçük büyük birçok kale zaptedildi. Avusturya Hükümdarı, Osmanlılarla sulh çareleri aramaya başladı. 1553 Ağustosunda bu maksadla İstanbul'a bir elçilik heyeti gönderdi. Elçiler, önce Sadrazam **Rüstem Paşa** ile görüştüler sonra da **Sultan Süleyman**'ın huzuruna çıkarıldılar. Fakat bu sırada Padişah, İran'a karşı **"Nahçıvan Seferi"**ne çıkmak üzereydi. Sulh görüşmelerini yürütmeye **Rüstem Paşa**'yı memur ederek 28 Ağustos 1553'te İstanbul'dan ayrıldı.

Ayrılmazdan önce, üst üste birçok zafer kazanmış ve **vezir Ahmed Paşa** ile birlikte bir hayli kaleyi Osmanlı topraklarına katmış olan Rumeli Beylerbeyi **Sokollu Mehmed Paşa**'ya kendisine mülâkî olması hususunda bir emir göndermişti. Paşa, Padişah, Su Şehri'ndeyken yetişip orduya iltihak eyledi. Parlak bir merâsimle karşılandı. Padişah, kendisini iltifatlara gark etti.

Sokollu, Rumeli'de olup bitenler hakkında Padişah'a teferruâtlı bilgi arz etti. Kaynaklarımıza göre, Rumeli'deki pek çok akıncı ile birlikte orduya iltihak eden **Sokollu**'nun mâiyetindekiler, **"kaplan postlu, kurt taçlı, çekirdek mahmuzlu, tekne kalkanlı ve gökdenize müstağrak elleri kostaniçelli** (mızraklı) **ak ve kızıl bayraklarla süslü"** idi. O bu askerlerle Nahçivan Seferi'nde de parlak başarılar elde etti. Yiğitçe düşmana saldırdı ve bu başarılı seferin şân ve şerefinde büyük hisse sahibi oldu.

Gerek Karabağ havalisindeki savaşlarda ve gerekse o zaman İran'a tâbî olan Erzurum havâlisindeki İran güdümlü beylerin itaat altına alınmasında büyük bir hizmet ve vazife îfâ eden **Sokollu Mehmed Paşa**'ya Padişah tarafından **"Vezirlik"** tevcih olundu. Ondan boşalan Rumeli Beylerbeyliği'ne de yeniçeri ağası **Per-**

tev Paşa tâyin olundu.

Sokollu Mehmed Paşa, "Vezirliğe giden yolda üst üste başarılar" elde etmiş ve nihayet bunun mükâfâtına nâil olmuştu. Bu **"üçüncü vezirlik"**, O'nun için Sadrazamlık, yani birinci vezirliğe giden yolda ilk ve ehemmiyetli bir başlangıçtı.

-IV-
ŞEHZÂDELER KAVGASI ANAFORUNDAN SADRAZAMLIĞA

Avusturya elçileri, uzun müzâkerelerden sonra İstanbul'dan eli boş döndüğü sırada **Sultan Süleyman**, Nahçıvan Seferi'ni tamamlamış ve kışlamak üzere ordusu ile Amasya'ya çekilmiş bulunuyordu. Sulh gerçekleştirilemediği için de Avusturya hudutlarındaki hâdiseler yatışmamıştı.

Sultan Süleyman'ın Doğu'daki gâileyi bertaraf etmiş olması sebebiyle yeniden Avusturya üzerine yürümesinden korkulduğu için 1555 yılı başlarında meşhur **Busberq** reisliğinde İstanbul'a yeni bir sulh müzâkere heyeti geldi. Bunlar, Padişah'ın Amasya'da olduğunu öğrenince oraya gittiler. Sulhun bozulmasının mes'uliyetini Türk tarafına yıkmak için boşuna dil döken elçiler, ancak altı aylık bir mütâreke (silâh bırakılması) elde edebildiler.

Bu kısa mütârekeden sonra Budin Vâlisi **Hadım Ali Paşa** askerî harekâta devam etti. Lâkin kuşattığı Zigetvar'ı alamadığı gibi Macar-Avusturya kuvvetlerinin kuşattığı Babaca'nın imdadına koşmuşsa da 25 Tem-

muz 1556 da mağlûbiyete uğradı. O güne kadar pek çok zafer kazanmış olan **Ali Paşa**, bu mağlubiyeti hazmedemeyerek Şubat 1557 de teessüründen vefât etti.

Rumeli akıncıları yaptıkları akınlarla **Ali Paşa**'nın intikamını almışlarsa da bölgedeki istikrarsızlık, 1562 yılında imzalanan sulh muâhedesine kadar devam etti.

Bu müddet zarfında **Sultan Süleyman Han**'ın Batı Cephesi'ne karşı hareketsiz kalmasının sebebi, Padişah'ın evlâtlarından **Şehzâde Bâyezid** ile **Şehzâde Selim** arasında baş gösteren rekabetten doğan gâilelerdi. Bu sırada Hırvat asıllı **Rüstem Paşa** sadrazam, **Sokollu Mehmed Paşa** ise üçüncü vezir bulunuyordu.

Sultan Süleyman Han'ın sekiz erkek evlâdı Dünya'ya gelmişti. Bunlardan **Abdullah**, **Murad**, **Mahmud** ve **Mustafa**, **Gülbahar Hatun**'dan doğmaydı. **Mehmed**, **Cihangir**, **Bâyezid** ve **Selim**'i ise, **Hürrem Sultan** doğurmuştu.

Bunlardan **Murad** ile **Mahmud**, babalarının Belgrad Seferi dönüşünde küçük birer çocuk olarak hastalıktan vefât ettiler. **Şehzâde Murad** iki, **Şehzâde Mahmud** ise dokuz yaşında idiler. **Şehzâde Abdullah** ise 1526 yılında çocuk yaşında vefât etmişti. Diğer iki şehzâdesi **Şehzâde Cihangir** ile **Şehzâde Mehmed** de delikanlılık çağında tabiî bir ecel ile vefât edince geriye üç şehzâde kalmış oluyordu. **Gülbahar Hatun**'dan doğma **Şehzâde Mustafa** ile **Hürrem Sultan**'dan olma **Şehzâde Bâyezid** ile **Şehzâde Selim**!

Sultan Süleyman Han, genç yaşta vefât eden iki şehzâdesi **Şehzâde Mehmed** ile **Şehzâde Cihangir**'i pek çok sevmekteydi. Onların ölümüne ziyâdesiyle üzüldü. Her ikisi adına da birer câmi inşâ ettirdi. **Mimar**

HÜRREM SULTAN

Koca Sinan'ın:

"-Kalfalık eserimdir!.." dediği Şehzâde Câmii, **Şehzâde Mehmed** için yaptırıldı.

Kendisi de bu câmiin avlusuna defnedildiği gibi sandukasının üstüne de Padişah'ın emriyle bir taht yerleştirildi. Çünkü babası O'na müstakbel bir veliahd olarak bakıyordu.

Şehzâde Cihangir ise, ağabeyi **Şehzâde Mustafa**'nın Nahçıvan Seferi esnasında Ereğli yakınındaki Aktepe mevkiinde siyâseten katli üzerine (1553) bir ay zarfında teessüründen vefât etmişti. Bugün **"Cihangir"** diye anılan semtteki câmi de O'nun hatırına inşâ ettirilmiştir.

Fakat Padişah için asıl yürek yakıcı olan, hayattaki en büyük şehzâdesi **Mustafa**'yı **Fâtih**'in meşhur **"Kanunnâme"**sine istinâden katlettirmiş olmasıydı. O'nun bu hareketinin sevgili zevcesi **Hürrem Sultan**'ın tahrikleri eseri olduğu yolundaki yaygın iddiâların hiçbir doğruluk payı yoktur. O'nunla birlikte bu fâciadan dolayı itham edilmekte olan **Rüstem Paşa** içinse, bu iddia belki doğru olabilir. Zira ihtirâsı ve zenginliği dillere destan olan **Rüstem Paşa**'nın, **Şehzâde Mustafa**'nın dedesi **Sultan Selim Han** gibi isyan bayrağı kaldıracağını Padişah'a defaatle bildirmişti.

İran'a karşı yeni bir sefer gerektiğinde, tahta çıktığı günden beri at sırtından inmemiş yaşı da ilerlemiş bulunan Padişah, İranlılar'ın Erzurum ve Ahlat'a tecâvüzleri üzerine bu işe **Rüstem Paşa**'yı memur etmişti. Bunun üzerine, **Hürrem Sultan**, O'nun karşısına dikilip:

"-Şaha karşı şah şah gerektir!.. Bu kadîm ihtilâfı halletmek, **Rüstem Paşa**'nın işi değildir!.. Oraya siz

gitmeli ve bu işi bitirmelisiniz! Askerler arasında sizin yorgun ve ihtiyarlamış olduğunuzdan dolayı seferden geri kaldığınız dedikoduları yapılmakta olduğunu bilmiyor musunuz?!" diyerek Padişahı sefere teşvik etmiştir. Bu hareket, **Hürrem Sultan** hakkındaki iddiâların asılsızlığını gösterir.

Hakîkaten asker arasında böyle bir dedikodu yaygınlaşmıştı. Üstelik artık yorgun ve ihtiyar olan Padişah'ın tahtı büyük oğlu **Şehzâde Mustafa**'ya bırakmak istediği yolunda yaygın bir şâyiâyı da duymayan kalmamıştı.

Şehzâde Mustafa, bu sırada kırk yaşlarında idi. Sîmâ itibariyle dedesi **Selim Han**'a çok benziyordu. Aynen O'nun gibi asker tarafından pek çok beğenilip seviliyordu. İsmi âdetâ bayraklaştırılmıştı. **Sultan Süleyman Han** da cömert, cesur ve bilgili olan, asker tarafından çok sevilip takdir edilen bu şehzâdesini, kendine veliaht tayin etmek istiyordu. Bu düşüncesini birkaç kere devlet ricâli önünde ifade bile etmişti. Lâkin bu defa, O'nun tahtı zorla ele geçirmek için hazırlıklarda bulunduğu iddiâ ediliyordu. Bilhassa **Rüstem Paşa**'nın kendisine sunduğu müteaddid telhisde (rapor özetinde) bu husus açıkça ifade edilmekte ve deliller sayılıp dökülmekte idi.

Sultan Süleyman Han, üstün meziyetli ve nizam-intizama son derece de ehemmiyet veren bir padişahtı. Devletin bekâsının bu nizam ve intizam sâyesinde ayakta durabileceğine inanıyordu. Bu yüzden babasının dedesi **Veli Bâyezid**'e isyanını bile kabullenemediğinden, **Hasan Can**'a bu isyanı meşrûlaştıran sebepleri birçok defa sormuştu. Şimdi ise, oğlunun da **Sultan Selim**'i taklîden bir kargaşa çıkarmasından ve

bu sûretle devlet otoritesini sarsarak bir çok insanın ölümüne sebep olmasından korkuyordu.

Bu sebeple önden gönderdiği **Rüstem Paşa**'nın arkasından sefere çıkmadan önce en güvendiği bir vezir olan **Sokollu Mehmed Paşa**'yı huzuruna çağırdı ve:

"-Paşa!.." dedi. "Şimdiye kadar pek ciddiye almadım, ama **Rüstem Paşa**, ısrarlı bir sûrette telhisler göndererek **Mustafa Han**'ın, babam **Selim Han**'ı taklîden kıyama hazırlandığından bahsetmektedir. Hâşâ ki, O'nu böyle bir kıyama teşebbüs edeceğine ihtimal vermemekle beraber dedikoduların ayyuka çıkması sebebi ile ciddî bir rahatsızlık duymaktayım. **«Su uyur düşman uyumaz!»** derler ki, doğrudur. Ola ki, kendisini bu yolda tahrik edenler vardır. Şu işi iyi bir şekilde tahkik etmek dilerim. Ne dersin?!"

Sokollu Mehmed Paşa da ortalıkta gezen dedikoduları duymuştu. Bu sebeple şu cevabı verdi:

"-Hünkârım!.. **Şehzâde Mustafa** Hazretleri en bilgili ve kabiliyetli bir evlâdınızdır. Kendilerini ilk sancağa çıkardığınızda Manisa'da beraberinde pek değerli âlimler vardı. Onlar tarafından çok iyi yetiştirilmiştir. Zannedersem yaşı da kemale erdi. Kırk yaşlarında olsa gerektir. Fakat..." dedi. Ve sözünü tamamlayamadı. Zira Padişah sordu:

"-Peki öyleyse, fakat ne?!"

Sokollu, devamla:

"-Sizden umduğu makamı alamayanların, O'nu kışkırtmış olmasından korkarım!.. Zira bu büyük devletin her mansıbı değerlidir. Birilerinin iştihâsını kabartmasından tabiî ne olabilir?!" dedi.

Padişah:

"-Bir şeyler biliyor gibisin!.. O bildiklerin nedir?!"

diye sorunca, **Sokollu Mehmed Paşa** şu izahatta bulundu:

"-Hayır Padişahım!.. Benim bildiklerim de sizin bildiklerinizden ibârettir. Hepsi mesmûât (duyularak öğrenilen şeyler)tır. Fakat emir buyurursanız, bu işi husûsî bir sûrette araştırır arz ederim. Ben bu dedikoduların, önce merhûm **Şehzâde Mehmed**'in vefatı üzerine Manisa Sancağı'na en kıdemli **Şehzâde Mustafa**'yı değil de **Şehzâde Selim**'i tâyin buyurmuş olmanızdan doğmuş bulunan birtakım yakıştırmalar olduğunu sanmıştım. Fakat öyle değilmiş!"

Padişah sordu:

"-Öyle değil de nasılmış?!"

Sokollu cevap verdi.

"-Son günlerde İranlılar'ın Erzurum ve Ahlat havâlisine saldırmaları üzerine bizzat sefere çıkamamanız karşısında, asker kullarınız (teb'anız), bu durumu nasıl tefsir etmektedirler, mesmûu âlîniz olmamış mıdır!?"

Padişah:

"-Hayır!.. Öyle bir duyum almadım!" deyince **Sokollu**, şu karşılığı verdi:

"-Askerler artık yorgun ve ihtiyar olduğunuzu, bundan dolayı sefere çıkmayıp Sadrazamı gönderdiğinizi söylüyorlar ve:

«-Padişah-ı âlempenâh, artık kocadı. Pîrlik vücûduna zaaf verdi. Bu sebeple sefere çıkmayıp İran üzerine **Rüstem Paşa**'yı gönderdi. O'nu serdâr tâyin etti. Çoktan tahttan çekilip yerini **Şehzâde Mustafa** efendimize bırakmak diler. Fakat bu yerinde arzuyu **Rüstem Paşa** hâini önlemektedir!..» demektedirler." deyince

Padişah:

"-Bu sözler, **Mustafa Han**'ımın kulağına gidip o

da tahrik olmuş olabilir mi?" diye sordu.

Sokollu:

"-Bundan aslâ şüphe edilemez, Padişahım!.." dedi ve ilâve etti:

"-Bu dedikoduları, sağır sultan duydu da o duymaz mı?! Bazı süfehâ (aşağılık insanlar) ve erâzil (reziller), o safderûn şehzâdeyi buna meylettirmiş olmalıdırlar ki, o da sakal koyverip (Çünkü şehzâdelerin sakal bırakmaları yasaktı) tuğ-u âlemlerin meydâne dikmeye başlamıştır!.." deyince Padişah:

"-Bunu senin gibi dürüstlüğüne kânî olduğum birinden duymamış olsam, aslâ inanmazdım!.." dedi ve ilâve etti:

"-Paşa! Bir insanın kendi evlâdına kıymasının ne kadar zor olduğunu sen de takdir edersin!.. Ancak ne yapalım ki, sırtımızda Ümmet-i Muhammed'in mes'ûliyeti var. Halktan birçok mâsumun ölmesini önlemek için kendi öz oğlumu fedâ etmek, yüklendiğim mes'ûliyetin îcâbıdır. Sen de bilirsin ki, yüce şerîatimizde bir şahsın zararı ile umûmun zararı bir araya geldiğinde şahsın zararını tercih ile umûmun zararını bertaraf etmek, Müslüman idârecilere farzdır. Fakat ben kalben mutmain olmak istiyorum. Şu işi bir kere daha inceleyerek bana bildir!.." deyince **Sokollu**:

"-Emriniz başım, gözüm üstüne, efendimiz!.." diyerek huzurdan çıktı.

O anda **Sokollu Mehmed Paşa**, çok vebâlli bir işe dâhil olmuş bulunduğunu hissetmekle beraber devlete ve Padişahına karşı vicdânen borçlu olduğu sadâkatin îcâbını yapmak mevkiinde bulunuyordu. Güvendiği birkaç adamını, o sırada Amasya Sancak Beyi olan **Şehzâde Mustafa** nezdine gönderdi. Bunlar aynı

ŞEHZÂDE MUSTAFA

zamanda şehzâdeye, artık Nahçıvan Seferi'ne çıkmış olan Padişah'ın, kendisine katılmasına dair bir emrini de götürüyorlardı.

Şehzâde Mustafa, babasının yaptırdığı tahkîkattan haberdar olmadığı için, kendinden emîn olarak derhal yola çıktı. Ve güzergâhta Ereğli yakınındaki Aktepe mevkiinde O'nunla buluştu. Kaynak tarihlerin:

"Âdet-i kadîme-i Padişâhî üzere ümme-l erkân-ı devlet (Şehzâde) bârigâhına vurup el öptüler ve cümleten tahliat-ı fâhire ile ilbas olundular. Andan şehzâde-i âzâde, süvar (atlı) olup; bârigâh-ı pâdişâh-ı saâdet-i destgâha geldiler. Divanhâne-i hümâyuna karîb (yakın) yerde piyâde (yaya) olup, vüzerâ önüne düşüp, hayme-i hümayun (Padişah'ın Çadırı) önünde selâmlayup, şehzâde içeriye duhul ettiği gibi, takdir-i Hak'da zaman-ı hayatı ol demde âhir imiş; ol saâdette eyyam-ı ömri itmama erişdi." dediği üzere îdam edildi.

Şehzâdelerin idâmı, yay kirişi ile boğmak sûretiyle olurdu. Çünkü hânedân kanı akıtmak, uğursuz sayılırdı. **Şehzâde Mustafa** da böyle îdam olundu. Hem de babasının çadırında ve O'nun gözleri önünde!.. Lâkin bu kararı ne kadar güç vermiş ve bundan ne derecede teessür duymuş olduğu, O'nun oğlunu cenâze namazını kıldırmaya teşebbüs etmiş olmasına rağmen gözyaşlarını tutamayıp iki kere namazı bozmak mecburiyetinde kalmış olması ile sâbit olmuştur.

Herkesçe çok sevilen **Şehzâde Mustafa**'nın bu sûretle ortadan kaldırılması, asker arasında derin bir infiâle sebep oldu. Hatta Yeniçeri şâirlerinden olan **Taşlıcalı Yahya** bu fecî hâdise üzerine bir mersiye yazmış ve bu mersiye (ağıt), bütün asker tarafından âdeta ezberlenmişti. Bu şiir:

"Meded meded bu cihanın yıkıldı bir yanı;
Ecel celâlîleri aldılar Mustafa Hanı.
Dolundu mihr-i cemâli, bozuldı erkânı;
Vebâle koydular âl ile *(hile)* ***Âl-i Osmanı."***
beytiyle başlıyordu.
"Bunun gibi işi kim gördü, kim işitti aceb
Ki oğluna kıya bir server-i Ömer meşreb."
Ve mısralarıyla devam eden bu mersiyenin
"İlâhî, cennet-i Firdevs ana durağı olsun;
Nizam-ı âlem olan Padişah sağ olsun..."
sözleriyle bitiyordu.

Bu şiirin, askerler arasındaki te'sirini, bizzat şâirin kendisi, *"Bir dostum çadırıma girmiş, beni uyur bulmuş. Teklifimiz olmadığından cüzdanımı karıştırıp müsveddesini görmüş, bir sûretini yazıp gitmiş. Ertesi gün ordu-yı hümâyun seyrine vardım, köşe köşe okunur, kimi de* ***Yahya Beğ****'in sebeb-i mağfiretidir deyüp âh eylerdi."* demiştir.

Bu şiirde **Taşlıcalı Yahya**, **Sokollu**'nun tahkikatını bilmediğinden **Rüstem Paşa**'ya hücum etmiş ve **"mekr-i Rüstem"** diye tarih düşürmüştür. Bu sebeple **Rüstem Paşa**, bu şiirde kendisine ve Padişah'a çatıldığı için, **Sultan Süleyman Han**'a şikâyette bulunmuş ve şâirin cezalandırılmasını istemiştir. Fakat Padişah:

"-Bu makûlelere kulak tutma ve intikam kasdın etme!" diyerek, kendisini dahî tenkid etmiş olan **Yahya Bey**'i korumuş ve mâkul tenkid hürriyetine saygı göstermiştir.

Ordu, Kasım ayı başlarında kışlamak üzere Halep'e gelmiş, burada ağabeyinin bu sûretle îdam edilmiş olmasının teessürü sebebiyle hastalanan **Şehzâde Cihangir** vefât etmiştir.

Bir ay ara ile iki değerli evlâdını kaybeden **Sultan Süleyman Han**'ın derin üzüntüsüne, bir de askerlerin bu hâdiseye karşı teskin olmak bilmeyen infiâlleri eklenince metânetini muhâfaza eden Padişah, umûmî nefreti üzerinde toplayan **Rüstem Paşa**'yı azletti. Yerine **Şehzâde Mustafa**'ya taraftarlığı ile bilinen **Ahmed Paşa**'yı tâyin etti.

Fakat bu tedbir de askeri teskine yetmediğinden, 1554 senesi Nisan Ayı'nda vâsıl olunan Diyarbekir yakınlarındaki Gülek semtinde Padişah, ordunun bütün sınıflarını teşkil eden kalabalık bir kadro ile bir **"Harb Dîvânı"** topladı. Ancak çok fevkalâde zamanlarda toplanan bu dîvâna dâvet edilenlere, Padişah:

"-Oturunuz!.." dediği hâlde onlar bunu edebe aykırı addederek oturmadılar. Israr üzerine oturulunca **Sultan Süleyman** onlara:

"-Paşalar, beyler, ağalar!.." diye başlayan uzun bir konuşma yaptı. Bir evlâda kıymanın ne denli bir mecbûriyetle yapılabileceğini anlattı. **Sokollu Mehmed Paşa**'nın adını zikretmeksizin O'nun yaptığı tahkikat ile ortaya çıkmış olan gerçekleri anlattı ve:

"-Bırakaydık da bir isyan ve ihtilâl neticesinde ehad-ı nâstan (halktan) pek çok insanın ölmesine sebep mi olaydık! Bu neticeyi önlemek için tek bir kişi olan evlâdımı fedâ ettim!.." dedi.

Ve gönlü kırgın askerle harb kazanılamayacağını izah etti.

Bunun üzerine gözyaşlarını silen askerler, hep birlikte

"-Hind'e Sind'e gidersen, belki Kûh-ı Kaf'a (Kaf Dağına) sefer edersen, yüz döndürmeyip seninle beraber ölüme gideriz!.. Her ne emredersen uğr-i hümâyununda

can vermeyi saâdet-i dâreyn (Dünya ve âhiret saâdeti) biliriz!.. Her ne emredersen fermânberüz!" dediler.

Bu sûretle yatışan orduyla ileri harekâta devam edildi ve Haziran Ayı başında Suşehri'ne gelindi. Burada bir resm-i geçit icrâ edildi ve yoklama yapıldı. İleri harekâta devamla bir ay sonra Kars'a gelindi. Buradan İran Şahı'nı harbe iknâ için kendisine ağır ifâdeli bir mektup yazıldı. Bunda:

"Mezheb-i bâtıl ve î'tikaad-ı âtılınızda mûsır (ısrarlı) **olduğunuz takdirde vücuduzun izâlesine, bi-inâyetillâhi Teâlâ, teveccüh kılınmıştır."** deniyor; ve:

"İmdi merdlik dâvâsın idenlere nâmerdlikle zen (kadın) **gibi meydandan kaçup muhtefî olmak** (gizlenmek) **düşmez."** diye hakaret ediliyordu.

Fakat Şah, asla hesaplaşmaya yanaşmıyordu. Bundan sonra Osmanlı Ordusu, Erivan'a, Arpaçay'a, Karabağ ve Nahcivan'a gitti. Buralarda ufak tefek müsâdemeler oldu. Her defasında da küçük küçük Osmanlı kuvvetleri, İran askerlerini yendiler; fakat Şah, yine meydana çıkmadı ve gizlenmekte, kaçmakta devam etti. Bunun üzerine Osmanlı Ordusu, büyük ganimetlerle önce Amasya'ya, oradan da İstanbul'a döndü.

Bu sırada Padişah'ın dînî hükümlerin tedvîni emretmesi üzerine **"Ahkâmu'l-Evkaf"** (Vakıflara Âit Hükümler) **"Ahkâmü'l-Arazi"** (araziye âid hükümler) gibi kanun metinleri ortaya çıkması üzerine **Sultan Süleyman Han**, **"Kanûnî"** lâkabı ile anılmaya başlanmıştır.

Padişah, Nahçıvan Seferi'nde iken O'nun canını sıkan ve başını ağrıtan bir başka vak'a zuhûr etti. Bu da Rumeli'de ikinci bir **"Düzmece Mustafa"** mes'elesiydi.

Şöyle ki:

1555 yılında, Selânik'te, öldürülmüş **Şehzâde Mustafa** olduğunu iddia eden bir serseri zuhûr etti. Bu, ayyaş, ayak takımından biriydi. Birileri O'nu sîmâen **Şehzâde Mustafa**'ya benzetince, O da latîfe olsun diye:

"-Aman sırrımı sakın halka ifşâ etmeyin ve beni dile düşürmeyin!.. Başım zaten güç kurtardım, her şeyin zamanı var!.." dedi.

Lâkin çok geçmeden bu latîfe ciddiye alındı. Buna hem kendi inandı ve hem de birtakım ihânete hazır olanları inandırdı. Nahçıvan Seferi'nin uzaması, bu **Düzmece Mustafa**'ya yaradı. Başına kısa zamanda o tarafların levendlerinden, akıncılarından ve fesadçı eşkiyâsından on bin kadar adam toplanıverdi. Bunların çoğu, devleti içinden yıkmak için fırsat gözleyen eski Bâtınî şeyhi **Şeyh Bedreddin Simâvî** dökünтüleri idi.

Onların desteği ile Selânik'ten Dobruca'ya kadar geniş bir saha üzerinde büyük bir isyan çıktı. **"Sahte şehzâde"** etrafına toplananlara güyâ tımarlar, sancaklar dağıtmaya başladı. **Uyuldoğdu Bey** adında bir akıncıyı da sadrazam tâyin etti. Fakat isyan kendi içinden bastırıldı. Bir gün Edirne muhâfızı olan **Şehzâde Bâyezid**'a **Uyuldoğdu Bey**'den gizli bir mektup geldi. Bunda:

"-Ben, Padişahımın sâdık bir kuluyum... Bu herife, devlete hizmet için uydum, ilk fırsatta yakalayıp size teslim edeceğim!.." diyordu.

Uyuldoğlu, dediğini de yaptı, gözü pek akıncıları ile bir gece **Düzmece Mustafa**'yı otağından kaldırıp Edirne'ye kaçırdı. **Şehzâde Bâyezıd**'a teslim etti. O da İstanbul'a gönderdi.

Padişahlık dâvâsına kalkan serseri, **Sultan Süleyman**'ın Şark seferinden Üsküdar'a döndüğü gün îdam edildi. Elleri, ayakları, kulakları, burnu kesildikten sonra uyuz bir ata bindirilerek üstünde halka teşhirden sonra asıldı. Lâkin asker, çok geçmeden bu defa ihtiyar Padişah'ın başına sekiz oğlundan geriye kalan iki oğlu **Şehzâde Bâyezid** ile **Şehzâde Selim** arasındaki **"saltanat rekabeti"** çıktı. Bunların ikisi de **Hürrem Sultan**'ın öz evlâtlarıydı. Anaları, bu iki evlâdı arasındaki saltanat rekâbeti sebebiyle onlardan herhangi birinin babalarına karşı **"âsî"** durumuna düşüp de öldürülmesini önlemek için çırpınıyordu. Fakat O'nun 1558 yılında vefâtı üzerine bu iki şehzâde hâmîsiz kaldılar ve aralarındaki rekâbeti arttırdılar.

Bu sırada **Şehzâde Selim**, otuz beş yaşında idi ve Manisa Sancakbeyi bulunuyordu. Zeki, kalender-meşreb, **"ayyaş"** denilecek derecede zevk ve sefahate düşkün, halîm-selîm ve şâir biriydi ki:

"Biz bülbül-i muhrik, dem-i gülzâr-ı firâkız,
Ateş kesilir geçse sabâ gülşenimizden!"

beyti meşhurdur.

O'ndan iki yaş küçük olan **Şehzâde Bâyezid** ise, asabî, hırçın, kavgacı ve hatta cengâver ruhlu olduğu kadar da çok hassastı. O da, iki dîvân sahibi bir şâirdi.

Annelerinin ölümü üzerine bu iki şehzâde arasında sinsice yürütülmekte olan mücâdele, su yüzüne çıktı. Bunu haber alan **Kânunî Sultan Süleyman**, önce **Şehzâde Bâyezid**'in vâliliğini, hükümet merkezine çok yakın bir yer olan Kütahya'dan Amasya valiliğine nakletti. Bu, diğer oğlu **Selim**'e taraftarlık sûretinde anlaşılmasın diye O'nun vâliliğini de Manisa'dan Konya'ya nakletti.

Şehzâde Selim emre uyarak derhal yer değiştirdiği gibi güzergâhtaki **Şehzâde Bâyezid** tarafından tecâvüze uğramak tehlikesine işaretle merkezden yardım taleb etti.

Şehzâde Bâyezid ise, tâyin edildiği Amasya'ya gitmemek için ayak diredi. Çünkü bunun bir merkezden uzaklaştırma olduğunu biliyordu.

"-Kütahya benim vatanım olmuştur!.. Burada kurulmuş olan yuvamı nasıl yıkarım!.. Beni yerimde bırakın!" diyerek îtiraz etti ve kendisine nasihatçı gönderilen dördüncü vezir **Pertev Paşa** tarafından güçlükle iknâ edilebildi.

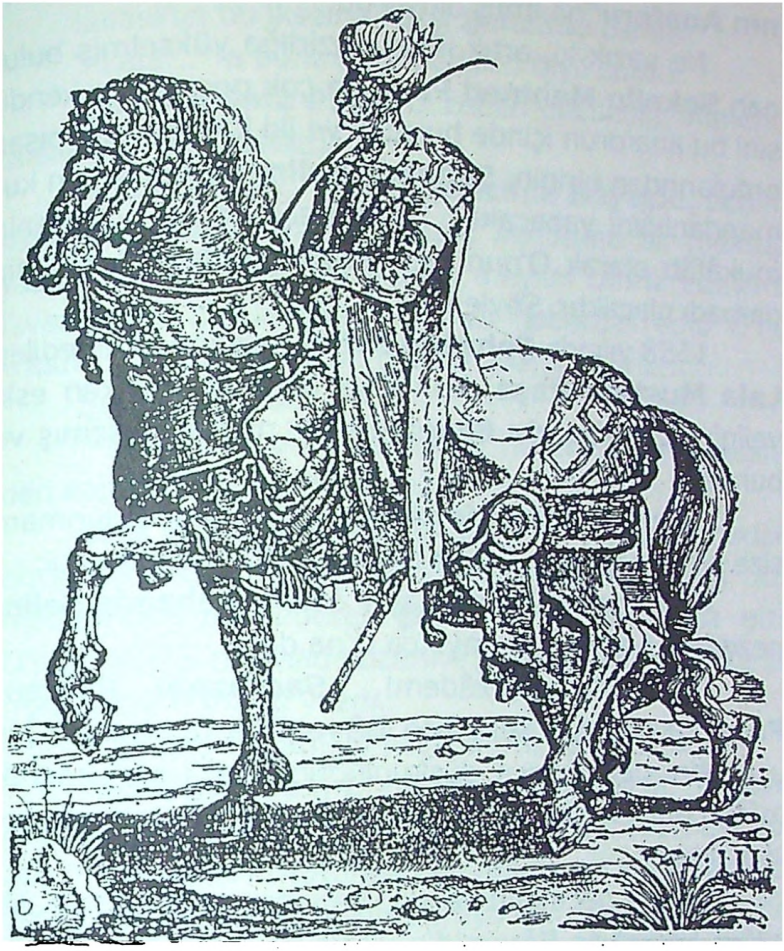
Bundan dolayı Padişah, O'ndan **"âsî evlâdım"**; **Şehzâde Selim**'den ise, **"mûti (itaatkâr) evlâdım"** diye söz etmeye başladı.

Bu sırada îdam edilen Temeşvar Fâtihi **Kara Ahmed Paşa**'nın yerine ikinci defa sadrazam olan **Rüstem Paşa**, hem kayınvâlidesi **Hürrem Sultan** ve hem de karısı **Mihrimah Sultan**'ın te'siri ile **Şehzâde Bâyezid**'e taraftardı. Bir gün Padişah'a, **Şehzâde Selim**'in harb darb taraftarı olmadığını ve bundan dolayı da asker tarafından sevilmediğini söyleyince, Padişah kendisine:

"-Bu mes'ele için bana söz söyleme! Dilini tut; **Rüstem**!.." diye sesini yükselterek O'nu azarlamıştı.

Daha önce de **Şehzâde Mustafa**'nın îdamı üzerine bir mersiye yazmış ve bunda **"Mekr-i Rüstem"** (**Rüstem**'in hîlesi) ibâresi ile tarih düşürmüş olan **Taşlıcalı Yahya Bey**'i cezalandırmak istediğinde aynı şekilde azarlanmıştı.

Bu iki vak'adan aldığı dersle, şehzâdelerin saltanat rekabetinde tarafsız davranması gerektiğini anla-

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN

yan **Rüstem Paşa**, eski bir rakîbi olan **Lala Mustafa Paşa** ile uğraşmaya yöneldi.

O'nu şüpheli bir duruma düşürmek maksadıyla, **Şehzâde Selim**'e lala tâyin etti. Paşa, daha önce **Şehzâde Bâyezid** nezdinde bulunmuş olduğundan, O'na taraftar olarak biliniyordu. **Rüstem Paşa**, bu tâyinle **Lala Mustafa Paşa**'yı **"Şehzâdeler Kavgasının Anaforu"**na itmiş oluyordu.

Ne yazık ki, artık ikinci vezirliğe yükselmiş bulunan **Sokollu Mehmed Paşa** da çok geçmeden kendisini bu anaforun içinde bulacak ve iki kardeşin çarpışan ordularından birinin, **Şehzâde Selim** kuvvetlerinin kumandanlığını yapacaktır. Hatta belki de bu hizmetinin mükâfâtı olarak O'nun kızı **"Esma Sultan"**la evlenip damadı olacaktır. Şöyle ki:

1558 yılında **Şehzâde Selim** nezdine tâyin edilen **Lala Mustafa Paşa**, Konya'ya hareket ederken eski velînîmeti **Şehzâde Bâyezid**'e bir mektup yazmış ve bunda:

"-Benim **Şehzâde Selim** nezdinde bulunmam size hizmet içindir!.." diye bir beyânda bulunmuştur.

Fakat ne hazîndir ki, aynı adam, **Şehzâde Selim** nezdinde hizmete başlayınca O'na da:

"-Devletlu Şehzâdem!.. **Sadrazam Rüstem Paşa** kardeşimiz **Şehzâde Bâyezid**'e taraftardır. İyş u işretinizden (içkiye düşkünlüğünüzden) bahsederek mütemâdiyen sizi babanızın gözünden düşürmeye çalışmaktadır.

"-Allah gecinden versin, babanız vefat ederse, ilk haber **Şehzâde Bâyezid**'e ulaşır da bizim burada haberimiz bile olmaz!.. Saltanat, gaflet ile elde edilmez; gözünüzü açmalısınız!..." dedi.

Çünkü daha İstanbul'da iken Padişah'ın **Şehzâde Selim**'e meyyal olduğunu öğrenmişti. Şimdi yarışı kazanacak olan ata oynuyordu.

İki devlet adamı **Rüstem Paşa** ile **Lala Mustafa Paşa** arasındaki bu çekişme ve nefret, şehzâdelerin rekabetini körükleyerek büyük bir yangına çevirmesi gecikmedi.

Lalasının bu ikazına karşı **Şehzâde Selim**:

"-Lala!.. Ya buna çâre nedir?!" diye sordu.

Lala Mustafa Paşa, önceden plânladığı ihânetin tafsilâtını şöyle anlattı:

"-Bu kolaydır!.." dedi. "**Şehzâde Bâyezid**, benim sözlerime inanır. İzniniz olursa, kendisine bir mektup yazıp, ondaki isyan ve iktidar meylini tahrik edeyim. İsyan ateşi alevlenince babanızı haberdar edip O'nu **«âsî»** durumuna sokup gözden düşürebiliriz!.."

Şehzâde sordu:

"-Sana inanıp da yanlış bir harekete girişeceğinden nasıl emin olabiliyorsun?!"

Lala Mustafa Paşa, İstanbul'dan yola çıkmadan önce kendisine yazdığı mektuptan ve O'na eski hizmetlerinden bahsederek **Şehzâde Selim**'i ikna etti. O'nun verdiği müsaade üzerine **Şehzâde Bâyezid**'e şu meâlde bir mektup yazdı.

Hürmet, ihtiram ve hatır sormadan sonra:

*"**Şehzâde Selim**, gaflet uykusundadır. Elinden gece gündüz şarap kâsesi düşmez!.. Mest (sarhoş) yatar, mest kalkar! Nezdinde pek büyük bir askerî kuvvet de yoktur. Tedârikli gelip buraya ânî bir baskın tertip etmeniz, O'nun işini bitirmeniz çok kolay olur!.. Bunu yapınca da taht için yegâne vâris olacağınızdan babanızda bu emr-i vâkîi kabul mecbûriyetinde kalur!"*

Daha böyle nice nice sözlerle **Şehzâde Bâyezid**'i iğfal etmeye çalıştı. Bu tuzaktan beklenen netice hâsıl oldu. **Şehzâde Bâyezid**, kardeşi üzerine yürümeyi doğru bulduğunu bildiren bir cevap verince kurnaz **Lala Mustafa Paşa** ikinci bir mektupla O'na şu tavsiyede bulundu:

"Harâmîler gibi, bir eyâlete gizlice baskın tertip edip basmak, yarınki Padişahımız olacak siz şehzâdeme yakışmaz!.. Kadın elbiseleri gönderip kardeşinize hakaret edip O'nu tahrik edin!.. **Şehzâde Selim**'e meydan okuyup O'nu er meydanına dâvet edin! O'nun güyâ hazırlığını bahâne edip bayrak çekip üzerine yürüyün!.. O zaman benim de size nasıl hizmet edeceğimi göreceksiniz!.."

Bu mektup beklenen te'siri hâsıl etmiş olmalı ki, **Şehzâde Bâyezid**, kardeşine O'nu tahrik edecek hakaretlerle dolu bir mektup gönderdi. Bunda O'nu rezâlet ve sefahâtla itham etti. Bu mektupla birlikte bir bohça içinde bir kadın elbisesi ile bir de kadın donu gönderdi.

Şehzâde Selim, **Lala Mustafa Paşa**'nın plânladığı üzere, **Şehzâde Bâyezid**'in bu hakaretler dolu mektubu ile gönderdiği bohçayı babasına ulaştırıp:

"-Kardeşimin hâli, mâlumunuz olsun! O'nun şerrinden sizin himâyenize sığınırım!.." diye bildirdi.

Şehzâde Bâyezid'in ağabeyine ve **Lala Mustafa Paşa**'ya gönderdiği mektuplarda isyan edip **Selim** üzerine bir askerî harekâta kalkışacağı belli oluyordu. Padişah, bu durumda paşalara hitâben:

"-Bu çocuk, bir cezayı çoktan hak etti. Fakat O'nu, ağabeyi **Şehzâde Mustafa**'nın hayâli ve hâtıraları koruyor. San ki bana:

«-Baba!.. Tahtının geleceği endişesi ve milletin

huzuru için beni yok etmiş olman yetmedi mi?! İlle de başka kurbanlar mı gerek!» diyor!.." dedi ve **Şehzâde Bâyezid**'e:

"Hayır duâmı almak istiyorsan, kardeşinle iyi geçin!.." cümlesiyle biten bir mektup gönderdi.

Fakat kulağı kirişte olan **Lala Mustafa Paşa**, adamlarını, bu mektubu götüren ulağın geçeceği yolda pusuya yatırdı. Bunlar ulağı yakalayıp elinden Padişahın **Şehzâde Bâyezid**'e gönderdiği mektubu aldıktan sonra O'nu öldürdüler.

Bununla da yetinmek istemeyen **Lala Mustafa Paşa**, ulağın **Şehzâde Bâyezid** tarafından öldürülmüş olduğuna dâir Padişah'a yalandan bir mektup gönderdi. Bu durumdan haberi olmayan **Şehzâde Bâyezid**, ağabeyine başka hakaret mektupları da göndermişti ki, onlar da ulağın öldürülüşüne dair yalan haberle dolu mektupla birlikte Padişah'a ulaşınca, canı fevkalâde sıkılan Padişah, **Rüstem Paşa**'ya bu durumda ne yapmak lâzım geldiği hakkında fikrini sordu. O da:

"-Hünkârım! Evlâtlarınız içinde yok edilmeyi, asıl **Şehzâde Bâyezid** Hazretleri hak etmiş bir durumdadır!.." diyerek hem **Şehzâde Mustafa**'nın idamının yersizliğini telmih etmeye ve hem de **Şehzâde Bâyezid**'a taraftarlığı yolundaki kanaati izâle etmeye çalıştı. Fakat **Sultan Süleyman**, bu cevaptaki telmih ve târizlere aldırış etmeyerek:

"-Ne kolay söylüyorsun!.. Söylersin tabiî! Çünkü ne evlâd senin, ne devlet senin!.." karşılığını verdi.

İstanbul'da bunlar olurken **Şehzâde Bâyezid** üzerinde tahrikler de had safhaya çıkmış bulunuyordu.

Şehzâde Bâyezid'in lalası **"Kuduz"** lâkablı **Ferhad Bey** ile nedîmlerinden **Aksak Seyfeddin** ve

Mestâne Alaybeyi de bulanık suda balık avlamak isteyen serseri ruhlu adamlardı. Bunlar şehzâdeye:

"-Amasya'ya geldik, Padişah'ın emrine itaat edildi. Konya üzerine gidip **Şehzâde Selim** ile cenk etmekte ne mâni vardır?" diye **Bâyezid**'i habire tahrik ediyorlardı.

Bu tahriklerin sonucu olarak derhal sefer hazırlığı yapıldı. Etrafa hayli para saçıldı ve on beş binden ziyâde adam toplandı. Bu asker, başıbozuk, türlü kılık-kıyafette, çoğu da dağdan inmiş kimselerdi.

Fakat bu hazırlık, Padişah'ın Amasya'daki casusları tarafından günü gününe İstanbul'a bildirilince fevkalâde olarak dîvan toplandı. Bu toplantıda aldığı bilgileri, paşaları ile paylaşan **Kânunî Sultan Süleyman Han** son söz olarak:

"-Kardeşi ile iyi geçinmesi için ricâ ve minnetle beyânda bulunduğum **Şehzâde Bâyezid**, nâmemizi yakıp ulağımızı katletmiştir. Bu âsî evlâdım, şimdi de başına on bin serseri toplamış, Konya üzerine harekete geçmek üzeredir!.. Artık O'nun üzerine yürüyüp îcabını yapmak bize vâcip olmuştur! Paşalar, sefere hazır olun!.." dedi.

Sonra da Karaman, Maraş, Antep, Sivas ve Adana Beylerbeyi'ne nâme yazıp derhal **Şehzâde Selim**'in yardımına yetişmelerini emrettikten sonra **Sokollu Mehmed Paşa**'yı huzuruna çağırdı ve:

"-Paşa!.." dedi. "**Şehzâde Selim**'in etrafında toplanacak olan eyâlet kuvvetlerine sen kumanda edeceksin!.. Derhal yola çık!.." tâlimatını verdi.

Sokollu Mehmed Paşa, bu kardeş kavgasında taraf olmak istemiyordu. Fakat bu iki kardeş arasındaki **"Saltanat Kavgasının Anaforu"**na kapılmamak

için elinden gelen bir şey yoktu. Velînîmeti olan Sultan, O'na kat'î bir sûrette emir veriyordu. İster istemez:

"-Baş üstüne Hünkârım!.." diyerek huzurdan çıkmak üzereydi ki, Padişah, O'nun yüz ifadesinden işkillenerek:

"-Bir dakika Paşa!.." dedi. "Bu vazîfeye tâyininden galiba pek memnun olmadın!.." dedi. **Sokollu**:

"-Hâşâ Sultanım! Sizin de bu kararı ne yaman bir mecbûriyetle verdiğinizden gâfil değilim. Keşke **Şehzâde Bâyezid** Hazretleri fermân-ı âlinizi yırtmasa ve gönderdiğiniz ulağı öldürerek isyana teşebbüs etmemiş olsaydı!.." karşılığını verince Padişah:

"-Ben de senin gibi isteksizim! Fakat ne yapalım ki, zararın büyüğünü def etmek için küçüğüne râzı olmak mecburiyetindeyim. Zira benim bütün teb'am, hâne halkım gibidir. Sen önden yola çık!.. Arkadan ben de geleceğim! Kader, bazen insanları böyle zor imtihanlara tâbî kılar!.." dedi.

Sokollu, Padişah'ı tesellî edecek birkaç söz daha söyledikten sonra huzurdan çıktı ve yola revân oldu. Beraberinde iki bin yeniçeri, bir kısım Rumeli okçuları ve bir miktarda sekban vardı.

Konya'ya vardığında, civar vilâyetlerden yardıma çağrılmış olanlar da orada toplanmış bulunuyordu. **Sokollu**, bunları beraberinde getirdiği kuvvetlerle birlikte düzene sokup karargâhını Konya şehri dışında, **"Cembağı"** denilen mevkide kurup **Şehzâde Bâyezid**'i beklemeye koyuldu.

Şehzâde Bâyezid de sağdan soldan topladığı on beş bin askerle Konya üzerine hareket etmiş bulunuyordu. Ankara'ya vardığında, babasına yumuşak ifâdeli bir mektup yazarak bir ay kadar eğlenmek ve avlanmak

niyetiyle hareket ettiğini, başka bir niyeti olmadığını bildirdi ise de bu aldatmacanın bir faydası olmadı. Zira **Kânunî**, önden gönderdiği **Sokollu Mehmed Paşa**'ya mülâkî olmak üzere Üsküdar'a geçip karargâh kurmuş bulunuyordu. Lâkin O, daha burada iken **Şehzâde Selim** ile **Şehzâde Bâyezid**'in kuvvetleri Konya ovasında karşı karşıya geldiler. (30 Mayıs 1559)

Bir gün evvel Konya ovasına ulaşan **Şehzâde Bâyezid**, karşısında büyük bir ordu görünce şaşırdı. Ve **Lala Mustafa Paşa**'nın ne kadar korkunç bir tuzağına düştüğünü anlamakta gecikmedi. Fakat artık aslâ geri dönemezdi.

1559 yılı Mayıs'ının 30'uncu Salı günü, Konya Ovasında iki kardeşin kuvvetleri arasında müthiş bir çarpışma oldu. **Şehzâde Bâyezid** büyük bir bozguna uğradı. Gece gündüz at sürüp güç hâl ile Amasya'ya kaçtı. Oradan Üsküdar'da bulunan babasına isyana nasıl teşvik edildiğini bütün tafsilâtı ile bildirdi ve af diledi.

Fakat mektubunu götüren ulak, yolda pusuda bekleyen **Şehzâde Selim**'in adamları tarafından yakalanarak öldürüldü. Bu da **Şehzâde Bâyezid** için ikinci bir tâlihsizlik oldu. Evlâdının mektubunu alamayan **Sultan Süleyman**, afv haberi çıkmayınca **Şehzâde Bâyezid** taht davasını bırakıp baş kaygusuna düştü. Hazinesini, dört oğlunu, bir kısım mâceraperest yârânını, başlarından korkan taraftarlarını ve bozgun dökünтüsü askerlerini alarak, on iki bin kişi ile 7 Temmuz Cuma günü sabah namazını kıldıktan sonra:

"-Kandesin acem diyarı?!" deyup Amasya'dan çeküp gitti. Şiddetle takip edildi ise de hududu geçerek İran Şah'ı **Tahmasb**'a iltică etti. Son derece dostâne karşılandı, yanındaki kalabalıkla birlikte Kazvin'de yer-

leştirildi.

Bu sûretle verilen emri yerine getirmiş olan **Sokollu Mehmed Paşa** da geri dönüp henüz Üsküdar'da bulunan Padişah'a mülâkî oldu ve yapılan harp hakkında mâlumât arz etti.

Şehzâde Bâyezid'in İran'a sığınması, büyük bir hata idi. Fakat can derdine düşünce başka yapacak bir şeyi kalmamıştı. O'nu gayet iyi karşılayan **Şah Tahmasb**, Kazvin'de emrine bir saray tahsis etti. Bir müddet babası ile müşâare (karşılıklı şiir söyleme) sûretiyle muhâbere etti ve afv diledi. Bu şiirlerin birinde şöyle diyordu:

"Ey serâser âleme Sultan Süleyman'ım baba
Tende cânım, cânımın içinde cânânım baba
Bâyezid'ine kıyar mısın benim canım baba
Bîgünâhım hak bilir, devletli Sultanım baba

Bu meseldir söylenir, kul günah itse n'ola
Bâyezid'in suçun bağışla, kıyma bu kula
Bîgünâhım hak bilir, devletli Sultanım baba

Sultan Süleyman da büyük şâirdi. **"Muhibbî"** mahlası (takma adı) ile yazdığı şiirler bir dîvânda toplanmıştır. Hatta:

"Halk içinde mûteber bir nesne yok devlet gibi,
Olmaya cihanda devlet bir nefes sıhhat gibi!"

beyti, âdetâ bir darb-ı meseldir. Bu manzum mektuba aynı vezin ve edâ ile manzum olarak cevap verdi. O da cevabına şöyle başlıyordu:

"Ey demâdem mazhar-ı tuğyan u isyanım oğul
Takmayan boynuna herkiz tavkı fermanım oğul
Ben kıyar mıydım sana ey Bâyezid hanım oğul
Bîgünâhım dime, bâri tövbe kıl, canım oğul

Ve bunu şöyle bitiriyordu:

"Tutalım iki elin başdan başa kanda ola
Çünki istiğfar idersin, bize de af etsek nola
Bâyezidim suçunu bağışlarım gelsen yola
Bîgünahım dime, bari tövbe kıl canım oğul!"

Kânunî'nin cevâbı, manzum bir afv fermanı gibi idi. Fakat o sırada **Şehzâde Bâyezid**'in yegâne hâmisi, **Sadrazam Rüstem Paşa** îdam edildiğinden Şehzâde'nin düşmanları vaziyete tamâmen hâkim oldular. (1561)

Bu sebeple afv edilen şehzâdeyi almaya gelen olmadı. Kazvin'de ise, mâiyetindeki serserilerin yüzünden Şehzâde ile Şah'ın arası açıldı. Bunun neticesi olarak **Şehzâde Bâyezid** hapsedildi. O mahbesde iken İstanbul'dan **Şehzâde Selim**'in tertibi sonucu bir heyet geldi. Bunlar, **Şah Tahmasb** ile **Şehzâde Bâyezid**'in idamı pazarlığını yaptılar ve kolayca anlaştılar. **Tahmasb**, elçilere:

"-Şehzâdeyi vechen tanır mısınız?!" diye sordu, içlerinden yalnız biri:

"-Tüysüz bir nevcivan iken hizmetinde bulundum, ayağına yüz sürdüm. Aradan bunca yıl geçti, ama yine tanırım!.." dedi.

Şah, bu sözü şehzâdeye hakaret için fırsat bildi. O'nu elçilerin huzuruna sakalını bıyığını tıraş ettirerek tüysüz bir şekilde çıkardı. Başından kaba ve âdî bir entâri, üstüne avam harcı âdî yeşil softan bir kaftan giydirilmişti. Uşak takımının giydiği pabuçlar içindeki ayakları çıplaktı. Gözleri yaşlı olan bu genç adamın duruşunda öyle bir vekar vardı ki, kim görse:

"-Bu bir şehzâdedir!.." derdi.

İKİNCİ SELİM

Şehzâde Bâyezid ile dört oğlu, elçilere teslim edildi ve ikametlerine tahsis edilen konakta İstanbul'dan gönderilmiş olan cellâdlar tarafından îdam edildiler. Tahnit edilen cesedler, tahtırevanlar üstünde Türkiye yolunu tuttu. İstanbul'dan:

"-Bu fermanı aldığınız yerde defnedin!.." emri verilmiş olduğundan Sivas'ta beş şehzâdeyi, şehir dışında bir yere defnettiler.

Bu sûretle **Kânunî Sultan Süleyman Han**'ın evlâdlarının tahtı ele geçirme kavgası nihayet bulmuş oldu. **Şehzâde Selim "rekabetsiz bir veliahd"** durumuna geldi. **Sokollu Mehmed Paşa** ise, istemeyerek dâhil olduğu bu **"kardeş kavgası anaforu"**ndaki hizmetinin mükâfâtı olarak müstakbel padişah **İkinci Selim**'in kızı **Esmâhan Sultan**'la 1562 yılında parlak bir merasimle evlendirildi.

Bu sırada **Piyâle Paşa** da **"Cerbe Deniz Zaferi"**nden İstanbul'a dönmüş ve parlak bir merâsimle karşılanmıştı. O da **Şehzâde Selim**'in diğer kızı **Gevherhan Sultan**'la evlendirildi ki, bacanağın düğünü birlikte yapıldı. Bu sûretle vezirlik pâyesine bir de **"damatlık"** pâyesi ilâve olmuş oldu.

O sene **Sadrazam Rüstem Paşa** ölmüş, yerine **Semiz Ali Paşa** tâyin olunmuştu. O'nun da 1564 yılında vefatı üzerine, ikinci vezir **Sokollu Mehmed Paşa** sadrazam oldu. (28 Haziran 1565)

Bundan sonra ondört yıldan fazla bir müddetle kesintisiz sadrazamlık edecek olan **Sokollu Mehmed Paşa** için bu netice, keskin bir zekâ, basîret ve müthiş bir irâde kuvveti ile **"Şehzâdeler Kavgası Anaforu'ndan Sadrazamlığa"** yükselişti!..

-V-
KÂNUNÎ'DEN YÂDİGÂR BİR SADRAZAM

Sokollu Mehmed Paşa'nın sadrazam olduğu günlerde, Osmanlı Devleti en ihtişamlı günlerini yaşamaktaydı. Batı hududları Viyana'ya dayanmıştı. Azak ve Hazar Denizi'nden güneyde Umman Denizi ve batıda Sebte Boğazı'na kadar geniş ülkesiyle o, artık bir **"Cihan Devleti"** idi.

Donanması, bir taraftan Uzakdoğu'da müstemleke edinmek gayreti peşinde koşan Portekizliler ile Hind Okyanusu'nda savaşırken diğer taraftan da Cebelitârık'tan Atlas Okyanusu'na açılarak İzlanda ve hatta o zaman ismi bilinmeyen Amerika Kıtası'na akınlarda bulunuyordu.

Ricâl, yani seviyeli devlet adamı ve san'at erbâbı ise, en üst seviyede idi. Dînî ilimlerde insanlara ve cinlere fetvâ veren mânâsında **"müftüü's-sakaleyn"** denilen **Ebussuud Efendi**, şâirlerden **Bâkî**, mîmarlardan ise **Sinan** birer zirve şahsiyetlerdi.

Sokollu Mehmed Paşa'nın, o zaman Kadırga Semt'inde olan konağı, âlim, şâir ve san'at erbâbı ile siyâsî şahsiyetlerin daimî bir sohbet mekânı idi.

Fransa, Nemçe (Avusturya-Macaristan), Leh, Moskof ve Venedik gibi o zamanın en güçlü devletleri, başları dara düştüğünde Osmanlı'dan meded umar, başlarına gelebilecek bir felâket için de, buna muktedir yegâne bir güç olarak gördükleri, hükümdarları, aynı zamanda **"halife"** sıfatını hâiz olan Osmanlı Hükümdarı'na değil, O'nun siyâsî ve idârî vekîli olan Sadrazama muhatap olabilirlerdi. Bu, milletlerarası bir kaideydi.

I. Fransuva'nın annesi **Luiz** (**Louise de Savoie**), oğlunun hapisten kurtarılması için **Kânunî**'ye mektup yazıp ricâda bulunması, aslında teâmül ve teşrîfâta aykırı olduğu hâlde, O'nun nihayet bir kadın ve dertli bir anne olması dolayısıyla hoş görülüp cevaplandırılmıştı.

Her başı derde giren, Osmanlı'ya sığınıyordu ki, bunlar arasında bütün Batı Âlemi'nde **Hazret-i İsa**'yı çarmıha gerdirmiş olmak töhmetiyle umûmî nefreti üzerlerine çeken Yahudiler başta geliyordu. Bunlardan biri olan **Yasef Nassi**, daha önce adını değiştirip Hristiyan Dini'ne girdiği hâlde Batı'da tutunamayıp İstanbul'a gelmiş ve tekrar Mûseviliğe dönmüştü. Çünkü bu ülkede, hiç kimse dini ve ırkı dolayısıyla kınanmıyordu. Bugün Dünya'nın özleyip de bir türlü gerçekleştiremediği, farklılıklara tahammül ve karşılıklı saygı, o devletin temel bir idârî prensibiydi.

Yasef Nassi, pek çok ırkdaş ve dindaşının yaşadığı Batı Âlemi hakkında **Kânunî**'ye istihbarat hizmeti vererek O'nun gözüne girmeyi başardı. Çok zengindi.

Kanlıca'da bir yalıda oturuyordu. Padişahın bile zaman zaman bu yalıya teşrif ettiği oluyordu. **Kânunî**, bu iki yüzlü ve mâcerâcı yahudiye îtimad ediyor ve O'na **"Frenkbeyoğlu"** diye hitap ediyordu.

Hâlbuki O, Galata'da -güyâ gayr-i müslimler için- müsâade alıp bir banka açan ve bu sûretle Osmanlı ülkesine fâizcilik belâsını sokan bir mel'ûndu. Tarihte meşhur olan **"Galata Bankerliği"** hâdisesi böyle başlamıştı. Bununla da kalmamış, Padişaha o derecede hulûl edebilmişti ki, kısa bir müddet sonra O'nunla dünür olmuştu.

Gerçekten o zaman henüz şehzâde olan **II. Selim**'in karısı **Nurbânû Sultan**, **Yasef Nassi**'nin kızıdır. Hatta o büyük Sultan, dünürünün Fransızlar'dan şahsî bir alacağının tahsili için Fransa Kralı'na bir **"nâme-i şerif"** göndererek o alacağın tahsilini te'min edecek kadar ileri gitmiştir.

İşte o ihtişamlı devrin, maâlesef böyle çürük işleri de vardır. Kânunî gibi bir hükümdarı, böylesine te'sir altına alan bir düzenbaz, damadı Padişah olunca ne yapmaz!.. Bu defa da kardeşi **Samuel**'i Saray'a yerleştirdi. Fakat **Sokollu Mehmed Paşa**, hem **Yasef Nassi** ve hem de kardeşi **Samuel**'in üzerinden gözünü ayırmıyordu. Nihayet sadrazamlığının son yılında, yani **II. Selim**'den sonra padişah olan **Sultan III. Mehmed** zamanında **Yasef Nassi**'nin mallarını devletçe müsâdere edecektir.

Bununla beraber o devirde halkın ahlâkı imrenilecek bir seviyede idi. İçki satmak, içmek yasaktı. Bir gayr-i müslim meyhânesinde bir müslüman yakalanırsa, ona yetmiş sopa dayak atılırdı. Mahallelerinde bînamaz (namazsız)ları ve yalan şehâdette bulunan-

ları barındırmak suçtu. Taşradan gelip İstanbul'a yerleşmek bile izne bağlıydı. Köylerini bırakıp İstanbul'a gelenlere **"çift bozan"** denilir ve bunlardan husûsî bir vergi alınırdı. Esnaf, sıkı bir kontrol altında tutulur, hîleli mal satanlar şiddetle cezalandırılırdı.

Sokollu Mehmed Paşa, sadrazamlık makamına geçtiğinde (28 Haziran 1565), **Turgut Reis**'in Malta Adası çıkarması devam ediyordu. Donanmanın Malta'da bulunmasından istifade etmek isteyen Ruslar, tecâvüze hazırlanıyorlardı. Kırım Han'ı Ruslar'ın hazırlıklarını bildirerek **Ejderhan**'a asker gönderilmesini talep etti.

Bu sırada **Turgut Reis**'in şehâdet haberinin ulaşması, herkesi üzüntüye gark etti. Oraya seferi ikmal için çok iyi bir denizci olan **Piyale Paşa** gönderildi.

Diğer taraftan Macar Kralı, senelik vergisini göndermediğinden O'na haddini bildirmek üzere Padişah'ın Kumandasında bir sefer plânlandı. **Sokollu Mehmed Paşa**, Macar elçisini huzuruna çağırarak:

"-Şimdiye değin burada oturan **Semiz Ali Paşa** gitti. Şevketli Padişah Efendimiz sefere müheyyâ (hazır)dır. Hemen tîz durma, var git de tedârik üzere ol! Zira Cihan Padişah'ı efendimiz vafîr (çok) asker ile üstünüze gelmek üzere ayağı üzengidedir!.." dedi.

Elçi şaşırdı, şaşaladı ve:

"-Eğer buna sebep haraç ise, gönderelim. Eğer kaleler ile mütesellî olacaksanız, dilediğinizi alın!.." karşılığını verdi.

Sokollu Mehmed Paşa'nın niyeti, elçiye ihtarda bulunmaktı. Yoksa sefer çoktan başlamıştı. Zira **Pertev Paşa** önden yola çıkarılmıştı. Arkadan **"ak libâsları"** giyinmiş olan **Kânunî Sultan Süleyman**,

ihtiyar yaşına rağmen at üstünde dik durabilmek için vücuduna urgan sarmış olduğu hâlde parlak bir merâsimle İstanbul'dan ayrıldı. (1 Mayıs 1566) Bu seferki hedef, Zigetvar'dı.

O'nu, bu sefere çıkmaya iknâ eden **Sokollu Mehmed Paşa**'ydı. Zira asker arasında **"Padişah'ın ihtiyarladığı için sefere çıkmaz olduğu ve yakında tahtı, oğlu Selim'e bırakacağı"** yolunda yaygın bir dedikodu yapılmaktaydı.

Gerçekten Padişah ihtiyarlamış ve yorgun düşmüştü. Tahta geçişinin kırkaltıncı yılındaydı. Ordu, 15 Mayıs'ta Edirne'ye vâsıl olduğunda, padişah hastalanmıştı. Fakat bu durum, askerden gizli tutuldu.

Tahta çıktığı 1520 yılından beri at sırtından inmemiş, hem Doğu ve hem de Batı'da bir çok seferde **"Başkumandanlık"** etmiş, yalnızca Rumeli toprağında yüz kırk kale fethederek bunların kulelerinden çanları indirtip oralarda **"ezân-ı Muhammedî"** okuttturmuştu. Bu **"Zigetvar Seferi"**, O'nun son ve on üçüncü seferiydi. Diğerleri de şunlardı.

1- 1521'de 26 yaşında iken **Belgrad Seferi**. (5 ay, 3 gün sürmüştür.)

2- 1522'de 27 yaşında iken çıktığı **Rodos Seferi**. (7 ay, 13 gün sürdü.)

3- 1526'da 31 yaşında iken çıktığı **Mohaç Seferi**. (6 ay, 11 gün sürmüştür)

4- 1529'da 34 yaşında iken çıktığı **Beç (Viyana) Seferi**. (7 ay, 7 gün sürdü.)

5- 1532'de 37 yaşında iken çıktığı **Alman Seferi**, (6 ay, 26 gün sürdü.)

6- 1534-1536'da 39 - 40 yaşlarında iken çıktığı **"İrâkeyn (1. İran) Seferi".** (1 sene, 6 ay, 27 gün

sürdü.)

7- 1537'de 42 yaşında iken çıktığı **Pulya (Adriyatik) Seferi**. (6 ay, 6 gün sürdü.)

8- 1538'de 43 yaşında iken çıktığı **Karaboğdan Seferi.** (4 ay, 20 gün sürdü.)

9- 1541'de 46 yaşında iken çıktığı **Istabur Budîn Seferi**. (5 ay, 7 gün sürdü.)

10- 1543'te 48 yaşında iken çıktığı **Estergon Seferi**. (6 ay 23 gün sürdü.)

11- 1548'de 53 yaşında iken çıktığı **II. İran Seferi.** (1 sene, 8 ay, 23 gün sürdü.)

12- 1553-1555'de 58-60 yaşında iken çıktığı **Nahcıvan (III. İran) Seferi**. (I sene, 11 ay, 23 gün sürdü.)

13- 1566'da 71 yaşında iken yaptığı bu **Zigetvar Seferi** (4 ay, 6 gün sürdü) ki, büyük padişahın son gazâsı olmuştur.

Bu son sefer boyunca Padişah'ın hastalığı devam ediyordu. Buna rağmen o konaklama yerlerinde **Sokollu**'nun çadırına geliyor ve O'nunla sohbet ediyordu. Mûnis bir bahar havasında Tuna Nehri geçildiğinde Otağ-ı Hümayun'a üzücü bir haber ulaştı. Bu da düşmanın Tata ve Birperen Kaleleri'ni kuşatması üzerine Budin Beylerbeyi **Aslan Bey**'in kaçmış olduğuna dâirdi. Padişah, bu habere hem üzüldü ve hem de pek çok kızdı. **Sokollu Mehmed Paşa**'ya:

"-Bu nâmerdin ettiği nice iştir?!" diye sordu. **Sokollu**:

"-Hünkârım!" dedi. "**Aslan Paşa**'ya gelip Orduyu Hümayun'umuza iltihak etmesi için emir gönderdim!.. Şu vakte kadar O'ndan hiçbir sese çıkmadı. Yüksek mâlumunuzdur ki, **Aslan Paşa** bu âna kadar

nice yoldaşlık ettiğimiz ve fedakârlıklarını görmüş olduğumuz bir kişidir!.. Acep şimdiki tavrı için ciddi bir sebep mi vardır?! Biraz teemmül etsek!.." dedi.

Sokollu Mehmed Paşa, Padişah'ı teskin için mülâyim ve hüsn-i zan ile fikir serd ederken **Aslan Paşa**'dan Padişah'a bir mektup geldi. Bunda **Sokollu** ağır bir şekilde tenkid ediliyordu. Padişah'ın, **Sokollu Mehmed Paşa**'ya sonsuz bir îtimadı vardı. O mektubu O'na verdi ve:

"-Okuduktan sonra yak!.." dedi ve ilâve etti:

"-Benim saltanatımın hil'ati, senin üzerindedir. Ona leke sürmek isteyenin vücud-i nâpâkini sahife-yi âlemden silip cezâsını vermek gerektir. Tezelden emr-i şerîfim yerine getiresin!.."

Ertesi gün **Aslan Paşa** çıkageldi. Yapayalnızdı. Budin civarındaki kaleleri kuşatmış olan düşmandan kaçmış olduğu belli oluyordu. Herkes:

"-Bu adam deli midir? Askeri kime bırakıp geldi?!" diyordu.

Sokollu Mehmed Paşa, Padişah'ın emri üzere O'nu cellâda havâle etti. O'nun yerine **Sokollu**'nun amcazâdesi **Mustafa Paşa**, Budin Beylerbeyi oldu. Sokullular, devlete sadâkatle hizmet ediyorlardı. **Mehmed Paşa**'nın, artık yetişkin birer insan olan oğulları **Kurt Bey** ile **Hasan Bey** de bu seferde babaları ile beraber sefere katılmışlardı.

Ordu ileri harekâta devamla Zigetvar önüne geldi. (5 Ağustos 1566) Padişah, hastalığına rağmen henüz ata binebiliyordu. O kış, bir at üstünde Zigatvar Kalesi önüne gelince, Otağ-ı Hümayun kuruldu.

Kale, bir tepe üstünde kurulmuş ve gayet muhkemdi. Etrafı geniş bir sahraydı. Sahranın nihayeti,

sazlık ve bataklıktı. Ordu, Zigetvar Kalesi etrafındaki sahraya yerleşir yerleşmez kuşatma başladı.

Topların yaylım ateşiyle iki taraf da pek çok zâyiat verdi. Zira kale oldukça tahkim edilmişti. Türk ordusunda ezânlar okunuyordu. Sadrazam **Sokollu Mehmed Paşa**, Anadolu koluna kumanda ediyordu. Hücumlar birbirini izliyordu. Kalenin zabtının pek güç olacağı anlaşılıyordu. İki taraf da en kıymetli adamlarından pek çoğunu kaybetmekteydi. Az kaldı **Sokollu Mehmed Paşa** bile şehid olacaktı. Bereket versin, kâtibi **Feridun Bey** birden bire O'nun kolundan hızla çekti. Biraz sonra durduğu yere bir top düşmesiyle, birkaç adam şehid oldu.

Muhâsara devam ediyor, kalenin fethi uzuyordu. Çok cesur bir asker olan kale kumandanı **Zrinyi**'nin müdâfaası inatçı, fakat aynı zamanda kahramanca idi. Bunu **Sultan Süleyman** da anladı ve **Sokollu**'ya bir **"tezkere-i şerife"** gönderdi:

"Zinhar meterslere girmeye ve yürüyüş etmeye rızâm yoktur. Anda olan asâkir-i İslam'ın ve serdarlarının ehem ve elzem olan esbâb-ı harb u darbin tedârik edüp hüsn-i re'y ve tedbirde yek-dil yek-cihet olasız. Zira bu kale, benim yüreğim yakmıştır. Dilerim Hak'tan, ateşlere yana." diye beyânda bulundu.

Kuşatma sırasında, her gün başka bir kahramanlık hâdisesi yaşanıyordu. Bir gün, bir yeniçeri bölükbaşısı abdest alıyordu. Yoldaşlarına dedi ki:

"-Ben bu gece bir güzel rüyâ gördüm. Buna göre ben şehid olurum, fakat bu kale de alınır."

Bölükbaşısı, vasiyetini bitirdikten sonra eline, iki tane bomba ve bir merdiven aldı. Mazgal deliğinin altına geldi, merdiveni dayadı. Kumbaraya (bomba-

ya) bir fitil taktı, bunu deliğe sokmasıyla, ânî bir patlama oldu. Zavallı parçalanarak şehid oldu. Meğer orası barut varillerinin konulduğu burç imiş. Kumbara patlar patlamaz, etrafı müthiş bir sarsıntı aldı. Kale duvarlarının büyük bir kısmı havaya uçtu. Böylece duvarda büyük bir gedik açıldı. Ordu, bu gedikten kaleye girdi.

Zrinyi hâlâ karşı duruyordu. Neticede direnmenin uzun süremeyeceğini anladı. *"Başına sırmalı kadife takkesi, sînesinde sarılı altun zinciri ve elinde altın yaldızlı tiği (kılıç) ile"* kaleden dışarı fırladı, kargaşalık içinde tam göğsünden vuruldu.

Bu sırada **Sultan Süleyman**'ın rahatsızlığı ziyâdeleşmiş bulunuyordu. Etrafta bin türlü söylentiler dolaşıyordu. 6-7 Eylül Cumartesi gecesi, Otağ-ı Hümâyûn'a hâfızlar çağrıldı, mevlûd okutturuldu. Çünkü büyük cihângir **Kânunî Sultan Süleyman Han** tam da Zigetvar'ın fethi müyesser olduğu günün akşamında vefât etmişti. Fakat müdebbir (tedbirli) Sadrazam **Sokollu Mehmed Paşa** bu vefât haberini saklıyordu. Ancak ortada şüpheli bir vaziyet vardı. Cuma günü kalede namaz kılındı. Fakat Padişah ortada yoktu. Soranlara:

"-Padişah'ın mübârek ayakları incinmiştir. Çıkıp câmi-i şerîfe gelemez!.." deniliyordu.

Hâlbuki **Sokollu Mehmed Paşa**, daha vefât vâkî olduğu gece, bütün Paşaları çadırda toplayıp onlara haberi bildirip sâkin ve ketûm (ağzı sıkı) olmalarını tembihlemiş ve:

"-Bu haber duyulursa, asker arasında pek çok güft ü gûya (dedikodu ve karışıklığa) sebep olur. Hiç vüzerâ-yı izâm, selef padişahlarına bunun gibi hâl vakî

oldukta ne gûne hareket etmişler? Irak değil, Padişahımız cülûsunda nice oldu hatırlayınız! Vüzerâ (vezirler) hazretleri neylediler? Şimdi size soran herkese:

«-Padişahımız, elhamdülillâh iyicedir!..» derseniz size inanırlar. Kaviyyü'l-kalb olup yeni Padişahın yetişip tahta geçmesine kadar temkini muhâfaza eyleyin!.." dedi.

Zira etrafta hâlâ mukâvemet edenler vardı. Sonra da bir ulakla, o sırada Kütahya'da Sancakbeyi olan **Şehzâde Selim**'e haber uçurdu. Paşalara son söz olarak:

"-Düşman-ı din içindeyiz. Maslahat itmâmına sa'y ile kalenin fethini tamam edelim!.." dedi.

Paşaların bazıları, **Şehzâde Selim**'in Zigetvar'a dâvetini mesâfenin uzaklığı sebebiyle doğru bulmayıp şehzâdeye İstanbul'da mülâkî olmanın daha doğru olacağını ileri sürmüşse de **Sokollu Mehmed Paşa,** onları ikna etti.

Ulak, Kütahya'ya uçan bir kuş gibi sekiz günde ulaştı. Getirdiği mektupta ne yazılı olduğunu bilmiyordu. **Şehzâde Selim,** mektubu alınca **Sokollu**'nun yazısını tanıdı. Durumu öğrendi. Bu sırada av yapmakta olduğundan etrafı kalabalıktı. Olup biteni belli etmeyerek mektubun muhtevâsını merak edenlere:

"-Zigetvar Kalesi'nin fethi müjdesidir!.." dedi.

Ulağı mükâfatlandırıp geri gönderdikten sonra, hocası **Abdullah Efendi**, Lalası **Hüseyin Paşa** ve Başmusahip **Celâl Çelebi**'yi çağırtıp onlarla istişâreden sonra derhal yola çıktı.

Bu esnada **Sokollu Mehmed Paşa** da Padişahın tabîbi **Kaysuni Zâde** ve imâmı **Derviş Efendi** ve diğer güvenilir birkaç adamı ile birlikte cesedi yı-

kayıp kefenledi. Sonra da bir tabuta koyup bu tabutu da tahtın altına sakladı. Sonra da kâtibi **Feridün Bey** vâsıtasıyla:

"-Yarın dîvân vardır! Padişah Efendimizin buyruğudur!.." denilerek bu haber herkese duyuruldu.

Ertesi gün dîvân oldu. On iki direkli bir çadır kuruldu. Devlet erkânı, buraya toplandılar. Yemekler yendi, asker de saf bağlamıştı. Yeniçeri ağası, bütün askerlere hitâben şu sözleri söyledi:

"-Yoldaşlar!.. Şevketlü Padişah-i Âlem-penah Hazretleri hakkınızda buyurdular ki; «Berhudar olup yüzleri ağ olsun ve gazâları mübârek olsun! Yoldaşlar, kalenin fethini tekmil etsinler, kat'i neticeyi almaya pek az kalmıştır. Cümlesinin terakkileri (maaş artışları) ve rütbeleri ve bahşişleri verilsin, makbulumdur. Hayır duamı alsınlar!»"

Yeniçeriler sordular:

"-Bahşişlerimiz nice olur?!"

Ağa cevap verdi:

"-Cümlesine ben kefilim. Padişahımızın dileği yerine gelmesi için derhal kaleye yetişelim!"

Askeri böylece oyalayıp bir kısmını Rumeli Beylerbeyi emrine verip Bohafça Kalesi'nin fethi için oradan uzaklaştıran **Sokollu Mehmed Paşa**, duruma vâkıf olanların bile ağızlarından bir lâf kaçırmaları korkusu ile onları sık sık çadırında toplayarak merhûmun faziletleri hakkında uzun uzun sohbette bulunarak hepsini bir nevî göz hapsinde tutuyordu.

Paşalardan biri, merhum **Sultan Süleyman Han** hakkında:

"-Mübârek Padişah Hazretleri, gazabında bile haşmetliydi!.." girizgâhından sonra şunu söyledi:

"-Ulemâdan **Şeyh Ebû Said Efendi**, şer'î ve maddî bir temizlik hastasıydı. Bekârdı ve kadın için:

«-Nefsi kirleten bir şeydir!» derdi.

Konağında her şey birçok kere şartlanarak yıkanırdı. Kimsenin elini üstüne değdirtmezdi ve kendi elini, canlı bir mahlûk üstüne sürmezdi. Kapısındaki hizmetkârları, efendinin şüphelendiği ânda hamama girip yıkanır, hatta gusül abdesti bile alırlardı. Konağın hamamı, gece gündüz durmadan yanardı.

Sadrazam **Semiz Ali Paşa**, bu adamın ahvâlini Padişah'a naklettiğinde, Sultan Merhûmun:

"-Şunu çağırın göreyim!.." diye ferman buyurması üzerine:

Ali Paşa:

"-Gelmez Padişahım!.. Saraya gelince, teşrîfât îcâbı, koltuklanacak, huzurunuzda saçak öpecek, lütfederseniz elinizi öpecek ya, temizlik endişesi ile bunu yapmak istemez. Bu sebeple gelmez!.." dedi.

Merhum Hünkâr, **Ebû Said Efendi** için bütün teşrifâtı kaldırdı; Efendi huzura çıktığında iltifâtta bulundu:

"-Allah sizden râzı olsun, gençleri ilminizin feyzi ile nurlandırıyorsunuz!.." dedi.

Sonra **Ali Paşa**'ya sordu:

"-Efendinin yevmiyesi kaç akçedir?"

"-Yüz akçedir, Padişahım!.." karşılığı verilince de:

"-Bu yetmez!.." dedi ve ilâve etti:

"-Yüz akçe de benden sabun parası ilâve ediniz, biraz da yüreğindeki vehim ve vesvese çirkefini temizlesin!.." buyurdu.

Bu şâhâne hareket üzerine Şeyh Efendi,

Padişah'ın ayaklarına kapandı, afv diledi ve o temizlik vesvesesini terk etti!.."

Bir başkası merhûm Sultan'ın hayır işlerine himmeti hakkında bildiklerini anlattı. Kağıthâne arkasındaki dağlardan İstanbul'a bir **"mâ-i lezîz"**i (lezzetli suyu) getirişini ve onu tam **"Kırk Çeşme"**den akıtışını hikâye etti. Bunu anlatırken devrin yüz akı mimarbaşı **Koca Sinan**'ı hatırladı ve O'na dâir de şunları söyledi:

"-Bakın, size hiç birinizin bilmediği bir vak'a anlatayım!.." dedi ve sözüne şöyle devam etti:

"-Süleymaniye Câmii'nin temelleri henüz atılmıştı ki, merhûmun kızı **Mihrimah Sultan**, bir gün merhum pederine dedi ki:

"-Babacığım!.. Hacılardan öğrendiğime nazaran Arafat'ta çok su sıkıntısı çekiliyormuş!.. Oraya tâ Bağdad'dan **Harun Reşid** zamanında getirilmiş olan suyun kanalları çoktan bozulmuş imiş! Ben bütün ziynetlerimi bu iş için fedâ etmeye hazırım! Ne olur, siz de Mîmarbaşı'yı oraya gönderip bu hayra vesîle olsanız!.." dedi.

Merhum Padişah:

"-Olur, amma benim câmim bittikten sonra!.." deyince **Mihrimah Sultan** ısrar etti. Bunun üzerine merhum Padişah, Sermîmarı (mîmarbaşını) çağırtıp fikrini sordu. O da:

"-Pek güzel bir fikir, efendimiz!.." dedi.

Padişah sordu:

"-Ya bizim câmi nice olacak?!"

Koca Sinan cevâben dedi ki:

"-Câminiz için bir müddet gecikmek hayırlıdır! Zira bu takdirde temeller oturur. Daha sağlam olur!.."

Bunu duyan **Mihrimah Sultan**, işin yoluna girdiğini anlayınca:

"-Aman Efendimiz! Bakın ne âlâ! Ben de bu hayrımın duyulmamasını istiyordum. Arafat'ın suyu, **Harun Reşid**'in hanımı **"Zübeyde"**nin adıyla anılmakta imiş. Yine öyle devam etsin!.. Her tarafta Mimarbaşı'nın, temellerin yerleşip oturması için kaybolduğunu yayalım!.. Hiç kimse O'nun nereye gittiğini bilmesin!" dedi.

Bu fikir, merhûm Hünkârımıza mâkul gelince, **Mihrimah Sultan**, mücevherlerini getirip teslim etti. Mimarbaşı, bunları alıp Hicaz'a gitti. Bağdad'tan Arafat'a kadar eski su yollarını tamir edip âdeta yenibaştan inşâ etti. Hatta Medîne'de bir de Selâtîn Hamam yaptı.

Fakat bu işler tahminden fazla zaman alıp tam on yıl sürdü. Padişah Efendimiz, kendi Câmi-i Şerif'i için sabırsızlanmaktaydı. Bir gün Mimarbaşının başına dikilip:

"-Bu bina ne zaman tamam olur, tiz haber ver!.." dedi.

Mimarbaşı:

"-Saâdetli Padişahımın duâsı bereketiyle inşallah iki ayda tamam olur!.." karşılığını verdi.

Padişah ısrarla tekrar sordu. O yine aynı cevâbı vererek:

"-İki ay tamam olunca, bu câmii şerif de tamam olur, Padişahım!.." dedi. Padişah:

"-Bak mimarbaşı, hele iki ayda bitmesin, seninle o zaman konuşuruz!..." deyip gitti. Padişah saraya avdet edince (dönünce) hazinedarbaşı ile sâir ağalara:

"-Câmii Şerif'in daha nice yıllık işi vardır? Mimarbaşı korkusundan aklını oynattı, «İki ayda biter.» dedi." demiş.

O sırada Acem Şahı, bu Câmii Şerif'in inşâ masraflarına bir katkısı olsun diye bir çekmece dolusu elmas, yakut ve zümrüt gönderdi. Bunu getiren İran Elçisi'nin elinde bir de mektup vardı ki bunda:

"Sultan-ı İklîm-i Rum'un hazînesi kalmadığı için câmiinin yarıda kaldığını söylediler. Bunları sattırıp inşaata devam etsin. O hayratta bizim de hissemiz bulunsun." deniliyordu.

Merhum **Sultan Süleyman** da **Mimar Sinan**'ı çağırtıp elçinin önünde mücevher çekmecesini O'na vermiş.

"- Şah kardeşim hayrâtımda hissesi bulunmasını istiyor. Bu mücevherleri câmimin bir minaresinin yapı taşları arasına koy." buyurmuş ve o sırada inşâ edilmekte olan Süleymaniye Câmii'nin doğu tarafındaki büyük minâresi harcına bu cevâhirler katılmıştır.

Câmiin, Mimarbaşı'nın söz verdiği üzere iki ayda bitebileceğine inanmayan merhum Padişah, vakit tamam olup da açılış için dâvet olunduğunda şaşırıp -âdeta- kulaklarına inanamadı. Anahtarlar eline verilince yanındaki Hasodabaşı Ağa'ya:

"-Bu câmi-i şerifin kapusunu açmağa lâyık olan kimdir?" diye sordu. O da:

"-Padişahım, Mimarağa bendeniz bir pîr-i azîzdir. Bu hizmete lâyık odur." deyince anahtarı **Mimarbaşı Koca Sinan**'a vererek:

"-Bu binâ eylediğin beytullâhı, sıdk ve safâ ve duâ ile yine sen aç!" dedi. O da:

"-Yâ Fettâh!.." deyip kapıyı açtı.

Bir başkası, merhum Padişah'ın afv ve müsâmahayı nasıl yerli yerinde kullandığını anlatmak için şu vak'ayı zikretti:

"-**Fâtih Sultan Mehmed Han** Hazretlerine, Acem Şahı gâyet kıymetli yakut bir bâzubend göndermişti. Bu, miras olarak merhum **Sultan Süleyman**'a kadar gelmişti ki, bunu ekserî zamanlar bâzusunda taşırdı.

Bir gün hamama girerken çıkarıp, gömleğinin üzerine koymuştu. İç oğlanlarından biri acele ile farkına varamamış, gömleği devşireyim derken yere düşürüp kırmış. Oğlana herkes:

"-İşte peymâne-i ömrün (ömür kadehin) bugün tamam oldu." dedi.

Zira öldürüleceğine muhakkak nazarı ile bakıyorlardı. Padişah hamamdan çıktığında herkesin yüzünde bir perişanlık gördü ve:

"-Bir bed (kötü) haber mi aldınız?" diye sordu. Vâkî olan kazayı anlattılar.

"-Aman ne iyi olmuş, müjde isteseydiniz." dedi. "O bâzubendi ulu dedem, dedem, babam kollarında taşıdılar. Artık yeter!.. Miadını doldurmuştu."

Ve bunu kıran oğlana, ummadığı ihsanda bulundu.

Paşalar, daha birçok gece ve gündüz böyle hâtıralar anlattılar. Nihayet bir gün **Sokollu**, alınacak bütün tedbirleri aldığına kanaat getirerek hareket emri verdi. Merhum padişahın iç organlarını çıkarttırıp Zigetvar'a gömdürdü. Buraya bir işaret koydurdu. Her tarafta:

"-İstanbul'a göçtür!.." nidâsı işitildi.

Ordu, sessiz sâkin toparlanmaya başladı.

Hakîkaten evvelâ askere ulûfeler dağıtılıp hepsinin gönülleri fethedilmişti. Ordu, Zigetvar'dan dönüş için harekete geçtiği esnada haber kendisine ulaşmış olan **Şehzâde Selim** de at teperek yedinci günü Kadıköy'e ulaşmıştı.

Önden giden bir haberci, saray erkânına durumu bildirmiş olduğundan o Topkapı Sarayı'na geçmek üzere kayığa binerken Kız Kulesi ve Tophâne'den toplar atılmaya başlandı. Halk, bunların cülûs topları olduğunu anlamakta gecikmedi. Sarayburnu Sahili'nde süslenmiş olan atlar, yeni Padişahı bekliyordu.

Sarayın kapısında attan inerken atın yularını tutan **Mirahor Ağa**'ya bir altın verdi. Fakat O:

"-Bu kifâyet etmez. Dahî altın tedârik ettirip bana yetiştir. Bahçeden iskele kapısına varınca ve ândan Bâb-ı Hümâyun'a varınca ve andan İstabl-ı Âmire'ye gelince beşer onar altın halka bezl eyleyesin (dağıtasın)!.." dedi.

Yeni Padişah, bu sûretle askerin ilk olarak kendisine diş göstermesi ile karşılaşmış oluyordu. Bunun üzerine o gün **Mihrimah Sultan**'a koştu. Hazîne-i Hümayun'u açtırmak istemiyordu. **Mihrimah Sultan**'dan elli bin altın ödünç aldı. Daha sonra durumu öğrenip gelen **Şeyhülislâm Ebussuud Efendi,** İstanbul muhâfızı, İstanbul kadısı ve medrese hocaları tebrik vazifesini yerine getirdiler.

Sultan II. Selim, önce Eyüb'e gitti. Türbelerin ziyâretine oradan başladı. Sonra da ecdâdının bütün türbelerini dolaştı. Fakat İstanbul'da çok durmadı. Yola çıkıp süratle önce Edirne'ye geldi. Oradan da otuz günlük yolu, on beş günde alarak Belgrad'a geldi. Buradan **Sokollu**'ya haber yollayarak Belgrad'a

vâsıl olduğunu bildiren bir mektup gönderdi. Tecrübeli Sadrazam ise, ona şöyle bir cevap gönderdi:

"-Padişahım, saâdet ve ikbâl ile asâkir-i mansûreye teşrif buyrulur ise, kul tâifesi ecdâd-ı izâmınız üzere cülûs ihsânı isterler. Buraya ise, kifayet edecek kadar hazine getirilmemiştir. Hem a'dâ-yı din (din düşmanları) içine gelip yine dönüp gitmeniz münasip değildir. Dahî sefer nihayete ermiş olup mevsim îcâbı kışlamak gerektir. Merhum ve mağfûrun-leh'in evâil-i cülûsunda feth olunan Belgrad uygun bir yerdir. Orada kalınıp üç günden sonra "Göçtür!" deyû tenbih olunup birkaç günde İstanbul'a varılır."

Fakat **Sultan II. Selim**, Sadrazam **Sokollu Mehmed Paşa**'nın bu tecrübeye müsteniden söylediği sözleri dinlemedi. Yanında şehzâdelik zamanındaki adamları vardı. Bunlar **Hoca Atâullah Efendi**, **Muhâsib Celâl Bey**, Lalası **Hüseyin Paşa** idi. Yeni Padişah, bunların sözleriyle hareket etti.

Hâlbuki ortalıkta Padişahın vefâtına dâir de şâyialar çoğalmaktaydı. **Sokollu**, her ne sûretle olursa olsun, askeri inzibat altında bulundurmaya kararlıydı. Yol boyunca merhum Padişahın cenâzesini bir araba içine gizleyip kendisine pek benzeyen **Hasan Ağa**'ya onun elbiselerini giydirerek tiyatro gibi bir sahne hazırlamıştı.

Hasan Ağa, güyâ **Sultan Süleyman**'mış gibi sağa sola selâm veriyor, **"reayâ-ı halk"** hiç şüphe etmiyordu. Bazen **Mehmed Paşa** yanaşıp telhis okuyup birer miktar söyleşir gibi yapıyordu. Bu sûretle hiç kimse duruma vâkıf olamadı.

Esâsen **Sokollu Mehmed Paşa**:

"-Şimden gerû içeldir, yani has İslâm toprağına

girilmiştir. Nevbet, sipâhî oğlanları ağası **Mehmed Ağa**'nındır. Üç yüz nefer bekçi yoldaş kifâyet eder" dedi ve askerin ekserîsini sağa sola savdı.

Belgrad'a dört menzil vardı ki, ortalık karardığında **Sokollu Mehmed Paşa**, askerleri kâmilen sağa sola savmış bulunuyordu. Artık ortalıkta Padişahın vefâtını anlayıp da isyan edebilecek unsur da kalmamıştı. Hâfızları çağırıp şöyle dedi:

"-İşte askerler sağa sola dağılıp gittiler. Araba yanında cümleniz kâh Yâsin Sûresi'ni ve kâh Sûre-i Feth ve Sûre-i Kehf'i ve Kur'ân-ı Azîm'den her ne olursa okuyasız ve kâh zikrullâh edesiz. Vallâhi ne okusanız, saâdetlü Padişahın azîz rûhu ziyâde hazzeder." dedi.

Hâfızlar, bu tâlimat üzere Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlayınca kâfiledeki herkes durumu öğrenmiş oldu. Çok geçmeden askerler:

"-Vah **Sultan Süleyman Han**!" diyerek feryâd u figâna başladılar ve yürüyüşü durdurdular. Öyle ki, **Sokollu Mehmed Paşa** sırrı âyân ettiğine pişman oldu ve:

"- Kardaşlar, yoldaşlar, niçin yürümezsüz? Yürüyelim! Bunca yıllık İslâm padişahıdır. Kur'ân-ı Azîm ile tâzim eyleyelim. Bu denlü gazavât edip Engürüs vilâyetini dâr-ı İslâm eyledi ve cümlemizi nîmet ü ihsan ile besledi. Gerekmez mi ki, bunca yıllık Padişahımızın mübârek cesedini başımızda götürmeyelim. İşte oğlu **Sultan Selim Han**, yeni padişahımız, Belgrad'da bizi beklemektedir!.. Merhum gâzi Padişah -rahmetullâhi aleyh- cümle bahşiş ve terakkîlerinizi tavsiye etmiştir. Hepiniz hakkınızı alırsınız. Hemân hâfızlar durmasın. Kur'ân-ı Kerîm okuyup yürüyelim." diyerek askeri

güçlükle ikna etti. Bunun üzerine onlar da:

"- Derdimize derman Kur'ân'dır. Din ve îmânımız Kur'ân'dır. İman ile, Kur'ân ile gidelim." dediler ve yürümeye başladılar.

Metroviç'e gelindiğinde Belgrad'a yaklaşmış oluyorlardı. **Sokollu Mehmed Paşa**, buradan **Sultan Selim**'e şöyle bir tezkere yazdı:

"-İnşâallâhu'r-Rahmân, merhûm ve mağfûrun cenâzesiyle vardığımızda Otağ-ı Hümâyun önünde çârdâğ-ı sâye-bân kurulsun ve İstanbul'dan gelen yeni taht-ı devlet, tuğlar mâbeyninde (arasında) konulsun ve ancak ondan sonra belki **Sultan Selim Hân** teşrif eyleye!.."

Sultan Selim, bu tezkereyi alınca **Hoca Atâullah Efendi**, **Lala Hüseyin Paşa** ve **Muhâsip Celâl Bey**'e danıştı. **Atâullah Efendi**, **Sokollu Mehmed Paşa**'nın tezkeresini dinledikten sonra:

"-**Sokollu Mehmed Paşa**'nın, İstanbul'dan gelen yeni taht-ı devlet hakkında bazı tedbirlerden bahsetmesi doğru değildir. Bu mertebe tedbîre ihtiyaç yoktur." dedi.

Celâl Bey ise şöyle dedi:

"-Ol zamanda bir söz işitilirdi ki, vâki imiş. Meselâ Âl-i Osman saltanat tahtına geçemez, mademki kul kılıcı altından geçmeye!.. Gerçek imiş. Vâris-i mülk hazır olacak bu ne mâkulet dağdağadır?!"

Diğerleri de bu minval üzere mütâlâa beyan ettiler. **İkinci Selim**, bunlara inandı ve **Sokollu**'nun arzusuna muhâlif hareket etti. O sırada **"Hünkâr Tepesi"** denilen yere, **Kanunî Sultan Süleyman**'ın otağları getirilmiş, kurulmuştu. **İkinci Selim** bu otağa doğru gitti.

Sokollu, Padişahın cevabını aldı. Hattâ otağ-ı hümâyûna bile gittiğini işitti. Hâlin neye varacağını biliyordu. Serkâtip **Feridun Bey**'le dertleşti.

Önce ona bir tezkere dikte ettirerek **Sultan Selim**'e bu tarz hareket yanlış olduğunu, bunun muhâtaraları bulunduğunu bildirmek istedi. Sonra bundan vazgeçti. Çünkü Padişahtan aldığı cevaba kızmıştı. O, kul tâifesinin bu şartlarda ne yapacağını çok iyi biliyordu. Üstelik yeni Padişahın etrafında, kendisi gibi tecrübeli bir devlet adamının tedbirlerini bozacak bir zümrenin bulunmasından da rahatsız olmuştu.

"-Bizim vezir idüğümüz, neden mâlûm?" diyerek serzenişini ifade etti.

Ertesi gün cenâze kafilesi harekete geçti. Cenâze alayı, Belgrad önüne geldiğinde yeni devlet erkânı matem elbisesi giymiş ve başlarına siyah şemleler (sarıklar) sarmış oldukları hâlde âh u nâle ve feryad u enîn ile Belgrad Köprüsü'nü geçip cenâzeyi karşılamaya gittiler.

Sultan Süleyman'ın cenâzesi karşı yakada, araba içinde idi. Tabutun üzerinde sorguçlu bir mücevveze (bir çeşit kavuk) vardı. Devlet erkânı **"her biri hây u huy ve tevhîd ile"** araba içinde tabut ile sorguçlu mücevvezeyi gördüklerinde cenâzenin önüne düştüler. Beri yakada otağ kurulmuş bulunuyordu.

Cenâze, otağın karşısına gelince, arabanın örtüsü kaldırıldı ve **Kanunî Sultan Süleyman**'ın tabutu meydana çıktı. Herkesi büyük bir mâtem hissi kapladı. Birçokları ağlıyorlardı. **Sultan Selim**, babasının cenâzesini karşıladı. Arkasında siyah renkli ipek esvap, siyah çuka (yün elbise), selîmî mintan, başında ise sarık vardı. Büyük bir sükûn ve teessürle ilerledi.

Etrafına selâmlar verdi, arabanın karşısına geldi. Ellerini kaldıldı ve duâ etti. Gözlerinden yaşlar akıyordu.

Sokollu Mehmed Paşa, **İkinci Selim**'in lala gibi koltuğuna girmişti. Padişahı, hoca efendinin sağına götürdü. Kendi de sâir vezirlerle sol tarafa geçti. Herkes namaza hazırdı. Hazîn bir tekbir sadâsı ortalığı inletti. Namaz kılındı, duâsı yapıldı. **Sultan II. Selim** devlet erkânını ve halkı selâmladıktan sonra Otağ-ı Hümâyun'a doğru gitmeye başladı. İşte o zaman ortalıkta ânî bir velvele koptu, kul tâifesi bağrışıyorlardı:

"-Bizim kanun-i kadîmimize riâyet olunup bahşişlerimiz söyleşilmişti. Nice olacaktır?!"

Müdebbir Sadrazam **Sokollu Mehmed Paşa**'nın korktuğu işte bu sahne idi. Her ne söylendi ise, teskin olmadılar.

Sultan Selim, bu gürültülere hiç ehemmiyet vermeyerek etrafındaki ricâl ile aradan ayrılırken kul tâifesi başlarını sallayarak arkasından bağırdılar:

"- Biz seni avlayacak yeri bilürüz!.."

Hiç şüphesiz sadece kuru bir tehdit olmayan bu sözün arkası gelecek ve **Sokollu Mehmed Paşa** haklı çıkacaktı. Hem de arası çok geçmeden!

Bu gergin hava ile cenâze alayı, 400 muhâfızla İstanbul'a ulaşmak üzere yola girdi. Bütün güzergâhta halk yollara dökülüyor, kanlı gözyaşları ve duâlarla cenâzeyi karşılayıp ağıtlar yakıyorlardı.

Cihan Padişahının cenâzesinin karşılanması, asıl İstanbul'da muhteşem oldu. Şehir âdeta boşalmış, herkes cenâze karşılamak üzere Çekmece ve Silivri'ye yönelmişti. Süleymâniye Câmii'nden tâ Fâtih'e ve Eminönü'ne kadar bütün cadde ve sokaklar tıklım tık-

lım dolmuştu. Koca şehir, tekbir ve tehlil sesleriyle inliyordu.

Buradaki ikinci Cenâze namazını, **Ebussuud Efendi** kıldırdı. Defin (gömülme) Süleymâniye Câmii'nin önünde, bugün O'nun türbesinin bulunduğu yerde yapılacaktı. Mezar kazıldı, tam mevtâ kabre indirilirken bir harem ağası, elinde bir çekmece olduğu hâlde şöyle nidâ etti:

"-Bir dakika, beyler Paşalar!.. Merhum Efendimiz vasiyetidir. Bu çekmece, kabr-i şerîfe konulacaktır! Buyurun!.."

Bir anda nakarat hâlinde devam eden tekbir ve tehlil sesleri sustu. Elinde kazma kürek olan birisi, uzatılan çekmeceyi kabre koymak için alırken **Ebussuud Efendi**, duruma müdahale ederek:

"-Hayır, olmaz!.. Kabre bir şey koymak, dinimizce mekruhtur!.." dedi.

Bir tereddüt hâsıl oldu. Vasiyetin yerine getirilmesinin gerekip gerekmeyeceği hâl ve durumlar üzerinde münâkaşa olunurken yine **Ebussuud Efendi** duruma müdahale ederek:

"-Hele şu çekmeceyi açın, bakalım, içinde ne varmış!.." dedi.

Çekmece açılınca içinden bir tomar **"fetva"** çıktı. **Ebussuud Efendi**, dikkatle bakınca bu fetvaların kendisinin îcâb-ı hâl üzerine **Kânunî**'ye vermiş olduğu fetvalar olduğunu görünce aklı başından gitti. Baygınlık geçirdi ve güç hâl ile:

"-Hey koca Sultan!.. Sen kendini kurtardın! Ya benim hâlim nice ola!.." diye âdeta inledi. Artık Topkapı Sarayı'na gidilecekti. Fakat asker hâlâ galeyân hâlinde idi. Onların galeyânı tâ Belgrad'da başlamış,

Sokollu Mehmed Paşa'nın ikazlarına aldırış edilmediği için hâlâ devam ediyordu. Daha orada cülûs ihsânı olarak bölük halkına birer, yeniçerilere ise ikişer bin akçe verilmesine itiraz edip:

"-Kânunen üç bin verilmesi gerekir!.. Bin akçe daha sefer in'amı isteriz!.." diye bağırmışlar, bunlara:

"-Burada sefer hâlindeyiz. Hazine burada değildir. Bakiyesi de ilerde verilecektir!.." denilerek güçlükle teskîn edilebilmişlerdi.

Lâkin böylece aldatılıp avundurulduklarını düşünüyor ve hem taleplerini kabul ettirmek ve hem de yeni Padişaha güçlerini kabul ettirmek için isyan etmeye kararlıydılar.

Edirnekapı'dan İstanbul'a eski odalar önünde, yani Şehzâdebaşı'nda duracaklar ve Saray'ın kapusunu kapatarak isteklerini tekrarlayacaklardı. Bu plânı öğrenen **Sokollu Mehmed Paşa**'nın kâtibi **Feridun Bey**, gelip bunu Paşa'sına anlattı. Fakat **Sokullu** yaptığı îkazın kâle alınmadığını gördüğünden hareketsiz kaldı. Belki de artık geç kalınmış olduğunu düşünüyordu.

Alay, pek parlak bir şekilde İstanbul önlerine geldi. **Ebussuud Efendi**, **İskender Paşa**, **Piyale Paşa** gibi şahsiyetler, yeni padişahı Edirnekapısı hâricinde karşıladılar. Halk sokaklara dökülmüşlerdi.

İkinci Selim, bu kalabalık arasında şehrin merkezine doğru ilerliyordu. Sokaklar alkış sedâsıyla çınlıyordu. Kalabalıktan alay güçlükle ilerleyebiliyordu. **Kânunî**'nin vefâtı çarçabuk unutulmuş, yerini yeni Padişahın cülûsu sevinci almıştı.

Alay, bu ihtişam ve alkış tufanı ile Şehzâdebaşı Câmii önüne gelmişti ki, tam eski odaların başında,

asker birden bire durdu.

"-Dura! Dura!.." sesler işitildi. Bu duruş, tam bir saat sürdü. Kendilerine soruldu:

"-Nedir aslı? Niçin yürümezsiniz, yoldaşlar?!"

Cevap basit bir bahâne idi. Güçlükle yürütüldüler. Alay, biraz daha ilerledi. Sultan Bâyezid Hamamı'nın önüne gelindiğinde **Pertev Paşa**, yine yavaşlayan yeniçerilere nasihat etmek istedi:

"-Lâyık değildir ki; böyle yoldaşlar!.." dedi.

Bu söz, isyan için bahane arayan yeniçerilerin galeyânı için kâfiydi. İçlerinden biri atıldı:

"-Bre vâsık fitne. Bunlar senin kölen midir ve sen serdar mısın ki, böyle söylersin?" demesine kalmadı, harbe ile Paşa'ya bir çarptı, maksadı O'nu öldürmek değildi. Paşa atından düştü. Kavuğu yere yuvarlandı. Bu sefer kapıdan **Piyale Paşa** araya girdi:

"-Neyleriz yoldaşlar? Ayıp değil midir, bu yaptığınız nedir?!"

Onu da tahrik ettiler ve:

"-Sen bir gemici azap ağasısın! Bize söz söylemek senin hakkın değildir!.." dediler.

Hemen üzerine üşüştüler, atından yıktılar. Kaptan Paşa, ancak Bâyezid Hamamı'nın külhan avlusuna kaçarak kendisini kurtarabildi. Sonra **Ferhad Paşa**'yı da tüfek kundağıyla yaraladılar.

Bütün bu hareketlerle düşünmekte oldukları **"isyanı"** başlatmış oldular!.. İsyan başlayınca da tuğlar durdu. Topkapı Sarayı'na doğru gitmeye başladılar. **Sokollu Mehmed Paşa** ile vezir **Ahmed Paşa** çarçabuk yetiştiler. Ceplerinden avuç avuç altınlar çıkararak dağıtmaya başladılar. Yeniçerileri, ancak bu kuvvet durdurabildi. **Sokollu** mütemâdiyen:

"-Lütfeylen yoldaşlar!" diyerek söze başlayarak yeniçerileri ikna etmeye çağırıyor ve onlarla konuşa konuşa Saray kapısına doğru gidiyordu. Bu hâlden yeniçeri ağası da müteessir ve endişeli idi. O da yeniçerilerle beraber gidiyor, kendilerine:

"-Yoldaşlar!.. Böyle yapmakla beni de yakdınız, niçin böyle edersiniz?" diyor onlar da:

"-Sen, gerçi sefer yolunda bize şekerli peksimetler yedirdin, ama yeni Padişah ve **Mehmed Paşa**'nın hazinesini artırmak için hakkımızın verilmemesine râzı isen, bu olmaz. Belki sen de kurtulamaz katledilirsin!.." diyorlardı.

Yeniçeriler ile beraber konuşa konuşa giden paşaların maksadları, onları isyandan vazgeçirmekti. Fakat bu mümkün olmadı. Sarayın kapılarını kapamak için çeşitli noktalardan bölükler göndermişlerdi. Maksadları Padişah'ı da, vezirlerini de sokakta bırakmaktı. Sarayda bunun için gerekli hazırlıklar tamamıyla yerine getirilmişti. Kapılar kapalıydı. İçeriden dışarıya kimse çıkamıyordu. Bir kısmı da dışarıda vezirlerin etrafında toplanmışlardı!.."

Asıl gürültü, Haseki Hamamı'nın önünde koptu. Yeniçeriler, vezirleri atlarından indirdiler, önlerine kattılar, Padişahın huzuruna getirdiler.

"-Eski kanuna uy!.." diye bağırmaya başladılar.

Sokollu Mehmed Paşa'nın belirttiği tehlike zuhûr etmişti. O'nun sözleri dinlenmemişti. Buna rağmen derhal ileri atıldı ve:

"-Şevketlü Hünkârım! Bunlar, mübârek lisân-ı şerîfinizden taleplerinin kabul edildiğini işitmeyince müteselli olmazlar, inâyet eylen, fitne defolsun!.." dedi.

Sultan İkinci Selim, bu defa yaklaşan tehlikeyi görüp **Sokollu**'ya hak verdi ve:

"-İçlerinde Türkçe bilir biri var ise, gelsin, söyleyeyim!.." dedi.

Kimse ortaya çıkmaya cesâret edemedi. Nihayet:

"-Cümle bahşiş ve terakkîler (artışlar)verilsin, makbulümdür!.." dedi.

Ortalık biraz sükûnet buldu. Vezirler atlarına bindiler, saray kapısını açtırmaya koştular. Dışarıdan bağırdılar:

"-Aç kapıyı!... Saadetlü Padişah Hazretleri, asker kullarının cümle ricâlarını inâyet buyurup elhamdülillâh kabul etmiştir! Cümle yoldaşlar işitti. Hak Sübhânehû ve Teâla, Padişahımızı çok yıllar muammer eylesin, aç kapıyı!.."

Kapıyı tutanlardan biri:

"-Hayır olmaz. Ben işitmedim!.." karşılığını verdi.

Padişah, Ayasofya önünde, sarayın kapısı açılacak diye bekliyordu. İkindi ezânı okundu. **"Nice türlü niyazlardan sonra"** kapı açıldı. **İkinci Selim**, sarayına girebildi.

Padişah, bu sûretle mutlak felâketi atlatınca **Sokollu Mehmed Paşa**'nın tâ **Bâyezid**'den beri ileri sürdüğü fikirlerdeki isâbeti anlayarak bu tecrübeli veziri hakkıyla takdir etti. Gerçekten O'nun etrafındaki insanlar arasında, sadrazamlık için **Sokollu Mehmed Paşa**'dan daha lâyık biri yoktu. Bunu gören **Sultan II. Selim**, bu cülûs esnasında yaşadıklarından aldığı ders ile O'nu ölünceye kadar sadrazamlıkta tuttu.

Hakikaten O, **İkinci Selim**'e taht ve tâcını temin

için tâ babası **Sultan Süleyman** zamanında her türlü fedakârlığa katlanmıştı. Şimdi bu cülus esnâsında ise, almış olduğu tedbirlere riâyet edilmiş olsaydı, Şehzâdebaşı Hâdisesi hiçbir zaman meydana gelmeyecekti. **İkinci Selim**, bu noktaları lâyıkıyla anladığı için damadının vezirliğini devam ettirdi. O, artık bütün Türkler için âdetâ **"Kânunî'den yadigâr bir sadrazam"**dı.

İKİNCİ SELİM

-VI-
SED ÇEKİLEN DÂHİYÂNE EMELLER!

Osmanlı Cihan Devleti'nin eşsiz bir hükümdarı olan **Kânunî Sultan Süleyman**'ın sekiz erkek evlâdından biri olan **Şehzâde Selim**, kardeşleri arasında en dirâyetli olmadığı hâlde -sevk-i kaderle- 30 Eylül 1566 tarihinde **"II. Selim"** ünvânı ile on birinci Osmanlı Sultanı oldu.

Aslında sarışın değil, kumral olduğu hâlde **"Sarı Selim"** diye de anılan yeni padişah son derecede hassas, **"Selimî"** mahlâsıyla şiirler yazan, iyi bir şâir ve gayet kibar bir kimseydi. Hiç kimseyi incitmezdi. Bu yüzden sekiz yıllık saltanatı, kansız bir devir olmuştur. Kansız, fakat harbsiz, darbsiz değil!..

Gerçekten O'nun zamanında Yemen ve Kıbrıs Adası fethedilmiş, Estergon Seferi yapılmıştır. Fakat O, bunları devlet dizginlerini dirâyetli ellerine tevdî ettiği **Sokollu Mehmed Paşa**'ya borçludur. Aslında şehzâdeliğinde lâlâsı **Hüseyin Paşa** ve **Musâhib Celâl Çelebi** gibi bilgili ve tecrübeli şahsiyetler elinde iyi bir eğitim almıştı. Vücutça da gayet kuvvetli idi. O'nun çektiği yayları, değme pehlivan çekemezdi. Bununla beraber mûsikîye, eğlenceye ve zevk u safâya, avcılığa ve hattâ içkiye son derecede müptelâ idi.

Onu birçok meziyetine rağmen **"ayyaş"** denilebilecek derecede içkiye müptelâ bir hâle getiren **Kânunî**'nin **"Frenkbeyoğlu"** diye adlandırıp itibar ettiği **Yasef Nassi**'nin kardeşi **Samuel Nassi** idi.

II. Selim Kütahya'da vâli iken **Kânunî**, O'na elli bin düka altın ile otuz bin düka altın değerinde bazı mücevherât göndermek istemiş, bu işe her Yahudî gibi para meselesinde mâhir **Yasef Nassi**'yi me'mur etmişti. **Yasef Nassi** de bu vazifeyi, kardeşi **Samuel Nassi**'ye havâle etmişti.

Bu sûretle Kütahya'ya giden **Samuel Nassi**, kısa bir zamanda şehzâdenin gözüne girmeyi ve O'nun en yakın sohbet arkadaşlarından biri olmayı becererek kendisini yavaş yavaş içki mübtelâsı hâline getirebilmişti. Öyle ki, **Kânunî** şiddetli bir içki aleyhtarı idi. Bu yüzden şehzâdeye mücevher kutuları içine saklayarak şarap temin ediyordu. 15 Aralık 1574 yılındaki ölümünden az evvel içkiye tevbe etti ise de artık pek geçti. Hattâ ölümle sonuçlanan hastalığında, hekimlerin artık alkolik hâle gelmiş olmasından dolayı içki içmesinin sıhhatine daha iyi geleceği yolundaki tavsiyelerine dahî uymayarak tevbesini bozmadı.

Sekiz senelik hükümdarlığı esnasında devlet işlerini tamamen **Sokollu Mehmed Paşa**'ya bırakarak zevk u safâ ve sürek avlarıyla meşgul oldu. Karısı **Nurbânû Sultan** ve kayınpederi **Yasef Nassi**'nin büyük ölçüde tesiri altında kaldı.

Ordusunun başında sefere çıkmayan ilk Osmanlı padişahı olan **II. Selim**'in saltanatı, dirâyetli Sadrazam **Sokollu Mehmed Paşa** sayesinde yine de parlak bir devir oldu.

II. Selim'in tahta çıkışını tebrik için her taraftan

elçiler geliyor ve bunlar çeşitli hediyeler sunarak devletleriyle Osmanlı arasındaki sulh akdini yenilemek gayreti peşinde koşuyorlardı. Bunlardan biri de refâkatinde bin nefer olduğu hâlde İstanbul'a gelen İran elçisi **Şahkulu Han**'dı. O güne kadar İran'a karşı birçok sefer yapılmış, fakat bir sulh muâhedesiyle aradaki husûmete bir son verilememişti. **Şahkulu Han**'ın maksadı bunu temindi.

O sırada Padişah, Edirne'de bulunuyordu. Elçi, İstanbul'da **Sokollu**'nun tertib ettiği parlak bir merâsimle karşılandı. Zira **Sokollu Mehmed Paşa**, İran'la hoş geçinmek ve bu hususdaki neticesiz seferlere bir son vererek devletin nüfûzunu, Portekizliler'in saldırılarına mâruz kalan Uzakdoğu'da takviye etmek istiyordu.

İran elçisi kendisini selâmlayan Osmanlı askerlerinin nizam ve intizamına hayran olarak:

"- Vallâhi bu askerin hâli, bir düğün alayına benzer." dedi.

Kendisine mihmandar tayin edilen **Ahmed Paşa**, fevkalâde nüktedan bir kimseydi. Taşı gediğine koymak üzere:

"- Belî!.." dedi. "Çaldıran'da **Taçlı Han**'ı (**Şah İsmail**'in hanımı) gelin gibi İstanbul'a getiren, bu ordudur." karşılığını verdi.

İran gibi diğer birçok devletlerin elçileri de İstanbul'a doluşmuşlardı. Bunlardan biri de Uzakdoğu'daki Açe Sultanlığı'ndan geliyordu. Açe Sultanı **Alâaddin**, İstanbul'a **Hüseyin** adındaki vezirini göndererek, Portekiz tecâvüzlerine karşı yardım ve himâye taleb ediyordu.

Osmanlılar, daha **Barbaros Hayreddin Paşa**'nın Akdeniz'i bir Türk Gölü hâline getirdiği yıllarda Hind Okyanusu'na açılmışlardı. Zira 1498 yılında **Vasco de Gama**'nın **"Ümit Burnu"**nu keşfetmesinden sonra, o

zamanlar denizcilikte ileri bir durumda olan Portekizliler, Uzakdoğu'ya ulaşmış ve Hind Okyanusu'nda birçok yerleri ellerine geçirmişlerdi.

1535 yılında Bucerat Sultanı **Bahadır Şah**, Portekiz tasallutuna karşı Osmanlılar'dan yardım istemişti. Bunun üzerine Süveyş'te bir donanma hazırlanarak **Süleyman Paşa** kumandasına verilmişti. 1537'de Yemen'deki Aden Şehri'ni fetheden **Süleyman Paşa**, Diyu Adası'nı alamamıştı. Çünkü bu sırada **Bahadır Şah** öldürülmüş, O'nun yerine geçen oğlu **Mahmud Şah** ise babasını öldüren Portekizlilerle anlaşarak onların himayesini kabullenmişti.

Süleyman Paşa'nın Süveyş'e dönmesinden sonra Portekizliler, Kızıldeniz'e girip Cidde'ye saldırmışlar, Mekke'yi tehdit eden bu saldırı, Mekke Emîri **Ebû Numeyy** tarafından geriye püskürtülmüştü. Lâkin o tarihten itibaren Hind Okyanusu'nda bir Osmanlı-Portekiz çatışması başlamış ve dâimî bir hâle gelmişti.

Osmanlı donanmasının **Barbaros Hayrettin Paşa** idâresinde Fransa'nın Tulon Şehri'nde kışladığı 1543 yılında Portekizliler, Süveyş'teki Osmanlı donanmasını yakmaya teşebbüs etmişler, bunu başaramamışlarsa da Tur-i Sina Şehri'ni baştan başa yakıp tahrip etmişlerdi. Daha sonra da varıp Aden'i işgal etmeleri üzerine Osmanlılar, Süveyş Donanması'na meşhur **Pîrî Reis**'i kumandan tayin etmişlerdi.

Piri Reis, Aden'i geriye aldığı gibi Portekiz donanmasını yenerek Maskat'ı ele geçirmişti. Denizciliğe âit **"Kitab-ı Bahriye"** isimli değerli bir eserin sahibi olan bu **Pîrî Reis**, **Velî Bâyezid** zamanında **"kaptan-ı derya"** olan ve Endülüs Müslümanlarına yardımları ile meşhur olmuş bulunan **Kemal Reis**'in kız kardeşinin

çocuğu idi. Önce dayısı **Kemal Reis** ile, sonra da **Barbaros Hayrettin Paşa** ile bir çok deniz muhârebelerine iştirak ederek tecrübe sahibi olmuştu. **Pîrî Reis**, otuz bir parça gemi ile Süveyş'ten hareketle Kızıldeniz'i geçip Basra Körfezi'ne açılmıştı.

Önce Portekizlileri yenerek Maskat'ı zapteden **Pîrî Reis**, halkın kendisine sunduğu hediyeleri alarak bu stratejik ehemmiyeti olan limanı, Osmanlı ülkesine katmaktan vazgeçip Basra Limanı'na dönmüştü. O Basra'dayken kuvvetli bir Portekiz donanması yetişip Acem Körfezi'nin ağzını tutmuştu ki, bunu haber olan **Pîrî Reis**, elindeki kıymetli hediyeleri üç gemiye yükletip, onlar ve kaptan gemisiyle kaçmış, yolda hediyelerle dolu gemilerden biri de battığı için üç gemi ile Süveyş'e dönmüştü. Emrindeki diğer yirmi yedi gemiyi kaderine terk edip, Portekiz donanmasıyla harbi göze alamaması, O'nun hayatına mâl olmuştu. Zira, dünyaca meşhur haritası ile hatırlanan bu tecrübeli denizci, **Kânunî Sultan Süleyman**'ın emriyle Mısır'da 1554 yılında îdam edilmişti. O devirde Osmanlılar, başarıları cömertçe mükâfâtlandırır, başarısızlıkları da böyle îdamla cezâlandırırlardı.

Pîrî Reis'ten sonra Kızıldeniz'deki donanmaya, önce **Murat Reis**, sonra da **Seydi Ali Reis** kumandan tayin edildi. Ve Portekizlilerle Hind Okyanusu'ndaki mücâdele kesintisiz devam etti.

Seydi Ali Reis, 1554 yılında Portekiz donanmasını Maskat açıklarında mağlûp etti. Birçok gemilerini batırdı. Kurtulanlar, sağa sola kaçıştılar.

Bu sırada şiddetli bir fırtına, **Seydi Ali Reis**'in gemilerini Hindistan sahillerine sürüklemiş, uzun ve mâcerâlı bir sûrette, tam üç yıl sonra İstanbul'a gelebilmiş, gördüklerini **"Mir'atü'l-Memâlik"** (Ülkele-

rin Aynası) adıyla te'lif edip bu eseri **Kânunî Sultan Süleyman**'a sunmuştu.

Şimdi ise Açe Sultanlığı, ilk olarak **Kânunî**'nin Zigetvar Seferi sonrasında vâkî olmuş bulunan yardım taleplerini tekrarlayarak Portekizlilere karşı Osmanlı himayesine sığınmak istiyorlardı. Uzakdoğu'da pek çok Müslüman vardı. Bunlar Portekizlilerle devamlı mücâdele hâlinde idiler. İstanbul'dan top-tüfek gibi harp âletleri ve tecrübeli asker istiyorlardı.

Sokollu Mehmed Paşa, zevk u safâ âlemlerine devam eden Padişah **II. Selim**'e gerekli bilgileri sunmak şartıyla doğru bildiğini yapmakta tamamen serbest hareket ediyordu. Açe'ye yardım için Süveyş'ten beş kadırga ile iki barça (yük gemisi) gönderilmesi tâlimatını verdi. Barçalarda kâfi miktarda top-tüfek vesâir harp âlet ve edevâtı olacaktı. Sumatra Adası'na gidecek olan bu deniz filosuna, İskenderiye'deki donanmanın kaptanı **Kurdoğlu Hızır Bey** serdar tâyin edildi. Askerin bir yıllık maaşlarını peşin olarak ödettirdi.

Sultan Alâaddin'e Padişah adına bir nâme gönderildi. **Sokollu**, bu hazırlıkları yaparken bir taraftan da Portekizlilerle diplomatik yollardan temasa geçti.

Portekiz Kralı **Don Sebastian**'a tehditkâr bir mektup gönderildi. Arkasından Portekiz'den **Nikola** adındaki bir elçi, İstanbul'a gelerek Uzakdoğu Müslümanları'nın hiçbir sûrette rahatsız edilmeyeceklerine dâir teminat verdiyse de bu sözler tutulmadı. Daha elçi İstanbul'dan ayrılmadan, Portekizlilerin Hindistanlı Müslüman ve hacılara tecâvüz ettikleri haberi geldi. Bu yüzden Uzakdoğu Müslümanları'na yardım için gerekli hazırlıklara devam olundu.

Fakat tam da donanmanın yola çıkacağı esnâda,

Yemen'de isyan çıktığına dâir haberler alındı. Gemilerin Mısır'dan Aden'e asker taşımaları gerekince, Uzakdoğu meselesi bir yıl te'hir edildi. Bir yıl sonra gidenler de oraya yerleşip kaldılar.

Yemenliler, ekseriyetle Şiîliğin **"Zeydiyye"** koluna mensup olduklarında Osmanlı hilâfetine tâbî olmak istemiyorlardı. Osmanlılar ise, Portekizliler'e karşı Mekke ve Medîne'nin emniyeti için burayı ellerinde tutmak istiyorlardı.

Oradaki Osmanlı paşalarının birbirleriyle rekabeti yüzünden bu isyan, daha önce de Yemen Beylerbeyliği yapmış olan **Özdemiroğlu Osman Paşa** tarafından bastırılarak sükûnet temin olundu.

Osmanlı Devleti, Yemen Meselesi ile meşgulken bir taraftan da Kuzey Afrika'daki fetihlere devam ediyordu. Tunus'ta **Melik Hasan**'ın İspanyollar'la işbirliği etmesinden dolayı karışıklıklar çıkmıştı.

Sokollu Mehmed Paşa, Afrika sahillerinde cereyân eden hâdiseleri dikkatle takip ediyordu. Orada olup bitenleri, **Sultan Selim**'e anlatarak sefer için izin aldı.

Sinan Paşa serdar tayin edilerek **Kaptan Kılıç Ali Paşa** ile birlikte Tunus'un fethine gönderildi.

Harekete geçen donanma, Tunus kıyılarına geldi. Düşman **"Halkü'l-Vad"**a yerleşmişti. Halkü'l-Vad derhal kuşatıldı, düşman karşı koyamadı, nihayet teslim oldu. Kalenin topları donanmaya taksim edildi. Kale tamir olundu ve buranın idâresi, **Ramazan Paşa**'ya bırakıldıktan sonra donanma, zafer kazanmış olarak İstanbul'a döndü.

Sultan II. Selim'in saltanatının ilk yıllarında devleti tek başına, âdetâ bir sultan gibi idâre eden **Sokollu Mehmed Paşa**'nın karşısına bir de **Ejder Han (Astra**

Han) meselesi çıkmıştı.

Mel'un **Timur**, hiçbir sebep yokken Osmanlı'ya saldırdığı gibi bir de Karadeniz'in kuzeyindeki Altınordu (Gökordu) Devleti'ni ortadan kaldırınca, o zamana kadar varlığı ile yokluğu müsâvî olan Moskova Knezliği (Prensliği) tarih sahnesine çıkma şansını elde etmiş oldu. Altınordu Devleti'nin parçalanmasından sonra teşekkül eden Kırım, Kazan ve Astra Hanlığı, küçük küçük devletçikler arasındaki ihtilâflardan istifade ederek de süratli bir gelişme göstermişti. Bu gelişmenin bir tezahürü de Kazan Hanlığı'ndan sonra **Ejderhan** Hanlığı'nı da ele geçirmiş olmasıydı. (1556)

Bunlar birer İslâm beldesiydi. Bunların Moskof (Moskovalı)ların eline geçmesi Asya'daki benzer küçük küçük İslâm ülkelerinde dehşetli bir endişe ve üzüntü yarattı. Bunlar Buhâra, Semerkant ve Harezm gibi Müslüman emîrliklerdi. Kendilerinin de aynı âkıbete uğramasından korkuyorlardı. Bu takdirde kendilerini korumaya yetecek güçleri yoktu.

Bu sebeple Osmanlı Cihan Devleti'ne müracaat ettiler. Harezm Hânı **Hacı Bedir Han**'dan İstanbul'a ulaşan bir nâme, **Ejderhan**'ın mâruz kaldığı işgal ve istilâ ile vâkî olan vahşeti tafsilâtıyla naklettikten sonra Rus tehlikesine işâretle yardım talebinde bulunuyordu.

Bu teklif, **Sokollu Mehmed Paşa**'nın âdeta beklediği bir şeydi. Zira 1563'ten beri düşünülmekte olan Don ve Volga nehirlerinin bir kanalla birleştirilerek, Karadeniz'in Hazar Denizi'ne bağlanmasını da bu vesileyle gerçekleştirebilecekti.

Bu vesileyle **Ejderhan** taraflarına bir sefer icrâ edilerek oraya gönderilecek askerin himâyesi altında Hazar Denizi ile Karadeniz birleştirecek, kanalın açılma-

sı da kabil olabilecekti.

Sokollu Mehmed Paşa, önce bu tarafların ahvâline dair bilgisi olanlardan bilgi aldıktan sonra Defterdar **Çerkez Kasım Bey**'i oraya gönderdi. Kendisini Kefe Sancağı'na tâyin eyledi. Arkasından Don ve Volga Nehirleri arasındaki mesafeyi tetkik için bir fen heyeti yollayarak iki nehir arasını ölçtürdü. En dar yerinin on bir buçuk kilometre olduğunu öğrendi.

Bi-avni Hüdâ, bu emr-i müşkil vücuda gelip hâsıl olursa, asker-i İslâm, Acem seferlerinde dahî zahîre kılleti (azlığı) çekmezler ve ülke-i Şirvan ve Karabağ ve umûmen Türkistan rikâb-ı hümâyun pâdişahından isti'man (aman dileme) etmemek ihtimali olmaz. Bizzarûre itâat ve inkıyatta yekdil ve yekzeban (ağız birliği etmiş) olacaklarını da düşündü.

Sultan Selim lisanından Kefe Beyi'ne ve Tatar Hanı'na nâmeler yazıldı. Ejderhan Kalesi'nin ne sûretle fethi mümkün olduğu, hacılarla tüccara yol açmak için bu teşebbüste bulunulacağı anlatıldı.

Tatar Hanı, **Sokollu Mehmed Paşa**'nın gönderdiği nâme-i Hümayundan pek memnun oldu. Ejderhan'ın alınması için lâzım gelen tedbirleri ayrıntılı olarak yazıp bildirdi. **Sokollu Mehmed Paşa**, bu bilgi üzerine **Kasım Bey**'i Kefe'ye beylerbeyi nasbetti. Ejderhan Seferi'ne çıkacak olan donanmaya **Mustafa Kaptan** kumandan tâyin edildi.

Sokollu Mehmed Paşa, bu sefere hazırlanmaları için Kefe Beylerbeyi'ne **Piyale Paşa** vasıtasıyla uzun bir emir gönderdi. Bunda Kırım Hanı'nın bu seferde ne sûretle hareket edeceğini de yazdı. Oraya sevk edilen kuvvet, üç bin yeniçeri ve yirmi bin sipahiydi. Silistre, Niğbolu, Köstendil, Amasya, Canik beyleri ve Çorum

alay beyi de bu sefere katıldı.

Bu kuvvetlere otuz bin kadar da Nogay Tatarı iltihak etti. Ejderhan karşısında savunma tertibatı alan bu kuvvetin himayesi altında Hazar Denizi'ni Karadeniz'e bağlayacak kanalın kazılmasına başlandı. Üç ay süren kazı sonunda kanalın üçte biri ikmal olunmuş oldu. Bu mesafenin hepsinin kazılması mümkündü. Fakat Tatar Hanı, önce Türkler'den yardım istemişse de sonradan fikir değiştirdi. Türkler, Şirvan taraflarına kolayca gidip gelmeye başlayacak olurlarsa, Tatar'a rağbet edilmeyeceğini ve belki Kırım'ın da elinde kalmayacağını anladı ve asker arasında bir dedikodu yaydı.

Ayrıca kışın şiddetinden askerler korkuya kapıldılar ve çalışmalara nihayet verilme mecburiyeti hâsıl oldu. Böylece Sadrazam **Sokollu Mehmed Paşa**'nın bu dâhiyâne teşebbüsü, bu sûretle başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. **Sokollu**'nun rakipleri, bu fırsattan istifade ederek O'nu, **II. Selim**'e şikâyet ettiler. **II. Selim**, işin esasını tahkik etmeden Paşa'yı huzura çağırdı, bütün vezirlerin karşısında O'na hata ettiğini söyledi ve:

"- Cümle mesârif ve zâyiât görülüp senden tazmin olunmalıdır!.." dedi.

Tatar Hanı'nın yersiz bir endişe ile engellediği bu muazzam teşebbüs gerçekleşebilseydi, Anadolu Türklüğü ile Türkistan Türklüğü birleşebilecek ve bundan muazzam bir kuvvet doğacaktı. Bu iki âlem arasına bir kara kedi gibi girmiş olan İran'ın târihî **"Şia Fitnesi"** de bertaraf edilmiş olacaktı.

Sokollu Mehmed Paşa, aynı **Hazret-i Ömer** gibi düşünüyordu. O büyük halîfe, İran'ın fethi üzerine Medine'ye dağlar gibi ganimet gelmesiyle Müslümanların sâfiyetinin bozulduğunu görünce:

"-Ah ne olaydı, ne olaydı da İran'la aramızda ateşten dağlar bulunup bu ülkeyi fethetmemiş olsaydık!.." demişti.

Türkistan'a İran üzerinden değil de Hazar Denizi'nin kuzeyinden ulaşmak, târihî gerçekler önünde böyle dâhiyâne bir ileri görüşlülük eseri idi.

Tatar Hanı'nın muhâlefetine, kendileri de vezir oldukları hâlde salâhiyet ve otorite kullanımı itibariyle **Sokollu Mehmed Paşa**'dan çok daha geri plânda bulunan paşaların muhâlefeti eklenince, devam edilerek ikmal edilememiş bulunan bu muazzam proje, Paşa'nın önüne **"sed çekilen dâhiyane emeller"**inden sadece birisi ve birincisiydi. Bunun arkasından başkaları da ortaya çıkacaktı ki, çok geçmeden o da oldu.

II. Selim, daha Konya Sancakbeyi iken Mısır'dan şehzâdeye gönderilen pirinç, şeker ve atları taşıyan gemi, Kıbrıs Adası'nda barınan Venedikli korsanlarca gasbedilmişti. Bunlar geriye istenince de:

"- Bunların **Şehzâde Selim**'in idüğü neden mâlûm?" demişler ve gasbettikleri malları iâde etmemişlerdi.

Bunun üzerine **Şehzâde Selim**:

"-Bir gün taht bana müyesser olursa, intikam almak boynuma borç olsun!.." demişti.

Padişahın böyle bir ahdi olduğunu bir vesîle ile öğrenen **Yasef Nassî**, Kıbrıs'a kral olmayı aklına koyarak her vesîle ile damadı olan Padişaha bunu hatırlatıyordu. O zaman elinde kuvvetli bir deniz gücü bulunan Venedik'in toprağı olan Kıbrıs Adası, gerçekten bir korsan yuvasıydı. Bunların hac kafilelerine ve Müslüman ticaret gemilerine tecâvüzlerine dâir İstanbul'a sık sık haberler ulaşıyordu.

Gerçekten Osmanlı Devleti'nin Akdeniz hâkimiyetinin tamamlanabilmesi için burasının fethi gerekmekteydi. Fakat Padişahı buna teşvik eden **Yasef Nassî**'nin buraya kral olmak istediğine dâir şâyia gerçekten **Sokollu Mehmed Paşa**'nın canını sıkıyordu.

Bu sırada İspanya'da Endülüs Müslümanları son bir gayretle müstevlî Hıristiyanlar'a başkaldırmış, dağlarda gerilla harbi yapıyorlardı. Onlar nâmına İstanbul'a yardım talebi ile bir heyet gelmiş bulunuyordu. Bu heyet, Padişahın da hazır bulunduğu bir dîvân toplantısında dinlendi. Onlar acıklı bir lisânla mâruz bulundukları mezâlimi anlattılar. Herkes gözyaşına gark oldu. Sonra da **"Endülüs Mersiyesi"** diye bilinen şu şiiri okudular:

ENDÜLÜS MERSİYESİ

Her yükselen bir gün düşer, inişler başlar zirveden,
Ömrün mutlu günlerine niçin aldanır ki insan,
Her şey değişir gök gibi, bir gün pırıl pırıl, bir gün bulutlu
Sen de öylesin işte, bugün güldürmüşse zaman, yarın ağlatır!..

Kime uzatmış ki bir şefkat eli bu Dünya?
Kime ebedîlik vermiş, kime yaramış sonsuzca?!
Hedefini delip geçmezse kılıçla mızrak,
Geri döner, yaralar kendi sahibini!..

Zaman bu, ne kılıç kını tanır, ne sağlam Gımdan Kalesi
Çürütür hepsini, paramparça eder zaman kılıcı!..
Düşün, nerdedir şimdi, var mı onlardan bir iz,
Nerde muhteşem taçlı Yemen hükümdarları!..

***Şeddad**'ın İrem Bağı, İrem Cenneti nerde?!*
Nerde bugün İran'ın Sâsâni hükümdarı?
***Kaarun**'un bitmez tükenmez serveti nerde bugün?!*
Hani Âd, hani Adnan, hani Kahtan, bu dünya servetleri

Çâresiz onlar da boyun büküp emrine tarihin,
Çekilip gittiler birer birer, bir masal, bir efsâne gibi!..
O saltanatlar, sanki bir rüyada yaşanmış gibi,
Gerçekten değil de, bir hayal bir gölge gibi sanki!..

*Bir vuruşta yere serdi **Dara**'yı zaman,*
*Yere geçirdi **Kisra**'yı, ne sarayları kaldı, ne zafer takları!..*
*Don vurmuş yapraklar gibi kurudu **Sa'b***
*Düşün ki bir beka bulmadı âlemde **Süleyman** bile!..*

Bin türlü belâsı var, Dünya'nın işte,
Bazen bir hüzün boşanır, bazan bir sevinç tufanı!..
Her fâciaya bir teselli bulursun belki, ama,
Unutulmaz İslâm'ın uğradığı belâ cihanda!..

Öyle bir felâkete uğradık ki, Endülüs'te biz,
Üstümüze devrildi sanki, Şehlan ve Uhud Dağları!..
Nazar değdi İslâm'a Endülüs'te, belâ üstüne belâ,
Yağdı yağmur gibi, O güzelim şehirler üstüne

Bir sor Belensiye'yi, hâli nicedir Mürsiye'nin,
Duy başına gelenleri Şâtibe'nin, Ceyyan'ın,
Gördün mü Kurtuba'yı, bir bilgi okyanusu,
Bir bilgi deniziydi, görseydin bilginleri!..

Hıms'ı sor şimdi de, pırıl pırıl aydınlık bahçeleri,
Azb Irmağı'nı sor, yine öyle akar mı, şeker tadıydı suyu,
İşte bunlardı, Medîne'si, gözbebeği Endülüs'ün,
Bunlar ki, birer vîrânedir artık, niçin yaşamalı?!

Yârinden ayrılmış feryatlar koparan bir genç gibi,
Öyle dolmuş, hüzünlü gözleri yüce İslâm'ın!..
Soyununca İslâm'dan, birer çöle dönüştü sanki...
Onlar ki, küfür karanlığı içinde bayındır bugün!..

Birer kilisedir artık câmiler, mescidler,
Her yanda çanlar, putlar ve baykuş uğultuları!..
Donmuş taştansalar da, mihraplar ağlar buna,
İnler buna minberler, cansız ağaçtansalar da!..

Uyan ey gâfil kişi, ibret denizi zaman!..
Sen uyumuşsan da, aslâ uyumaz zaman!..
Ey korkusuzca, gururla at sürenler, kendi ülkesinde,
Siz Hıms'ı gördünüz mü, en güzelini ülkelerin!..

Her fâcia unutulur biraz belki tarihte,
Unutulmaz Endülüs'te başa gelen belâlar!..
Ey siz, en güzel ve şâhin duruşlu,
Arap atlarına binenler, yarış alanlarında!..

Ey keskin kılıçlı kahramanlar ordusu,
Ey savaşın toz dumanı içinde kılıcı parlayanlar!..
Siz, ey karşı kıtada, bin nîmet içinde,
Rahat ve mutlu yaşayanlar, saltanat içinde!..

Sizin hiç haberiniz var mıdır, Endülüs'ten?
Bir siz kalmışsınız, duymayan hâlimizi!..
Onlar sizden yana çevirip gözlerini ufuklara bakıp,
Bir imdat beklediler, öldürülen asker, esir düşen kadınlar!..

Yâ Rab, nedir bu çatışma, bu ayrılık İslâm arasında,
Alıp götürdü, nemiz var, nemiz yok, bir zulüm seli!..
Dün sultan idiler, bey idiler kendi ülkelerinde,
Bugün küfrün elinde bir uşak, bir oyuncak!..

Çevirmiş onları, dört yandan zillet uçurumları,
Dehşet içinde fırlamış gözleri, kimsesiz ve şaşkın...
Sende görseydin çığlıklarını, çırpınışlarını ey Allâh'ın kulu!..
Ocağından koparılıp satıldıklarını köle pazarlarında!..

O feryatlar senin de aklını koymazdı başında benim gibi,
Koparır gibi bedenden ruhu, kopardılar anadan yavrusunu!..
Yeni doğan Güneş'in aydınlığı o kızlar ki,
Öyle saf, temiz, yakut ve mercandan dökülmüş sanki!..

O kızlar ki, sürüklenip sürüklenip saçlarından,
Kirli yataklarına çekildi, kan kustu babaları!..
Eritir her kalbi, bu anlattıklarımın birisi bile,
Eğer varsa, sende İslâm'dan bir iz, ey insanoğlu!..
(Ebu'l-Bekâ Sâlih bin Şerif)

Bu şiir (mersiye) okunup bittiğinde, başta hassas Padişah **II. Selim** olduğu hâlde herkes ağlıyordu. Hele heyet, Müslüman kadınların nâmuslarının kirletildiğini ve genç, ihtiyar, çocuk demeden halkın kılıçtan geçirilişini tasvir ettikçe ağlamalar hıçkırığa dönüştü. Onlar diyorlardı ki:

"-Yüz binlerce insan, Hıristiyanlığa geçmek hususunda direnmeleri sebebiyle meydan ateşlerine atılıp yakıldılar. Kâfirler:

«-Bunların ruhlarına şeytan girmiş olduğundan dolayı **Hazret-i İsa**'nın ilâh olduğunu kabul etmiyorlar. Bunları yakarsak, şeytan çıkar ve bunların ruhları (hâşâ) Rab **İsa**'ya temiz olarak ulaşır.» diyorlar ve buna inanıyorlar."

Bu sözler üzerine **Sokollu Mehmed Paşa**:

"-Beyler, Paşalar!.." dedi. "Efendimizin de müsâadeleri olursa, dîvanımızda hâzır olan **Peçevî İbrahim Efendi**, bize şu Endülüs'ün kısa tarihini anlatsın da işlerin nasıl bu hâle geldiğini anlayalım."

Padişah:

"- Doğru dersin Paşa!.." diye karşılık verince **Peçevî İbrahim Efendi** şöyle dedi:

"- Endülüs Devlet-i Emeviyesi, Devlet-i Âliyemizden (Osmanlı'dan) çok daha uzun bir müddet, takriben yedi-sekiz asır muammer olmuştur.

Endülüs, Emevî hükümdarlarından **I. Velid** zamanında **Târık** ve **Mûsâ** adındaki iki büyük İslâm kumandanının himmetleriyle 711 ilâ 714 yılları arasında yani üç yılda İspanya'nın fethi ile kurulmuştu. Burası, o zamanlar Doğu Cermenlerinden **"Vizigotlar"**ın elinde idi.

Gemilerle Kuzey Afrika'dan İspanya'ya geçen İslâm ordusunun kumandanı olan **Târık bin Ziyad**, kendilerini buraya çıkaran gemileri ateşe verdi ve bu manzarayı seyreden askerlere:

"-Ey mücâhidler!.." dedi. "İşte gemiler yanıyor!.. Bundan böyle önünüz düşman, arkanız deniz!.. Ya adam gibi harb eder, buraları İslâm'a râm ederek efendi olur ya da denizde boğulursunuz!.."

Bu şartlarda arslanlar gibi savaşan İslâm ordusu, İspanya'yı baştanbaşa fethederek burayı **"Endülüs"** adıyla, merkezi Şam olan Emevî Devleti'nin uzak bir vilâyeti hâline getirdi. Vaktâ ki Horasanlı bir Türk olan **Ebû Müslim**, 750 tarihinde askerî bir darbe ile doksan yıllık Emevî Devleti'ni yıkıp Hilâfet'i onlardan alıp Abbasoğulları'na verdi, işte o zaman kılıçtan geçirilen Emevî âilesinden **Abdurrahman** isimli bir şehzâde kaçıp kurtuldu.

Abbasîlerin ölüm saçan takiplerinden bir mûcize eseri olarak kurtulan, Emevî halifelerinden **Hişam**'ın bu torunu **Abdurrahman**, Sûriye'den kaçtıktan sonra adını ve kıyafetini değiştirerek bin türlü meşakkatle Afrika'ya geçti ve Berberîlere sığındı. İspanya'ya geçmek istiyordu. O sırada, Endülüs anarşi içinde idi. **Abdurrahman** bu anarşiden faydalanmak üzere Berberîlerin yardımını

da sağlayarak Endülüs'e çıktı. Taraftarlarını arttırdığından Kurtuba ahâlisi, şehrin kapısını kendisine açmış ve O'na biat etmişti. İşte İslâm Endülüs Emevî Devleti, bu şekilde kurulmuş oldu. Bu devletin ilk hükümdarı da **Abdurrahman** oldu.

Birinci Abdurrahman, Bağdat Abbasî halifeliği ile Endülüs'ün alâkasını kesti. Doğuda Şam Emevî Devleti batarken (750) altı yıl sonra batıda Endülüs Emevî Devleti doğmuş oluyordu. (756)

Kurtuba, bu yeni devlete merkez oldu. Kurtuba sarayı âlimlerle, şâirlerle, feylesoflarla doldu. Dünya kurulalı beri İspanya, böyle terakkî görmemiş, böyle bir îmâra kavuşamamıştı.

Müslümanlar, İspanya topraklarına ayak basar basmaz, ırk, soy, din ve mezhep farkı gözetmediler, Got, Vandal, Romalı ve Yahudî demediler; bütün halka çok geniş hak ve hürriyetler tanıdılar.

Endülüs, **III. Abdurrahman**, **II. Hakem** gibi büyük hükümdarlar gördü. Parlak devirler yaşadı. Kurtuba Câmii gibi âbideler, Medînetü'z-Zehrâ gibi saraylar yapıldı. Doğu'da Bağdat, Batı'da Kurtuba, Dünya yüzünde İslâm medeniyetinin gözler kamaştırıcı merkezleri hâlini aldı. Kurtuba'da kadınlardan bile âlimler, şâirler, muallimeler yetişti. Bu parlaklık sekizinci yüzyıldan on birinci yüzyıla kadar sürdü. (1031)

Fakat daha sonra Endülüs Emevî Devleti de çeşitli sebeplerle çöktü. Önce iç isyanlar baş gösterdi. Son zamanlarda on bir vilâyet birden ayaklandı ve istiklâlini ilân ettiler. Endülüs Emevî saltanatı parçalandı. **"Tevâif-i mülûk"** adıyla on bir hükümete ayrıldı. İşte yıkılışın başlıca sebebi bu parçalanma olmuştur."

Sözün burasında Padişah sordu:

"-Vak'anüvist Efendi!.. Bu parçalanmanın sebebi neydi?"

Peçevî İbrahim Efendi cevap verdi:

"- Ne olacak hünkârım!.. Her yerde olduğu gibi beşerî ihtiraslarla baş olma dâvâsı!.."

Sultan II. Selim:

"-Belî (evet), devam et!.." dedi.

Peçevî İbrahim Efendi, bundan sonrasının aynen Selçuklulardan sonra Anadolu'da teşekkül eden **"tevaif-i mülûk"**ün birbirleri ile giriştikleri iktidar kavgasına benzer mâcerayı hikâye ettikten sonra:

"Ülkenin kuzeyindeki Astorya Dağları'na çekilmiş olan Hıristiyanlar, Müslümanlar arasındaki bu ihtilâflardan istifade ile **"Astorya Krallığı"** adıyla bir devlet kurdular. Daha sonra da Aragon, Navar ve Portekiz gibi krallıklar teşekkül etti. Bu gelişmeler karşısında tevâif-i mülûk adını alan ufak ufak Endülüs emirlikleri birleşerek Hıristiyanlara karşı cephe birliği yapacakları yerde, her biri diğerini ortadan kaldırarak bütün Endülüs'e hâkim olmak sevdasına kapıldılar. Hattâ zaman zaman Hıristiyan hükûmetlerden bile yardım dilenecek kadar aşağılaştılar. Hıristiyanlar da bunu fırsat bildiler. Zaman zaman Müslüman hükûmetlerin kâh biriyle, kâh diğeriyle birleşerek kendi sınırlarını Müslümanlar'ın zararına olarak genişletmeye giriştiler.

Tevâif-i mülûkten en sonra kalan **"Benî Ahmer Devleti"**, 1492 yılına kadar iki yüz elli sene daha ayakta kalabildi. Fakat benzer sebeplerle nihâyet o da yıkıldı.

Son Benî Ahmer hükümdarı **Abdullah es-Sagîr**'in elinde, sadece Gırnata kalmıştı. Onu da Aragon Kralı **Ferdinand** kuşatmış, bu kuşatma tam dokuz ay sürmüştü. Şehirde açlık baş gösterince, bir milyon

nüfuslu Gırnata on bin kişilik bir kuvvetle şehri kuşatan **Ferdinand**'a sonradan hiç birine riâyet edilmeyecek olan şartlarla teslim oldu (1492).

Güyâ Müslümanların mallarına, canlarına, ırzlarına taarruz edilmeyecek, kaçanlar mallarını satabilecekler, oturanlar üç sene vergi vermeyeceklerdi. Câmilere, medreselere, vakıflara dokunulmayacak, mezheb hürriyeti, cemaat işlerinde serbestî sağlanacak, şer'î mahkemeler devam edecekti.

Heyhât!.. Bu vaatler, daha anlaşmanın mürekkebi kurumadan unutularak akla hayale gelmedik bir mezâlim yapılmıştır. **Ebû Abdillah es-Sagîr**, halkın ayaklanmasından korktuğu için teslim müddeti bitmeden şehri teslime mecbur oldu. Annesi **Âişe** ile memlekete vedâ ederek dağ yolunu tuttu. Gırnata yanındaki bir tepeye çıktı. Son defa olarak Gırnata'ya melûl melûl baktı. Vaktiyle zengin ve mağrur Gırnata'nın şimdi perişan bir hâlde düşman ellerinde kaldığını görünce:

«-Allâhu Ekber!» diyerek bir âh çekti.

Gözlerinden nedâmet yaşları döküldü. Teessüründen ağlamağa başladı. İşte o zaman yanında bulunan anası **Âişe**, ona:

«-Ağla hâin, ağla!.. Erkek gibi vatanını korumaya muktedir olmayan hamiyetsizlere, kadın gibi ağlamak yaraşır. Ağla, namussuz alçak!..» deyince **Ebû Abdullah**, anasına döndü:

«-Ey vâlide, bu felâketlerin benim başıma ve halkın başına gelmesine birinci sebep sen iken, şimdi beni tahkir eden de yine sen oluyorsun. Eğer senin bu sözü söyleyeceğini önce bilseydim, vücudumu Gırnata toprağına gömünceye kadar uğraşırdım.» diye karşılık verdi."

Bundan sonra tâ **Veli Bâyezid** zamanından başla-

yarak Osmanlı Devleti'nin Endülüs Müslümanlarına yaptığı yardımları hülâsa eden **Peçevî İbrahim Efendi,** sözlerini bitirip de Dîvan dağıldığı zaman başta Padişah olmak üzere bütün Paşalar Endülüs'teki bu son mukavemet hareketine yardım ve müdâhale hususunda müttefiktiler. Fakat Dîvan'da olup bitenleri uzaktan dikkatle takip eden ve Kıbrıs Kralı olma hayalleri peşinde koşan Yahudi **Yasef Nassi,** derhal harekete geçti ve başta Padişah olmak üzere pek çok kimsenin fikrini çeldi.

O'nun müessiriyeti ile iki gün sonra **II. Selim,** yeniden Dîvan'ın toplanmasını emretti. Endülüs heyeti, İspanya'ya bir müdahale kararı beklerken, bu defa toplanan Dîvan'da **II. Selim,** ilk önce Kıbrıslı korsanlar hakkında kendisine ulaşan raporlardaki bilgileri hülâsaten anlattıktan sonra:

"-Bu eşkıyâ yuvasını dağıtmakta geç kaldık!.." dedi ve **Sokollu Mehmed Paşa**'ya dönerek:

"-Merhum pederimizden bize bir yadigâr olan sizin dirâyet ve ehliyetinize îtimad edip, **"Yemen İsyanı"** vesâir gâileler sebebiyle bu işi geciktirmenize rızâ gösterdik. Fakat artık bıçak kemiğe dayanmıştır. Bu işi daha fazla geciktirmeye rızâm yoktur." sözleri ile gündemi belirledi.

Sokollu Mehmed Paşa, mert tabiatlı bir insandı. Muhatabı kim olursa olsun, doğru bildiğini söylemekten aslâ çekinmezdi. Bu sebeple:

"- Hünkârım!.." dedi "Bir evvelki Dîvan toplantısında Endülüs heyetini dinledik. İspanya'da Müslümanlar'a karşı icrâ edilen fecî zulümler hakkında bilgi edindik. Hepimiz kanlı gözyaşları döktük. O heyet, bu hususta bir karar vererek bu son mukavemete yardımcı olmanızı beklerken aramızda bir sulh anlaşması bulunan

Venedik'e karşı sefer tertibi kanaatimce doğru olmaz!.."

Gerçekten **II. Selim**'in cülûsunu tebrik için gelen heyetlerden biri de Venedik heyeti idi. Onlarla bir sulh akdi yapılmıştı ki, müddeti henüz devam ediyordu.

Padişah:

"-O sulh muâhedesi, Venedik toprağı olan Kıbrıs'ta yuvalanan korsanların tecâvüzleri ile, onlar tarafından bozulmuş değil midir?" deyince **Sokollu**:

"-Evet, öyle kabul edilebilir hünkârım. Fakat Kıbrıs bekleyebilir, ama Endülüs bekleyemez. Endülüs'e müdâhale için bu son şanstır!.." deyince Padişah:

"-Paşa!.." dedi "Sen, galiba bu Kıbrıs'ın fethine muârızsın. Buna lüzum görmüyorsun!.."

Sokollu Mehmed Paşa cevap verdi:

"-Hâşâ efendimiz!.. Bilâkis buna çok taraftarım. İtirazım, sırf bunun zamanlamasınadır. Onu da İspanya Seferi'nden sonra hallederiz."

Padişah kararlıydı. Çünkü kafasına **"Kıbrıs Kralı"** olmayı koyan kayınpederi **Yasef Nassi** tarafından -âdeta- şartlandırılmıştı. Bu sebeple:

"-İspanya'ya müdahaleyi Kıbrıs'tan sonraya bırakalım!.." dedi.

Sokollu Mehmed Paşa, Padişahın bu kararlığını görünce sustu. Bundan sonra başta **Piyâle Paşa** ile **Lala Mustafa Paşa** olmak üzere diğer bütün paşalar söz alarak hepsi de Padişahın fikrini te'yid eder mâhiyette söz söylediler.

Bunun sebebi, sadece Padişaha dalkavukluk değildi. Onlar, **Sokollu Mehmed Paşa**'nın -âdeta- bir hükümdar gibi hâkim-i mutlak kesilmesinden rahatsızdılar. Ayrıca onun, bütün akrabalarını İstanbul'a getirterek onların her birinin devlette çok mühim mevkilere

geçirilmiş olmasına da infiâl (kızgınlık) duymaktaydılar. Onlara göre, Devlet-i Âliye -âdeta- **Sokollu** âilesinin gizli bir hegemonyası altındaydı. Böyle bir hisse kapılmakta pek de haksız sayılmazlardı. Fakat **Sokollu**'nun akrabaları işgal ettikleri makamları, bir adam kayırma sonucunda değil, liyâkatlerini ispat ederek elde etmişlerdi. Bunlar:

1-**Bodur Hasan Paşa**:

Sokollu Mehmed Paşa'ya intisab sâyesinde Van, Bağdat, Mısır, Şam Beylerbeyi olmuştu. Gayet muktedir bir devlet adamı idi.

2-**Derviş Ali Paşa**:

Levent iken **Mehmed Paşa**'ya intisab sâyesinde Basra ve Bağdat vâlisi olmuştu.

3-**Muharrem Çelebi**:

Temeşvar defterdarıydı. Daha sonra Göleli olduğu için Göle sancağına vâli olmuştu.

4-Ferhad Paşa:

Sokollu'nun amcazâdesiydi. İlk zamanlarda ulûfecibaşıydı. Daha sonra Budin Beylerbeyliği'ne kadar yükselmişti.

5-Derviş Paşa:

Bu da **Sokollu**'nun amcazâdesiydi. Gâyet yiğitti. Binicilikte ustaydı. Şam ve Halep binicileri ata binmeyi ondan öğrenirlerdi. Cömertliği ünlüydü.

6-Lala Kara Mustafa Paşa:

Bosna'dan devşirilmişti. **Sokollu**'nun âilesinden idi. Birçok vazifeden sonra Padişaha lala oldu. Konya'da şehzâdeler cenginde **Sultan II. Selim**'e çok yardım etmişti.

7-Hüsrev Paşa:

Lala Kara Mustafa Paşa'nın küçük kardeşiydi.

Rumeli Beylerbeyi oldu. İkinci vezirlik makamına kadar yükseldi.

8-Mehmed Paşa:

Lala Mustafa Paşa'nın oğluydu. **Kansu Gavri**'nin kızından Dünya'ya gelmişti. Otuz yaşında mîr-i mîran iken vefat etmişti.

9-Kurt Bey:

Hüsrev Paşa'nın oğluydu. Amcası **Mustafa Paşa**'nın lala olması sebebiyle Padişah musahibi olmuştu.

10-Cafer Paşa:

Sokollu'nun damadıydı. Zigetvar Seferi'nde silâhtardı. Kapıcıbaşılıktan yeniçeri ağası olmuştu.

11-Mustafa Paşa:

Sokollu'nun amcazâdesiydi. **Sultan II. Selim** devrinde vezirliğe yükseldi. On üç yıl Budin Beylerbeyliği'nde kalmış ve Budin'i ılıcalar ve câmilerle ihyâ etmiştir.

12-Hasan Paşa:

Sokollu'nun oğluydu. Bağdat'ta Padişah gibi Cum'a selâmlığına çıkardı. **Sokollu** bunu işitti. Derhal **Sultan II. Selim**'e arz etti. Oğlunun azlini istedi.

Padişah:

"-Yok, azlolunmasın, amma ol değme işleri kaldırsun" dedi.

13-Lala Mehmed Paşa,

Sokollu sülâlesindendi. Yeniçeri ağalığından yetişme idi.

14-Feridun Bey:

Sokollu Mehmed Paşa'nın kâtibiydi. O'nun bütün sırlarına vâkıftı. Devrin seçkin nişancılarındandı.

Sokollu, bütün bu zâtları önemli memuriyetler-

de kullanırdı. O çeşitli vazifelerde devlete hizmet eden ricâle haset etmezdi. Bütün düşüncesi, devletin şerefini yükseltmek, askerî ve siyâsî kudretini artırmaktı. Bunun temini için hiçbir fedakârlıktan geri durmazdı. Osmanlı tarihinde nâmı **Sokollu** derecesinde yüksek bir zekâ, samimî bir fedakârlık gösteren bir başka sadrazam yoktur. O'nun âilesi, **Kanûnî** ve **II. Selim** zamanlarında Osmanlı Hânedânı'nın erkânı sırasına girmiş ve devlete sayısız hizmetler etmiştir.

Fakat bu durum **Sokollu Mehmed Paşa**'ya karşı sâir devlet adamlarında bir hasede yol açmış ve biraz da bu sebeple o Dîvan toplantısından Endülüs'e müdâhale yerine **"Kıbrıs Seferi"** kararı çıkmıştır.

O derecede ki, meşhur **Ebussuud Efendi** bile **Yasef Nassi**'nin te'siriyle Kıbrıs Seferi için taleb edilen fetvâyı hiç tereddüt etmeden yazıp vermiştir. Sonradan **Sokollu Mehmed Paşa**, O'nu, **Yasef Nassi**'nin emel ve faaliyetlerinden haberdar edince pek pişman olduysa da artık iş işten geçmiş bulunuyordu.

Hele Kıbrıs'ın fethinden sonra müttefik Haçlı Donanması, İnebahtı Limanı'nda bir baskın yapıp da, Endülüs'e yardımın imkânsız hâle geldiğini görünce pişmanlığı bir kat daha artmıştır.

Dirayetli Sadrazam **Sokollu Mehmed Paşa**, **"âcil"** diyerek öne almak istediği **"Endülüs Müslümanlarına yardım"** ve bu maksatla İspanya Seferi de O'nun **"sed çekilen dâhiyâne emeller"**inden biri olarak tarihin derinliklerine gömülmüştür. O dirâyetli Sadrazam, hâlâ, İnebahtı (Lepanto) fâciasından sonra hissiyatını yoklamak için ziyaretine gelen Venedik Elçisi'ne verdiği şu cevapla hatırlanmaktadır:

"-Siz bizim donanmamızı mahvetmekle sa-

kalımızı traş ettiniz. Biz ise, Kıbrıs'ı almakla sizin kolunuzu kestik. Kesilen kol, yerine gelmez. Fakat traş edilen sakal, daha gür biter. Unutmayınız ki; bu devlet, gemilerinin yelkenlerini atlastan, halatlarının iplerini sırmadan ve lengerlerini altından yaptıracak kadar zengindir!.."

Sokollu Mehmed Paşa, Don ve Volga Nehirlerini birleştirerek Türkistan'a ulaşmak ve Endülüs Müslümanlarının müstevlî (istilacı) Hıristiyanlara karşı son mukavemet hareketine yardımcı olmak gibi iki dâhiyane emelinin siyâsî rekabet sâikiyle engellenmesinden dolayı küsüp bir kenara çekilmedi. O büyük projelerin adamıydı. Kendine bir başka dâhiyâne hedef seçti. **Süveyş Kanalı'nı açarak Kızıldeniz'le Akdeniz'i birleştirmek!...**

Bu proje gerçekleştirildiği takdirde Uzakdoğu'da Portekizliler'le bu yüzyılın başından beri süre gelen mücâdelede başarı şansı pek fazla artmış olacaktı. Çünkü Akdeniz'deki Osmanlı Donanması'nın gerekli görüldüğü her ân Süveyş'e geçip Hind Okyanusu'na açılması kolaylaşmış olacaktı.

Ne yazık ki, bu dâhiyâne emel de Yahudi **Yasef Nassi** tarafından engellendi. Zira O, Kıbrıs'ın Fethi'ne rağmen umduğu krallığının **Sokollu Mehmed Paşa**'nın muhalefeti sebebiyle gerçekleşemediğini düşünüyor ve O'na diş biliyordu. Hatta Kanlıca'daki yalısının kapısına astığı **"Kıbrıs Kralı Yasef Nassi"** yazılı tabelanın, hükümetçe indirtilmiş olmasını da O'ndan biliyordu.

Damadı **Sultan II. Selim**'i avucunun içine almış olan **Yasef Nassi**, **Sokollu Mehmed Paşa**'nın her tasavvuru aleyhine bir kampanya başlatarak hem Padişahı ve hem de diğer devlet ricâlini, O'na karşı kışkırt-

maktan bir ân bile geri kalmıyordu.

"Süveyş Kanalı Projesi" de O'nun muhalefetinin kurbanı oldu. **Yasef Nassi**, ne yapıp etti ve damadını bu işin imkânsız dercede güç ve mümkün olsa da çok masraflı bir iş olduğuna inandırdı. Bu yüzden **Sokollu Mehmed Paşa**, **Sultan II. Selim**'e defaatle müracaat ettiği hâlde O'ndan bir izin koparamadı.

Hâlbuki bundan ümitvar olan **Sokollu Mehmed Paşa**, Mısır Beylerbeyi'ne bir ferman yazılmasını ve bu fermanla toprak yapısı, mesâfenin uzunluğu gibi bazı hususların tespiti istenmişti (1568).

Sonradan **Yasef Nassi**'nin te'siriyle **Sultan II. Selim** fikir değiştirmiş ve bu çok güvendiği ve saltanatı boyunca değiştirmeyi aklına bile getirmediği dirâyetli Sadrazam'ın tekrarlayıp durduğu bu dâhiyâne emelin gerçekleşmesi için gerekli olan müsâadeyi vermemişti.

Böylece bu proje de O'nun önüne **"sed çekilen dâhiyâne emeller"**inden biri olarak kaldı.

-VII-
MES'ÛD BİR SON: ŞEHÂDET

Sokollu Mehmed Paşa, sırf zamanlamasına muhâlif olduğu Kıbrıs Seferi için gece gündüz hazırlık yapıp harekete geçti. Sözünü dinletemedi diye darılıp gücenmedi. **Lala Mustafa Paşa**'yı serdar tayin eyledi. **Piyale Paşa** ile **Kaptan Ali Paşa**'ları donanmaya memur etti.

Dört yüz civarında gemi ile harekete geçilip Kıbrıs önüne gelindi. (Temmuz 1570) Karaya asker çıkartılıp önce Lefkoşa Kalesi kuşatıldı. Elli bir günde burası fethedildi. Magosa Kalesi ise, kuşatma altındayken kış bastırmış olmasına rağmen kale fethedildi. Sonra donanma İstanbul'a döndü. **Lala Mustafa Paşa**, Lefkoşa'yı üs edinip kara harekâtına devam etti.

Lâkin **Sokollu Mehmed Paşa**'nın korktuğu başına geldi. Papa'nın teşvikiyle İspanya ve Venedik kuvvetli bir donanma hazırlayarak harekete geçtiler. Bu sırada **Lala Mustafa Paşa** kara harekâtı ile Kıbrıs'ın fethini tamamlamaya çalışıyordu. **Sokollu**, bu durumda donanmanın İstanbul'da bulunmasını doğru bulmadı. Donanmayı tekrar Kıbrıs'a sevk etti.

Adayı çepeçevre kuşatıp fethin tamamlanmasını temin eden donanma, Ağustos 1571'de Ege Adalarına döndü. Preveze Limanı'na gelip İnebahtı'da düşman donanmasını beklemeye koyuldu. Kaptanların müşâveresi sonunda İnebahtı Limanı'nda otururken kâfir gelirse, cenk ederiz, diye karar alındı.

Nihayet düşman donanması açık denizde belirdi. Kaptan Paşa, düşman donanmasını görünce derhal hücum emri verdi. İnebahtı'da müthiş bir çarpışma oldu. **Kaptan Ali Paşa** şehid ve oğulları esir oldu.

Donanmanın büyük bir kısmında asker, bu felâketi görünce karaya döküldü. **Pertev Paşa** da karaya çıktı, güç hâl ile kendini kurtarabildi. (8 Kasım 1571)

Uluç Ali Paşa yirmi pâre gemi ile düşmanın birkaç gemisini parçaladı. Düşman tarafından birdenbire bir rüzgâr çıktı, bu rüzgâr, **Uluç Ali Paşa**'nın işine yaradı. Düşmandan bir-iki gemi aldığı gibi, ona bir çöp bile kaptırmadı. Vazifesini hakkıyla yapmış olarak İstanbul'a döndü. Fakat netice olarak Osmanlı donanmasının büyük bir kısmı imhâ edilmiş oldu. Tarihteki meşhur **"İnebahtı Hezimeti"** budur.

Sultan II. Selim, o sırada İstanbul'dan Edirne'ye hareket etmişti. Edirne'ye geldiği zaman, donanmanın büyük bir mağlûbiyete düçar olduğu haberini aldı ve çok müteessir oldu. O sırada **Uluç Ali Paşa** İstanbul'a geldi. **Sultan II. Selim**, O'nu taltif edip kaptanlık vazifesini verdi ve:

"-Bundan böyle O'na hiç kimse **Uluç Ali** demesin, **Kılıç Ali** denilsin." diye emretti.

Uluç Ali Paşa, bundan böyle **Kılıç Ali Paşa** diye anılır oldu.

Sokollu Mehmed Paşa, düşmandan **"İnebahtı**

Bozgunu"nun intikamını almaya kararlıydı. Hissiyâtını yoklamak için gelen Venedik elçisine dediği gibi çok kısa bir müddet zarfında (yüz yirmi gün sonra) iki yüzden fazla gemiyi inşa edip donatarak deryaya saldı.

Bu donanmanın amiralliğine de **Kılıç Ali Paşa**'yı memur etti. Gerçi düşman donanması, yine de Türk donanmasından sayıca üstündü. Fakat disiplin ve manevra kabiliyeti bakımından Osmanlı donanması ile mukayese bile edilemezdi. Çünkü düşman donanmasında kumandanlar arasında otorite ihtilâfı vardı.

Kılıç Ali Paşa, düşman donanması ile Serigo Adası önünde iki defa karşılaştı, iki defasında da hiçbir nitece hâsıl olmadı.

Kılıç Ali Paşa donanma ile Modon ve Navarin'e çekildi. Müttefikler, Serigo Adası önünde beklediler. **Kılıç Ali Paşa**, donanmayı yeniden tehlikeye düçar etmek istemedi. Düşmanın kâmilen imha ettim zannında bulunduğu kuvvetin, hâlâ zinde ve muharebeye kabiliyetli bir hâlde bulunduğunu ispat etti. Gemilerini peşine takarak İstanbul'a doğru geri çekildi. (1572-1573)

Sokollu Mehmed Paşa ise Venedik'le barış yapmayı arzu ediyordu. Bu barışın devletin menfaatine olacağından emindi. Müttefikler arasında ayrılık-gayrılık kavgası başlamıştı. **Sokollu** bu durumdan istifade ile Venedik'le çok avantajlı bir sulh anlaşmasını temin etti. O kadar ki, Venedikliler Kıbrıs Seferi'nin masraflarını telâfi için üç sene zarfında Osmanlı'ya üç yüz bin düka altını vermeyi bile kabul ettiler.

Tâ **Kânunî Sultan Süleyman** zamanından beri kuzeyde Lehistan (Polonya), batıda ise Fransa, Osmanlı himayesi altında idi. **Sokollu Mehmed Paşa** bu iki ülke ile olan münâsebeti aynen devam ettirdi.

Bu sırada Fransa'da **"Sen Bartelemeo Katliâmı"** dolayısıyla dînî bir karışıklık yaşanıyordu. Bu yüzden Papalık ve İspanya, Fransa'ya diş biliyordu. Almanya ise, Fransa'nın ezelî rakibi idi. Fransa Kralı **Dokuzuncu Şarl**, İnebahtı Bozgunu'na sebep olan Papa ile Venediklilerin müttefiki olan İspanya'ya karşı Osmanlı'dan yardım taleb etti. **Sokollu Mehmed Paşa**, bu talebi kabul ederek donanmanın bir parçasını, Fransa'nın bekçiliğini yapmak üzere Tulon Limanı'na gönderdi.

Bu sırada Lehistan Kralı **Sigismund**'un vâris bırakmadan ölmesi (1573) de bu Osmanlı-Fransız beraberliğini takviye eden bir âmil oldu. Şöyle ki:

Lehistan Krallığını üç hükümdar ele geçirmeye kalkışmıştı ki, bunlar, Rus Çarı **Korkunç İvan**, Avusturya Kralı **Maksimilyen** ve Fransa Kralı **Dokuzuncu Şarl** idi.

Sokollu Mehmed Paşa, Lehistan'a Osmanlı düşmanı birinin kral seçilmesini engellemek için dehşetli bir diplomatik faaliyet yürüttü. **Sultan II. Selim**'in ağzından Rus Çarı'na tehdid dolu bir nâme göndertti.

Rus Çarı, bu tehditlere aldırış etmeyerek emeline ulaşmak için Lehistan'a asker bile sevk etti. **Sokollu Mehmed Paşa**, buna karşı Kırım Hanı ve Boğdan Voyvodası'na askerî mukabele için emirler gönderdi. Bununla Lehistan'a Türk dostu bir kral seçilebilmesi için gerekirse kuvvet kullanımından bile çekinilmeyeceğini göstermiş oldu.

Habsburg Hânedânı'ndan olan Avusturya İmparatoru **Maksimilyen**'in de Lehistan Krallığına tâlip olmasıyla O'nun ezelî rakibi Fransa'da da reaksiyon olarak bu hususta bir arzu uyandı. Onlar da Lehistan'da kendilerinden birinin kral olmasını istemeye başladılar.

Zira Fransızlar, Lehistan tacının Avusturya Hânedânı'na geçmesine tahammül edemezlerdi. **Maksimilyen**, Lehistan hakkında pek şiddetli fikirler besliyordu. O'nun düşüncesine göre, bu rekabetlere engel olmak için yegâne çare, Lehistan'ı ortadan kaldırarak, rekabetlerin sebebini izâle etmekti. Lehistan ortadan kaldırıldıktan sonra da diğer devletlerle birlikte Türkleri Rumeli'nden büsbütün söküp atmak istiyordu. O devirde (1573) yazılan protokolde bu fikir açıkça ifade edilerek:

"İmparatorun arzusu, krallığın (yani Lehistan'ın) taksim edilmesidir. Lehistan tâcı imparatora, Litvanya büyük prensliği Moskof Çarı'na verilmeli, her ikisi de Türkiye hükümdarına ve Tatar beylerine karşı birleşmelidir." deniliyordu.

İşte tam bu sırada Fransa Kralı **Dokuzuncu Şarl**'ın annesi **Katerin Dömediçi**, Lehistan'a **oğlu Hanri Dö-Valova**'yı kral yapmak arzusuyla ortaya çıktı. Bu maksadla Valans Piskoposu **Mon Luk**'u Lehistan diyet meclisine gönderdi. Maksadı, oğlu için onları ikna etmekti. **Mon Luk**, muhaliflerinin hataları ve müthiş bir propaganda sayesinde herkesi buna ikna etmeye muvaffak oldu.

Lehistan'da nâfiz bir Protestan kitle vardı. Bunlar, Sen Bartelemi fâciasında pek çok Protestan'ın katledilmiş olmasından dolayı Fransızlar'dan nefret ediyorlardı. **Mon Luk**, ne yapıp yaptı ise, onları ikna etti. Bu maksadla Lehlilerin bütün şartlarını kabul etti. Fransız Kral, katolik olduğu cihetle mezhep hürriyeti için Lehlilere kat'î bir teminat verdi ve bu sûretle **Dokuzuncu Şarl**'ın kardeşi **Henri Dö Valova**'nın Lehistan krallığına seçilmesini Lehlilere kabul ettirmeyi başardı. Fakat

tek başına bu kâfi değildi. Bunu Osmanlı'nın de tasvip etmesi lâzımdı. Fransızlar, İstanbul'daki memurları vasıtasıyla buna da muvaffak oldular.

Ruslar'la Avusturyalılar'ın emellerine engel olmak, **Sokollu Mehmed Paşa** için yeterliydi. **Sokollu**, Leh bey ve piskoposlarına gönderdiği hükümde:

"Fransa Padişahı'nın karındaşı, vilâyet-i mezbûreye kral nasb olunmak evlâ ve münâsip görülmüştür." diyerek tasvibini bildirdi.

Bu seçim üzerine, Rus Çarı **Korkunç İvan**'ın ve Avusturya İmparatoru **Maksimilyen**'in ümitleri suya düştü. Fakat Osmanlı'ya rağmen herhangi bir harekete cesaret edemediler.

Sadece Boğdan Voyvodası **Yuan**, isyana cür'et edebildi ise de yeni Lehistan Kralı'nın desteği ile, O da kısa zamanda tepelendi.

Sultan II. Selim'in cülûsu esnasında Avusturya ile sekiz senelik bir sulh anlaşması imzalanmıştı. Fakat sekiz sene çabuk geçti. Avusturyalılar anlaşmayı yenilemek istediklerinden dolayı **Sultan II. Selim**'in son zamanlarında birçok hediye göndererek maksatlarına ulaşmak istiyorlardı. Bununla beraber, serhad boylarında çatışmalar da sürüp gidiyordu.

1574 yılında Avusturyalılar, öteden beri gönderdikleri hediyeleri bu defa **Mirkoviç** adında bir elçi ile göndermişlerdi. Elçi, **Sokollu Mehmed Paşa** ile birlikte bir de Nakşa Beyi **Yasef Nassi**'ye de bir îtimadnâme getirmişti. **Sokollu** bunu işitince şaşırdı ve:

"-İmparatorun bir Yahudi'ye kâğıt yazması, şâyân-ı hayrettir. Bu herif, Nakşa Beyi değildir, şarap öşrünün mültezimidir. Hattâ Venediklilerin işlerine de karışır. Zaten onlar da **Baltacı** mâkulesi ve kendi gibi

Yahudidirler!.." dedi.

Uzun müzâkereler ve karşılıklı notalar teâtisinden sonra Avusturya sulhu yenilendi. Fakat bu müddet zarfında **Sokollu Mehmed Paşa**, Avusturya elçisini sıkı bir sûrette göz hapsinde tuttu. Hattâ O'nun sokağa atla çıkmasına bile müsaade etmedi.

Sokollu Mehmed Paşa, Avusturya meselesini bu sûretle hâllederken, Kuzey Afrika'da Halku'l-vad ve Tunus, güçlü kaptanlar tarafından fetholunuyordu. **Kılıç Ali Paşa**, Akdeniz'de **Gâzi Hayreddin**'in yerini bihakkın doldurmuştu.

Bu kadar parlak başarılara rağmen **Sokollu Mehmed Paşa** endişeliydi. Zira **Sultan II. Selim**, saltanatının bu sekizinci yılında rahatsızlanmıştı ve bir türlü iyileyemiyordu.

Sultan II. Selim bir gün hamamda ayağı kayarak bir yanı üzerine düşmüş ve bir tarafı mosmor olmuştu. Ağalar, Padişahı kaldırıp hareme götürmüş ve hemen hekimbaşıyı çağırmışlardı. Alınan tedbirler hiçbir fayda vermemiş, ateşi gittikçe artmıştı. Nihayet Ramazan'ın ilk günü, güneş doğarken bu hastalıktan vefât etti (15 Aralık 1574).

Sultan II. Selim vefât ettiğinde elli iki yaşında idi. Dokuz çocuğu Dünya'ya gelmişti. Vefâtında **Şehzâde Murat** ile beraber altı şehzâdesi vardı.

Sultan II. Selim orta boylu, yüksek alınlı, ince kaşlı, gök elâ gözlü, sarıya yakın kumral sakallıydı.

Vefatından az önce içkiye tövbe etmiş, fakat bu işte geç kalmıştı. Hekimler vücudunun alkole alışkın olmasından dolayı böyle âniden vazgeçmesinin doğru olmayacağını söyleyerek içmesine tavsiye ettikleri hâlde, tövbesini bozmayarak ölmeyi tercih etti. Cesedi,

Şehzâde Murad, sancakbeyi olduğu Manisa'dan gelinceye kadar buzlukta saklandı.

Babasının ölümünden az evvel **Şehzâde Murad** bir rüyâ görmüş, bunu mâiyetindeki hocalardan **Şeyh Şücâ**'ya tâbir ettirmişti. Tâbir, O'nun çok yakın bir zamanda tahta geçeceği şeklinde idi.

Sokollu Mehmed Paşa'nın gönderdiği ulak, O'na babasının öldüğünü ve tahta geçmek üzere İstanbul'a çağrıldığını bildirince, **Şeyh Şücâ**'yı ihsanlara gark etti. Babası, Yahudi **Yasef Nassi**'nin uğursuz tesiri altında kaldığı gibi, Osmanlı tahtında **Sultan III. Murad** adıyla tam yirmi bir sene (1574-1595) hüküm sürecek olan **Şehzâde Murad** da bu ahlâksız adamın gölgesi altında kalacaktı.

Sultan II. Selim'in karısı **Nurbânû Sultan** gibi, O'nun da şehzâdeliğinde evlendiği **Safiye Sultan** adındaki karısı da saray entrikaları ile şöhret bulacaktı. Venedikli **Bafo** adındaki bu kadın, Adriyatik Denizi'nde Türk korsanları tarafından esir alınmış ve **Şehzâde Murad**'a câriye olarak sunulmuştu.

Sür'atle Mudanya'ya gelen **Şehzade Murad**, beraberindeki **Hoca Saadeddin Efendi** ve **Tiryaki Hasan Paşa** ile birlikte bulabildiği bir buz kayığı ile fırtınalı bir havada tehlikeli bir yolculukla İstanbul'a ulaştı.

O zamanlar Keşiş Dağı (Uludağ)'ndan saraya buz taşıyan kayıklar vardı. Böyle bir kayıkla Marmara'yı geçen **III. Murad**'ın ilk icraatı, beş mâsum kardeşini fetva almaksızın cellâda havale etmek oldu. Bunların en büyüğü, yirmi yaşında idi. Hâlbuki **"Fâtih Kanunnamesi"**nin padişahlara tanıdığı bu salâhiyet, **"evlât"** ve **"kardeşler"**in isyan etmesi veya böyle bir ihtimalin kuvvetle muhtemel olması şartıyla idi. Bir de

ÜÇÜNCÜ MURAD

mutlaka fetvâ alınması gerekirdi. Bu, sadece hudutları genişleyen devletin iç ihtilâflara sürüklenip parçalanmasını önlemek için ittihaz edilmiş bir tedbir olduğu hâlde, **Sultan III. Murad**'ın bu keyfî tatbikatı hayra alâmet değildi.

Şeyh Şücâ ve **Safiye Sultan**'ın mevcûdiyetine ilâveten beş mâsum şehzadenin analarının feryadına aldırış edilmeyerek boğdurulması, artık devlette işlerin eskisi gibi yürümeyeceğinin işaretleri idi.

Daha o gece, **Sokollu Mehmed Paşa**'yı yanına çağıran yeni Padişah:

"-Hayatta başka kardeşlerim varken, onlardan birini değil de beni babamın ölümünden haberdar edip çağırdığın için sana çok teşekkür ederim. Bu hizmetini hiçbir zaman unutmayacağım." dedi ve O'nun sadrazamlıkta devam edeceğini bildirdi.

Fakat **Sokollu Mehmed Paşa**'nın sıkıntısı, sadece bu şehvet düşkünü olup yüz iki evlât sahibi olacak olan padişah değildi. Sadrazamlığının uzun bir süre devam etmesi sebebiyle bu makamda gözü olan devlet ricâli de O'nun aleyhine âdeta ittifak etmiş bulunuyorlardı.

Gerçekten bunlar, Padişahı avuçlarının içine alarak **Sokollu Mehmed Paşa**'nın ekibini bertaraf ettirdiler. Önce **Feridun Bey**'i azlettirip sürdürdüler, daha sonra da kethüdâsını katlettirdiler. **Ferhad Ağa**'yı Budin'e gönderttiler, bununla iktifâ etmeyerek devleti bunca hizmetler etmiş olan **Mustafa Paşa**'yı katlettirdiler. Hâlbuki beylerbeyiler içinde **Mustafa Paşa** değerinde bir başka kimse yoktu. **Mustafa Paşa**'nın hiçbir kusuru bulunmuyordu. Yegâne kabahati, **Sokollu Mehmed Paşa**'nın amcazâdesi olmasıydı. Fakat **Sokollu Mehmed Paşa**'ya rakip ve muhâlif ekibin başı olan **Şemsi**

Paşa için, Osmanoğulları'na hizmet eden her değerli ve namuslu vezirin ortadan kaldırılması lâzımdı.

Bu menfî icraatlerde başı çeken **Şemsi Paşa**, aslen Çandaroğulları ailesinden gelen birisiydi. O, âdeta Osmanlı'dan ecdâdının intikamını almak peşinde koşuyordu. Padişaha bile rüşvet vererek bu mel'aneti devlette başlatmış olmakla iftihar ediyordu.

Aziller ve tâyinler, hep **Şemsi Paşa** ve O'nun gibi **Sokollu Mehmed Paşa** aleyhtarlarının elinde idi. Bunların cinâyetleri saymakla bitmez!.. Kıbrıs'a emir gönderildi, **Sokollu Mehmed Paşa**'nın yetiştirmelerinden **Arap Ahmed Paşa** fecî bir sûrette katlettirildi, cesedi parça parça ettirildi.

Bu kadarla da kalmadılar. **Şemsi Paşa** ile ittifak hâlinde bulunun Defterdar **Üveys Paşa**, önce **Sokollu Mehmed Paşa**'nın ağalarından başlayarak, O'nun on dokuz ağasının zeâmetlerini **"havâss-ı hümâyuna lâyıktır"** diye haslar, yani Padişah'a âid olanlar arasına kaydettirdi.

Kezâ, **Hüsrev Paşa** kethüdasıyla **Sinan Ağa**'nın ikişer yüz bin akçelik zeâmetlerini de kırkar ellişer yük tutar diye havâss-ı hümayuna kattırdı. Hepsini hizmetlerinden çıkarttı. Kendilerine hâsılatsız ve yazılarına tahammülü olmayan timarlar verdirdi.

Sokollu Mehmed Paşa, **Sultan III. Murad** zamanındaki bu müthiş düşmanlıklara rağmen devletin **Kânunî Sultan Süleyman** zamanındaki ihtişamını muhafaza etmek gayretinden aslâ geri kalmadı. Devletin sevkedildiği fecî âkıbeti görerek bu kendisini bıktırıp usandırarak sadâretten ayrılmaya mecbur etmeye çalışan zorbaların çirkin düşmanlıklarına karşı dindarâne bir tevekkülle karşı koyup yoluna devam etti.

Memleketin her tarafından zamanında haber alıyor ve nerede bir haksızlık yapılmakta ise oraya derhal müdahale ediyordu. Meselâ:

Karakeçili Aşîreti, Karaman'daki sipâhilere tâbî idi. Yirmi-otuz yıldan beri de yaz-kış Teke Sancağı'nda otururlardı. **Sokollu Mehmed Paşa**, bu cemaati de Teke Sancağı'na kayıt ettirdi. (26 Temmuz 1563)

Kudretli vezir, muvaffakıyet temin için yalnız İstanbul'daki tersâneyi çalıştırmaz, Basra'da bile gemiler inşa ettirirdi. Padişahtan itibaren, aleyhinde yürütülen bütün düşmanlıklara rağmen o, adâlet ve hakkaniyet üzere vazifesini görmeye devam ediyordu. Devletin hazinesini koruyup zenginleştirdi. Tasarrufa riâyet gösteriyordu. Topçu, humbaracı ve lâğımcı ocaklarını ıslah etti.

İç hazinenin servetini muhafaza etmekle beraber, ihtiyat akçesini dâima hazır bulunduruyordu. Donanmanın gücünü arttırdığı gibi serhat kalelerinde **"dalkılıç"** ve **"gönüllü"** nâmlarıyla mükemmel muhâfız asker bulundurmaya îtina etti.

Sokollu Mehmed Paşa, edebiyata olduğu kadar, tarihe de meraklıydı. Her gece yarısı uyanır, abdestini alır ve bir müddet ibâdetten sonra haznedarı **Tavaşı** (Hadım) **Hüsnü Ağa**'ya **"Tevârih-i Âl-i Osman"** okuturdu.

Bir gece yine uyandı, abdestini aldı, namazını kılıp bir müddet Kur'ân-ı Kerîm okuduktan sonra Hazinedar **Hüsnü Ağa**'ya seslendi. O'nu yanına çağırdı ve:

"-Tevârih-i Âl-i Osman oku!.." diye emretti.

Hüsnü Ağa:

"-Nereden okuyayım?" diye sordu.

Sokollu Mehmed Paşa:

"-**Sultan Murad**'ın Kosova'da şehâdeti bahsini oku." dedi.

Hüsnü Ağa, kitapta Kosova Meydan Muharebesi'ni ve onun sonunda **Sultan I. Murad**'ın şehâdetine âit yazılanları bütün tafsilâtıyla okudu.

Nihayet **Miloş Kabiloviç**'in, **Sultan Murad Gâzi**'yi hançerle vurup şehid ettiği yere geldi, **Sokollu Mehmed Paşa** müteessir oldu, gözlerinden yaşlar akıtarak:

"-Bana dahî şöyle bir şehâdet nasib eyle, yâ Rabbi Teâlâ!" diye duâ etti.

Sultan Murad Han'ın rûhuna Fâtiha okudu.

Ertesi gün, şimdi Sultan Ahmed Câmii'nin bulunduğu yerdeki sarayında ikindi dîvanı ederken, içeri dîvâne tavırlı biri girdi. Muhâfızlar, O'nu tanıyorlardı. Bu yüzden kendisine mâni olmadılar. Bu adam, Boşnak bir meczuptu. Ekseriyâ **Sokollu Mehmed Paşa**'yı karşılar, kendisinden ihsan talep ederdi. **Sokollu Mehmed Paşa** da O'nun dâima gönlünü yapmaktan geri durmazdı.

O gün, yine para istemeye geldiğini zannetti. Elini cebine soktu, para çıkarıp vereceği sırada bu meczup, kolunun yeni içine sakladığı hançerini çıkardı ve bunu çarçabuk **Sokollu Mehmed Paşa**'nın sol göğsü altına sapladı. Çavuşlar kaatili yakaladılar. Paşa'yı içeri, odasına götürdüler. Bütün dîvan telâşta idi. Derhal cerrah çağrıldı. Merhem konulup yarası bağlandı.

Bu meczûbun bugünkü tetikçiler gibi bir adam olmadığını söylemek gerçekten pek zordur. O, öldürüldü. Fakat ne yazık ki, **Sokollu Mehmed Paşa**'nın yarım asırdan fazla devlet işleri ve eş-dost ihânetleri ile uğraşmaktan yorulan zayıf vücudu, bu öldürücü yaranın

te'sirine dayanamadı. Bu, Osmanlı tarihinin en nâmlı sadrazamı, Ayasofya minârelerinde akşam ezânı okunurken gözlerini kapayıp devlete yarım asırlık başarılar dolu hizmet devrini tamamladı.

Arkasında ebediyen hayırla yâdına vesîle olacak altı selâtin câmi ile medrese, imâret ve sebil gibi birçok hayrât eseri bırakarak bu fânî âleme vedâ etti. O'nun îmân neşvesi ile dolu olan temiz rûhu Cennet-i Âlâ'ya uçup gitti. Tam da Kosova Meydan Muharebesi kahramanı **Sultan I. Murad Han**'ın şehâdetine imrendiği gecenin ertesi günü, O da özleyip imrendiği şehâdete nâil oldu.

Artık fitne ve fesat kumkumasından kurtulup, ruhunu sükûna erdirmiş oluyordu. Zira belki de hasımlarının bir tertibi olan bu durum, O'nun hayatını tamamlaması için mümkün ve muhtemel olan en **"Mes'ud bir son: Şehâdet"**ti.

Rahmetullâhi aleyh...

VATAN ÇOCUKLARININ SAF DİMAĞ VE GÖNÜLLERİNE, ONLARIN UFUKLARINI AYDINLATACAK BÜYÜK VE ULVÎ DÜŞÜNCELERİN İLK TOHUMLARINI EKEBİLMEK HERŞEYDEN ZİYÂDE TARİH ŞUURUNUN BESLENMESİYLE MÜMKÜNDÜR.

BU MAKSATLADIR Kİ DERİN BİR İSLAMÎ ŞUURLA YOĞRULMUŞ OLAN OSMANLI TARİHİNİ BAŞTAN BAŞA BİR SERİ ROMAN HALİNDE ORTAYA KOYMAK İHTİYACI HİSSETTİK.

BİR SERİ TEŞKİL EDEN BU ESERLER , BİR TAKIM TARİHÎ KAHRAMANLAR VESİLE EDİNİLEREK GENÇ DİMAĞLARIN İSLAMÎ ESASLARIN FİİLÎ ÖRNEKLERİYLE KAVRAYABİLMELERİ İÇİN YAZILMIŞTIR.

FİKRÎ VE FİİLÎ MUHTEVÂLARI KASDEN SAKATLATILMIŞ GENÇLERİMİZİN , HAKKA VE HAYRA YÖNLENDİRİLMELERİNDE EN MÜESSİR BİR VASITA OLABİLECEK BU ESERLERİN YAYINLANMIŞ OLANLARI -ŞİMDİLİK - ŞUNLARDIR;

1 - KANLI DÜĞÜN
2 - UZUNCA SEVİNDİK
3 - KIRIK KILIÇ
4 - KAVUKLU İHTİLÂLCİ
5 - DÜZMECE MUSTAFA
6 - ZAĞANOS PAŞA
7 - CEM SULTAN'IN PAPAĞANI
8 - MALKOÇOĞLU KARDEŞLER
- BALÎ BEY VE YAHYA PAŞA -
9 - VELİ BAYEZİD'İN BEDDUASI
10 - MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA

ISBN: 978-975-580-045-5
9 789755 800455
/sebilyayinevi
/sebilyayinevi
/sebilyayinevi
www.sebilyayinevi.com
Sebil Yayınevi